

T.C. İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN “ACIMAK” VE “YAPRAK DÖKÜMÜ”
ROMANLARINDA BABA MOTİFİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHTAP TÜRKSOY

0810080008

Anabilim Dalı: TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

Programı: TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

Tez Danışmanı: Yrd. Doç.Dr. Hacer GÜLŞEN

Haziran, 2012

ÖN SÖZ

Türk edebiyatında Tanzimat sonrası görülmeye başlayan Batılı tarzda roman anlayışı, zaman içinde gelişme göstererek çeşitli yazarların katkılarıyla şekillenmiş, Servet-i Fünun Dönemi'nde Halit Ziya ile tamamen batılı bir karaktere bürünerek Yakup Kadri, Halide Edip gibi isimlerle kendisine yeni bir saha yaratmıştır. Cumhuriyet Dönemi' ne gelindiğinde ise diğer edebiyat türlerinde olduğu gibi romanda da büyük bir zenginlik ve çeşitlilik göze çarpar. Bu çeşitliliğe yazdığı eserlerle katkıda bulunan ve Türk roman tarihine sayısız eser bırakan isimlerin başında ise Reşat Nuri Güntekin gelir.

Reşat Nuri Güntekin, Cumhuriyet devri Türk edebiyatının en sevilen, en çok okunan, eserleri en fazla basılan sanatçısıdır demek yanlış bir tespit olmaz. Reşat Nuri, yazdığı hemen her eserle Türk halkının hafızasında yer etmiş ve onların sevgisini kazanmayı bilmiştir. Bunda en büyük pay yarattığı eserleri ile Türk halkına yine Türk halkının kendisini sunmasıdır. O, yabancı etkilerden uzak, tamamen yerli bir edebiyat ortaya koymuştur. Eserlerindeki karakterler ile Türk halkının yaşadığı hayata ışık tutmuştur. Onun anlattıkları halkın sevgisi, halkın nefreti, halkın sorunlarıdır. O, tüm bunları anlatırken yine halkın dilini kullanır ve bu yolla halka daha çok yaklaşır.

Türk edebiyatında eserleri ile her türden kesime hitap eden Reşat Nuri Güntekin, kendinden önceki romancılardan farklı olarak yarattığı insan tipleri ile de dikkat çeker. O, yarattığı tipler ile insanlığın çeşitli meselelerini ortaya koymuş, kişilerini çok canlı bir şekilde tasvir etmiştir. Onun romanlarında memurdan öğretime, çocuktan yaşlıya kadar geniş bir yelpazeye yayılmış karakterleri bulmak mümkündür. Şahıs ve konu olarak başka romancılarda rastlanmayan genişlikte bir yazın hayatı olan, Çalıkuşu'nda yarattığı Feride ile bir dönemin öğretmen algısını şekillendiren bir yazarın bu özelliği çalışmamızın ilham kaynağı olmuş, böylesi güçlü karakterler yaratabilen Reşat Nuri Güntekin'in "baba" motifini eserlerinde nasıl kullandığı merak uyandırmıştır.

Bu çalışmada da Reşat Nuri'nin karakter yaratmadaki başarısından yola çıkılarak *Acımak* ve *Yaprak Dökümü* adlı romanlarında yazarın "baba" karakterini hangi temeller üzerinde şekillendirdiği araştırılmıştır. Elbette ki yazarın pek çok eseri vardır. Fakat "baba" olgusunu daha baskın şekilde işledikleri için bu iki roman seçilmiştir.

Çalışmaya başlanırken “Reşat Nuri’de babanın yeri nedir?” sorusu temel problem olarak alınmıştır. Tüm çalışma boyunca, incelenen tüm kaynaklarda bu soruya cevap olabilecek yanıtlar aranmış, söz konusu romanlar tahlil edilirken satır aralarına yansıyan baba motifi yakalanmaya çalışılmıştır. Reşat Nuri’nin televizyon dizisi olarak da çekilen bu iki romanı tahlil edilmeden önce Reşat Nuri’nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiş, Reşat Nuri’den önceki Türk romanı ve Reşat Nuri’nin romancılığı incelenmiştir. Böylelikle incelenen romanlar için bir alt zemin oluşturulmaya çalışılmıştır. Romanların tahlillerinde ise özet, genel bilgi, şahıs kadrosu, zaman ve mekân, dil ve üslup başlıkları seçilmiş, kitapların özetleri geniş tutularak okuyucunun olay örgüsünü takip edebilmesi hedeflenmiştir. Sonrasında her iki kitapta işlenen baba motifleri üzerinde durularak Reşat Nuri’de “baba” karakteri hakkında bir sonuca ulaşılmıştır.

“*Acımak*’taki Mürşit Efendi, *Yaprak Dökümü*’ndeki Ali Rıza Bey bir baba olarak mı yaratılmış karakterlerdir yoksa yaratılan karakterler yalnızca birer baba mıdır?”, “ Reşat Nuri, romanlarındaki tezi vermek için baba motifini özellikle mi kullanmıştır yoksa tezini verirken seçtiği karakterler tesadüfî birer baba motifi midir?”, “Reşat Nuri ailedeki baba figürünü nasıl işlemiştir?” gibi pek çok soruya bu çalışmada yanıt aranmıştır.

Bu çalışmanın fikir babalığını yapıp beni Reşat Nuri’nin zengin yazın yaşamına sürükleyen meslektaşım Salim ŞEN’e, büyük bir heyecanla girdiğim bu çalışma yolunda hayata daima olumlu bakıp en zorlu dönemlerimde desteğini sürekli yanımda hissettiğim, araştırmamı yönetip bana yön veren Sayın Hocam Yr.Doç. Dr. Hacer GÜLŞEN Hanım’a teşekkür ederim.

Bu çalışma var olma sebebim babama armağandır.

Mehtap TÜRKSOY

Haziran, 2012

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	v
KISA ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
GİRİŞ	1
I. REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE SANATI.....	4
1.1. Hayatı	4
1.2. Edebî Kişiliği.....	6
1.3. Sanatı	10
II. REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ESERLERİ	14
III. REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ROMANCILIĞI	19
3.1. Reşat Nuri'den Önceki Türk Romanı.....	19
3.2. Reşat Nuri'nin Romancılığı.....	25
IV. ACIMAK ROMANI	32
4.1. Özet	32
4.2. Acımak Romanına Genel Bakış	40
4.3. Acımak Romanının Şahıs Kadrosu	50
4.4. Acımak Romanında Zaman ve Mekân	62
4.5. Acımak Romanının Dil ve Üslubu Hakkında.....	63
4.6. Acımak Romanında Baba Motifi	64
4.6.1. Aile Babası: Mürşit Efendi	64
V. YAPRAK DÖKÜMÜ	87
5.1. Özet	87
5.2. Yaprak Dökümü Romanına Genel Bakış	96

5.3.	Yaprak Dökümü Romanının Şahıs Kadrosu	111
5.4.	Yaprak Dökümü Romanında Zaman ve Mekân	146
5.5.	Yaprak Dökümü Romanının Dil ve Üslubu Hakkında.....	148
5.6.	Yaprak Dökümü Romanında Baba Motifi	149
5.6.1.	Aile Babası: Ali Rıza Bey	149
SONUÇ		158
KAYNAKÇA		167

KISALTMALAR

- Doç. : Doçent
Dr. : Doktor
Yrd. : Yardımcı
s. : Sayfa
C. : Cilt
Bkz. : Bakınız
YKY : Yapı Kredi Yayınları
Çev. : Çeviren
MA : Master of Arts. (Sosyal bilimler yüksek lisansı)

Enstitüsü	:	Sosyal Bilimler
Ana Bilim Dalı	:	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı	:	Türk Dili ve Edebiyatı
Tez Danışmanı	:	Yrd. Doç. Dr. Hacer GÜLŞEN
Tez Türü ve Tarihi	:	Yüksek Lisans – Haziran 2012

KISA ÖZET

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN “YAPRAK DÖKÜMÜ” VE “ACIMAK” ROMANLARINDA BABA MOTİFİ

Mehtap TÜRKSOY

Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatının unutulmaz isimlerinden biri olan Reşat Nuri Güntekin, üslubundaki akıcılık, teknik ve tahkiye ustalığının yanı sıra işlediği konularla da Türk halkının severek okuduğu sayısız esere imza atmış başarılı bir yazardır. Eserlerinde Anadolu'yu, Anadolu insanını tüm yönleriyle verirken döneminin sosyal yapısına, yaşanılan toplumsal değişime ve ferdî olduğu kadar toplumsal problemlere de ışık tutmuştur.

Acımak ve *Yaprak Dökümü* adlı romanlar da yazarın bahsedilen özelliklerini taşıyan eserlerindedir. Yazar, gerek *Acımak*'ta gerekse *Yaprak Dökümü*'nde sosyal yaşamda var olma mücadelesi veren bireyi, bu bireyin toplumsal değişim karşısında yaşadığı zorlukları konu edinir. Her iki romanda da sorunlarla başa çıkmaya çalışan bir “baba” motifi vardır ve iletilmek istenen mesaj iki farklı babanın hayat penceresinden sunulur.

Bu çalışmada öncelikle Reşat Nuri Güntekin'in yaşamı, edebi kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiş, ilerleyen bölümlerde söz konusu romanlar incelenerek bu romanlarda yazarın “baba” motifini nasıl ele aldığı problemi üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda, yazar bu eserlerde baba ile ilgili hangi özellikleri ön plana çıkartmış, hangi amaçla bu baba karakterlerini yaratmış sorularının cevapları aranmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler : Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, *Acımak*, Türk Edebiyatı, baba, toplumsal değişim, aile, aile reisi

Bilim Dalı Sayısal Kodu :

University : Istanbul Kültür University
Institute : Institute of Social Sciences
Department : Turkish Language and Literature
Programme : New Turkish Language and Literature
Supervisor : Yrd. Doç. Dr. Hacer GÜLŞEN
Degree Awarded and Date : MA – June 2012

ABSTRACT

“FATHER” FIGURE IN REŞAT NURİ GÜNTEKİN’S NOVELS “ACIMAK” AND “YAPRAK DÖKÜMÜ”

Mehtap TÜRKSOY

Resat Nuri Güntekin is an accomplished writer who is one of the reputable names in Turkish literature in the Republican era with his stylistic fluency, his mastery of the technical and narrative aspects, and has countless works read fondly by Turkish people. In his works he tried to give all aspects of Anatolia and Anatolian people, and also he shed light on social problems of the age as well as the social structure which experienced social and individual change.

The author's novels named *Yaprak Dökümü* and *Acımak* bare the aforementioned features of his works. Both in *Yaprak Dökümü* and *Acımak*, the author narrates individuals who struggle to exist in social life and the adversaries of an individual in the face of social change. In each novel, there is a “father” figure trying to cope with the problems and a message presented through the life views of these two different fathers.

In this study, Resat Nuri Güntekin’s life, his literary identity and his works are presented initially, and in the following sections, the problem of the author’s use of the “father” figure is focused on through the examination of these novels. Within this context, it has been tried to find out the answers to the questions of “how the author deals with the “father” figure in these works, what features of the father are emphasized, and for what purpose the father character was created”.

Key Words: Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, *Acımak*, Turkish Literature, father, social change, family, the head of the family.

GİRİŞ

Türk edebiyatı incelendiği zaman batılı anlamda roman anlayışının edebiyatımıza ancak Tanzimat'tan sonra geldiği görülür. Gözlem, tasvir, tahlil, iç gözlem, tip ve karakter yaratma gibi teknikleri kullanan, konusunu hayattan alan, insanı işleyen, insanı kendi içinde ve çevre ile ilişkilerinde tüm karışıklığı ve karmaşıklığı ile anlatan roman türünü Tanzimat sonrasında kaleme almaya başlayan yazarlarımız zaman geçtikçe daha olgun eserler ortaya koymuşlardır. Başlarda sadece tercüme eserler ile edebiyatımıza giren roman, başka türlerde olmayan bir hızla gelişme göstermiş ve her dönemde farklı yazarların katkısıyla işlenmiş ve zenginleşmiştir. Servet-i Fünun Dönemi'nde Halit Ziya ile zirveye tırmanan Türk romanı Yakup Kadri ve Halide Edip gibi isimlerle daha da gelişmiştir. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde de bu gelişim sürmüştür, pek çok yazar roman tarihimize yeni eklemeler yapmıştır. Bu isimlerden en akılda kalanı ise şüphesiz ki Çalıkuşu romancısı olarak da bilinen Reşat Nuri Güntekin'dir.¹

Türk edebiyatının unutulmaz isimleri arasında yer alan Reşat Nuri Güntekin, Türk toplumunda yapıtları en fazla okunan ve sevilen yazarların başında gelir. Güntekin, ortaya koyduğu eserleri ile farklı kesimlerden her türlü okuyucuya hitap etmeyi başarabilmiş, eserlerine hâkim kıldığı sevgi ve şefkat duyguları ile okuyucusunun kalbinde yer edinmiştir. O, daha yazın hayatının başında kaleme aldığı ölümsüz eseri Çalıkuşu ile büyük bir devrim yaratmış ve bu başarısını yazdığı diğer eserleri ile devam ettirmiştir.

Edebiyat dünyasına girişi Milli Mücadele Dönemi'nde yazdığı roman, hikâye ve tiyatrolar ile olan Reşat Nuri, Batı tekniğini esas almakla birlikte söz konusu türlerde eserler verirken hayata dair kesitler sunmuş, dönemin toplumsal olaylarını ve yapısını eserlerine yansıtmaya çalışmıştır. Eserlerinde Anadolu'yu mekân olarak

---

¹ Birol Emil, *Reşat Nuri Güntekin*. (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989) 7.

seçmesi ise eserlerini daha değerli kılmıştır. Sanatında her şeyden önce bir acıma ve sevgi duygusu hissedilen yazarın bu özelliği kahramanlarına büyük bir şefkatle yaklaşmasına neden olmuştur.

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte sanatının bir başka aşamasına giren Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, *Yeşil Gece* gibi eserlerini bu olgunluk döneminde vermiştir. Reşat Nuri, bu dönemde yeni rejimin getirdiği değişimlere kayıtsız kalmamış, toplumun aksayan yönleriyle ilgilenerek bunları eserlerine aktarmıştır. Onun romanlarında, tüm insanları kucaklayan sevginin, şefkatin yanında kuvvetli bir sosyal tenkit de dikkati çeker. Üstelik yazılarına aktardığı aksaklıkların çoğunu bizzat yaşamıştır.²

Eserlerinde daima sade, açık, samimi bir üslubu tercih eden Reşat Nuri, hitap ettiği halkın beğenisine uygun eserler vermiştir. Onun eserlerinin en kayda değer yanı doğallığı ve bu doğallık içinde millî kültür unsurlarıyla bezenmiş oluşudur.

Batı yazarlarında görülen satır aralarına düşünce yerleştirerek okuyucuyu bu düzlemde yolculuğa çıkarma, kendi düşünce sisteminde okuru ile düşünce paylaşma gayreti Reşat Nuri'nin eserlerinde görülmez. Onun amacı kabul ettiği etik değerleri duyguda açığa çıkarmaktır ki bu amacını gerçekleştirmek için de yarattığı karakterlerden yararlanır.³ Vermek istediği düşünceyi karakterleri aracılığı ile yansıtır. Fakat onun yarattığı tipler fazla karmaşık ve derin bir ruh taşımazlar.⁴ Çok ferdî gibi görünen tek kişi bütün dikkati çeker ve yazar bu başkişisini çok kuvvetli kılmak adına tüm gücünü kullanır. Kahramanın mizacı ve kişiliği konuya yön verir.

---

² Hüseyin Çelik, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Sosyal Tenkid*, (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Van, 1996) 3.

³ Ahmet Oktay, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı 1923-1950*. (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993) 712,

⁴ Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, C.III. (Ankara: Türkiye Yayınevi, 1966) 357.

Türk toplum hayatının hatta tüm insanlığın sorunlarını dile getirirken yarattığı karakter ile dikkat çeken Reşat Nuri Güntekin'in *Acımak* ve *Yaprak Dökümü* adlı eserleri de bu açıdan akılda kalıcıdır. Döneminin toplumsal değişimine eleştirel bir yaklaşım da sunan bu iki eserde “baba” karakterleri ön plana çıkar. *Yaprak Dökümü*'nün Ali Rıza Bey'i, *Acımak*'ın Mürşit Efendi'si yaşadıkları ile bir “baba”nın nasıl olması veya olmaması gerektiğini gözler önüne sererler. Toplumun en küçük yapı taşı olan aileyi ve onu ayakta tutmaya çalışan aile reisi “baba”yı anlatan bu eserlerde yazar bir babanın yaşadıklarını satırlara dökerken aynı zamanda toplumdaki değişimleri de okuyucuya sunar. Her iki romanda da bir “baba”nın dramı vardır. Fakat iki farklı baba ve iki farklı yaşam örneği vardır bu dramlarda.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın değerlendirmesine göre⁵ yazarının kahramanlarını feda etmeye razı olmasından dolayı yazıldığı dönemin en güzel romanlarından biri olan *Yaprak Dökümü*'nde Ali Rıza Bey, zamanın değişimlerine ayak uyduramadığı için kendi değerlerinden vazgeçen bir babayı; toplumsal olandan çok ferdi problemleri anlatan *Acımak*'ta Mürşit Efendi, kızlarını korumak uğruna kendi hayatından vazgeçen fedakâr bir babayı temsil eder.

---

⁵ Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman II*, (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1987) 340.

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN “ACIMAK” VE “YAPRAK DÖKÜMÜ” ROMANLARINDA BABA MOTİFİ

I. REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE SANATI

1.1. Hayatı

Reşat Nuri Güntekin, 25 Kasım 1889 tarihinde İstanbul'un Üsküdar semtinde doğmuştur.⁶Annesi Anadolu'da valiliklerde bulunmuş Çerkez Yaver Paşa'nın kızı Lûtfiye Hanım, babası ise askerî bir doktor olan İbrahim Nuri Bey'dir.

Oldukça haşarı bir çocukluk geçiren Reşat Nuri, teyzesadesi Ruşen Eşref Ünaydın ile bir araya geldiğinde haşarılık derecesini artırarak Lalası Kemahlı Şakir Ağa'yı da üzüp yorar. Tulumbacılık ve onun modern biçimi olan itfaiyecilik, ip cambazlığı ve tiyatro oyunculuğu Reşat Nuri'nin çocukluk yıllarına damgasını vuran geçici heveslerden bazılarıdır.

Reşat Nuri Güntekin, babasının memur olması sebebiyle eğitimini çeşitli okullarda tamamlamak zorunda kalmıştır. İlk olarak Üsküdar'daki Selimiye Mahalle Mektebi'ne gitmiş, ailesinin Çanakkale'ye gitmesi üzerine buradaki Mekteb-i

---

⁶ Kaynaklar incelendiğinde Reşat Nuri'nin doğum tarihi ile ilgili farklı bilgiler verilmektedir. Olcay Önertoy 1893 tarihini yazarın doğum yılı olarak verirken Ahmet Oktay, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı* adlı eserinde 1889 tarihini kullanmıştır. Türkan Poyraz ile Muazzez Albek 12 Mayıs 1889'u; içinde Muzaffer Uyguner, Orhan Oğuz, Hüseyin Çelik, Nihat Sami Banarlı, Birol Emil, İbrahim Zeki Burdurlu ve Hilmi Yücebaş'ın da bulunduğu büyük bir çoğunluk 26 Kasım 1889 tarihini kabul etmektedirler. Hilmi Yücebaş'ın *Bütün Cepheleriyle Reşat Nuri* adlı eserinde belirttiği gibi, yazarın teyzesadesi Ruşen Eşref Ünaydın'ın yayınladığı hatıralardan 26 Kasım 1889 tarihi ortaya çıkmaktadır. Daha sonra Cevdet Kudret bu bilgiyi düzeltmiş, Rumi tarihin miladiye çevrilmesiyle yapılan bu ufak yanlışlığı 25 Kasım olarak düzeltmiştir. M. Fatih Kanter de “*Ölümünün 50.Yılında Belgelerle Reşat Nuri Güntekin*” adlı eserinde Âdem Orakçı tarafından sunulan belgelere dayanarak 25 Kasım 1889 tarihini kabul etmiştir. Bu araştırmada da Cevdet Kudret, M.Fatih Kanter ve Âdem Orakçı'nın verdiği 25 Kasım tarihi benimsenmiştir ki Behçet Necatigil de *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü* eserinde bu tarihi vermiştir.

İptidaiye'ye başlayarak 1900 yılında ilköğrenimini tamamlamıştır. Galatasaray Lisesi ve İzmir'deki Sen Josef Frérler Mektebi'nin ardından 1912 yılında İstanbul Darülfünunu Edebiyat Bölümü'nden (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden) mezun olmuştur. 1913'te Bursa Lisesi'nde öğretmenliğe başlayan Reşat Nuri, Vefa, İstanbul, Çamlıca, Kabataş, Galatasaray ve Erenköy liselerinde de bu görevini devam ettirmiş, lise müdürlüğü yapmıştır.

12 Nisan 1924 tarihinde Mahmut Yesari, Münif Fehim, İbnürrefik Ahmet Nuri ile birlikte “Kelebek” adlı mizah dergisini haftalık olarak çıkarmaya başlamıştır.

1927 yılında Milli Eğitim Bakanlığı genel müfettişliğine atanan Reşat Nuri, on iki yıl sürecek olan bu görevi sebebiyle Anadolu'yu baştanbaşa dolaşma imkânı bulmuştur. Aynı yıl, Erenköy Kız Lisesi'nden yeni mezun olan öğrencisi Hadiye Hanım ile evlenmiş, bu evlilikten 1941 yılında Ela adında bir kızı olmuştur.

1939'da Çanakkale milletvekili olarak meclise giren yazar, dört yıllık dönem sonunda Bakanlıktaki müfettişlik görevine geri dönmüştür. Başmüfettiş olduğu yıllarda Paris'teki UNESCO temsilciliğine atanmış ve 1954 yılında emekliye ayrılıncaya kadar bu görevde kalmıştır.

1947 yılında Cumhuriyet'in ideoloji ve inkılâplarını savunan bir yayın programıyla “Memleket” adıyla günlük bir gazete çıkarmayı denemiş, fakat bu girişimini fazla uzatmadan gazeteyi başkasına devretmiştir.

Emekliye ayrıldıktan sonra İstanbul Şehir Tiyatroları Edebi Kurul üyeliğine başlamıştır. Bu dönemde akciğer kanserine yakalanan Reşat Nuri, 7 Aralık 1956

tarihinde tedavi için gittiği Londra’da vefat etmiştir. Cenazesi yurda getirilmiş, 13 Aralık tarihinde Karacaahmet Mezarlığı’nda toprağa verilmiştir.⁷

Yalnızlığı ve sessizliği seven, çevresindekilerden kaçmaya çalışan bir yaratılıştaki olan Reşat Nuri, zekâsındaki kıvılcımları küçük yaşlardan itibaren kullanarak Türk edebiyatının unutulmazları arasındaki haklı yerini almıştır. Çocukluğunda ele avuca sığmayan bir dönem yaşamasına rağmen sonraki dönemlerde olgun, sessiz, şatafattan uzak bir hayatı tercih etmiştir. Duygusal bir kişiliğe sahiptir ve yaşadığı idealler doğrultusunda eserlerini yazarak sürekli üreten bir yazar olmuştur.⁸

Hakkı Süha, Türk romanının bu yılmaz çalışanını Yeni Mecmua’da şu şekilde anlatmıştır:

Parlak gözleri, alnına doğru taranmış kısa saçları, göz kenarlarını silinmez kırışıklıklar içinde bırakan daimi gülüşü, onun etrafında sıcak, alımlı bir hava dalgalandırır. Ufak tefek, etsiz, yağsız bir vücut, buğdaydan ziyade esmere yakın bir ten. Sımsıkı dudaklarından hiç düşmeyen bir sigara. Bebek hareketlerini andıran kımlıdanışlar. Nazik, tatlı bir ses. Öyle bir ses, dinlerken, inanmak ihtiyacını duyarsınız.⁹

1.2. Edebî Kişiliği

Reşat Nuri Güntekin’in kitaplarla olan ilişkisi küçük yaşlarda başlar. İçindeki kitap merakı, aile bireylerinin de bu yöne meyilli olmalarından dolayı daima destek bulmuş ve onu küçük yaşlardan itibaren kitaplarla haşır neşir olmaya teşvik etmiştir.

---

⁷ Muzaffer Uyguner, *Reşat Nuri Güntekin Yaşamı, Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler*. (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1993) 13.

⁸ M. Fatih Kanter, *Ölümünün 50. Yılında Belgelerle Reşat Nuri Güntekin*. (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2006) 33.

⁹ Yeni Mecmua, 23 Şubat 1940 - Muzaffer Uyguner, *Reşat Nuri Güntekin Yaşamı, Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler*. (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1993) 13.

Askerî bir doktor olan ve pek çok il değiştirmek zorunda kalmasına rağmen okumaya önem veren babası Nuri Bey'in dünya ve Türk edebiyatının en seçkin örneklerinden oluşan bir kütüphanesi vardır. Kendisine rahatça kullanma hakkı verilmeyen bu kütüphanede bir gün kitapları kurcalarken, resimlerini kesip boyarken babasına yakalanan o yaşların yaramaz çocuğu Reşat Nuri için bu yakalanış kütüphaneden uzaklaştırılması ile sonuçlanır. Sonraki yıllarda bu yakalanışı unutmayan yazar, tüm çocukların kitaplarla rahat rahat oynamalarından yanadır ki öğretmenlik hayatı boyunca bu fikri etrafındakilere sürekli iletme ihtiyacı duymuştur. Küçüklüğünde yaşadığı bu yakalanışa ve ardından gelen kütüphane yasağına rağmen babasının böyle bir kütüphanesinin olması şüphesiz ki onun hayatında kitapların dünyasına açılan kapının varlığını işaret eder.

Reşat Nuri'yi edebiyata yaklaştıran bir diğer önemli çocukluk hatırası ise lalası şâkir Ağa'nın anlattığı bir masaldır. Reşat Nuri'nin kendi ifadesine göre bu masalda geyik avına çıkan üç kardeşin yaşadıkları, onda büyük bir anlatma isteği uyandırmıştır. Çocuk yaşta dinlenen bu ve bunun gibi masallar, Reşat Nuri'nin edebi birikiminin temellerini atmış, bu temeller daha sonraki yıllarda Çanakkale'deki kiş gecelerinde kadınlar tarafından okunan Fatma Aliye Hanım'ın "Udi" romanıyla daha da sağlamlaşmıştır. Kadınların roman okuma akşamlarında tesadüf edilen bu roman yazarımızda büyük bir heyecan yaratmayı başarmıştır. Fakat bu masal ve romanların ardından tanıştığı Halit Ziya, onda asıl yazma zevkini başlatan isim olmuştur. Reşat Nuri, Halit Ziya Bey'i okurken duyduğu zevkle eser demeğe layık pek çok şey vücuda getirebildiğini sık sık belirtmiş ve bu şekilde Halit Bey'e medyun olduğunu vurgulamıştır.

Reşat Nuri Güntekin'in edebiyata olan ilgisini ilk keşfeden hocası Hamdullah Suphi Tanrıöver'dir. Tanrıöver, bir gün, Darülfünûn Edebiyat Fakültesi'nde, kendi öğrencilerinin arasında yazdıkları ile öne çıkan derisi yapışık, hareketli bir genci övmüş, bu gencin ileride sınırları açacak bir şöhrete sahip olacağını tüm sınıf önünde vurgulamıştır. Doğduğu gün talihin elinin beşiğinin üzerine bir yıldız astığını

söyleyerek tebrik ettiği bu genç sonraki yıllarda hocasını yanıltmayacak olan Reşat Nuri'den başkası değildir.¹⁰

Reşat Nuri, yaratılış itibari ile yalnızlığı seven, çevresinden mümkün olduğunca uzak kalmaya çalışan biri idi. Onun bu mizacı yazma saatlerine de etki etmiş, eserlerini genellikle gece yarısından sonra yazmayı adet edinmiştir. Öyle ki bazı günler bu yazma işleminin sabahın dördüne, beşine kadar dahi sürdüğü olmuştur.

Reşat Nuri'nin edebiyat dünyasına girişi sanıldığı gibi düzyazı ile değil, muhtelif mecmualarda yayımlanan imzasız şiirler ile olmuştur. Pek çok romancı gibi onun da edebî dünyasının ilk adımı olarak seçtiği bu imzasız şiirlerini 1911'de Genç Kalemler Dergisinde yayımladığı “Eser ve Zat - Mehmet Rauf Bey” adlı yazısı takip eder. Türk edebiyatı üzerine kaleme aldığı ilk yazılarını Le Pensée Turque dergisinde Birinci Dünya Savaşı yıllarında kaleme alan Reşat Nuri, özellikle Zaman gazetesinde “Temaşa Haftaları” başlığı altında çıkan tiyatro tenkitleri ile dikkati çekti. Onun asıl edebiyat tutkusunun tiyatro yazıları ve tiyatro hevesinden kaynaklandığını ispatlayan bu yazılarını 1917'de Diken dergisinde yayımladığı “Eski Ahbap” hikâyesi, Zaman gazetesinde 1918 yılında Cemil Nimet takma adıyla yayımladığı “Harabelerin Çiçeği” adlı romanı takip eder. 1919 yılında ise ilk piyesi olan “Hakiki Kahraman”, Zaman gazetesinde tefrika edilir.

Reşat Nuri, edebiyat alanına armağan ettiği bu eserlerinin ardından Dersaadet gazetesinde “Gizli El” adlı romanını tefrika eder. Fakat bu romanı daha ilk sayısında dönemin sansür engeline takılarak yayından kaldırıldığı için üç yıl sonra yazar tarafından kitap haline getirilerek yayımlanır. Yine bu yıllarda Darübedayi'de sahnelenmek üzere kaleme aldığı “İstanbul Kızı” adlı piyesi, olayların Anadolu'da geçmesi nedeniyle kendisinin de içinde bulunduğu edebî heyet tarafından kabul

---

¹⁰M. Fatih Kanter, *Ölümünün 50. Yılında Belgelerle Reşat Nuri Güntekin*. (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2006) 26 – 27.

görmez. O dönemde sahnelenecek oyunlarda, Anadolu köylerinin durumunu anlatan böyle bir konu yerine lüks salonlarda geçen sahnelerin tercih edilmesi bu eserin yazarı tarafından geri alınmasına ve daha sonra “Çalığışu” adıyla romana çevrilmesine neden olur. Ne gariptir ki bir zamanlar sırf konusu itibari ile kabul görmeyen bu eser, yazarına, 1922 yılında Vakit gazetesinde tefrika edilir edilmez büyük bir şöhret getirmiş ve onu memlekette en çok okunan yazarlar sınıfına sokmuştur.

Edebiyatımızda hâlâ “Çalığışu Romancısı” olarak anılan Reşat Nuri'nin, bu romanla zamanında yakaladığı haklı başarıyı Atatürk'ün şu sözlerinde de tespit etmek mümkündür: “Cephede attan düşüp sakatlandığımda, sizin Çalığışu romanınızı okuyarak zaman geçirdim. Romanın sayfaları ilerledikçe çektiğim acıyı unuttum.”¹¹

Reşat Nuri, 1923 yılında İbnürrefik Ahmet Nuri, Yesarizade Mahmut Esad ve Ahmet Fehim ile birlikte “Kelebek” adlı mizah dergisini çıkarmaya başlar. Bu dergide “Ateş Böceği, Ağustos Böceği, Yıldız Böceği, Çiğdem” gibi takma isimlerde mizahi yazılar kaleme alır. Fakat bu dergi fazla uzun süreli olmaz ve 1924'te 77.sayısıyla birlikte yayın hayatına veda eder. Yazarın 1947 yılında Cumhuriyet'in ideoloji ve inkılâplarını savunan bir yayın programıyla günlük çıkardığı “Memleket” adlı gazete de yine uzun ömürlü olmamış ve kapanmıştır.

Edebiyatın, her şeyden önce bir dil sanatı olduğunu savunan, kullandığı yalın dil sayesinde büyük halk kitlelerine ulaşmayı başaran Reşat Nuri, roman, hikâye, piyes gibi edebî türlerin dışında pek çok mecmuada yayımladığı fikir yazılarıyla da dikkat çeker. 1918-1955 yılları arasında yazılarının çıktığı fikir ve edebiyat dergilerini inceleyecek olursak onun ne kadar verimli bir yazar olduğu daha da gün ışığına çıkar. Bu dönemde *İnci*, *Edebi Mecmua*, *Büyük Mecmua*, *Şâir*, *Yeni Türk*, *Ana Yurt*, *Türk Yurdu*, *Akbaba*, *Ayda Bir*, *Yedigün*, *Aile*, *Varlık*, *Türk Dili*, *Temaşa*

---

¹¹ Kanter, 28.

Mecmuası, Devlet Tiyatrosu Mecmuası, Türk Tiyatrosu Mecmuası gibi pek çok önemli yayında onun adına rastlamak mümkündür.

1.3. Sanatı

Reşat Nuri Güntekin, eserlerinde sürekli olarak idealleri uğruna mücadele veren insanı konu edinirken anlattıklarını kendi yaşamına da uygulamayı bilen, eserlerindeki felsefeyi kendi yaşam felsefesi haline getirmeyi başaran bir isim olmuştur.

Reşat Nuri'nin sanatını incelediğimizde, sanatının kültür ve cemiyet olmak üzere iki büyük kaynak tarafından beslenerek vücuda geldiği ortaya çıkar. Eserlerinin özünde çocukluğunda dinlediği masal ve hikâyelerin etkisini; babasının kütüphanesinde Doğu, Batı ve Türk eserlerinden meydana gelmiş zengin bir kültür ve edebiyat zeminini bulmak mümkündür. Bunun yanında mükemmel Fransızcasıyla hâkim olduğu başta Fransız edebiyatı olmak üzere Batı kültür ve edebiyatlarını yakından tanınmasının da eserlerine katkısı büyüktür. O, bu bilgisini kendi Türk kültürüne mal etmesini bilmiş; fert, aile, meslek, şehir, kasaba ve hatta köy çevrelerine kadar cemiyeti ve bu cemiyetle uzlaşma ya da çatışma halinde olan ferdi, fert ve cemiyet sorunlarını eserlerinde kullanmıştır.¹²

Mizaç ve şahsiyet olarak son derece mütevazı olan Reşat Nuri eserlerine de bu özelliğini yansıtmıştır. Onun romanlarında, Batı romanında olduğu gibi yazarının ihtiraslı yaşamından, komplekslerle örülü bir hayattan, çılgınlıklardan sahneler bulunmaz. Onun eserleri okunduğu zaman Balzac'ın bütün insanlara bulaştırmak istediği hayat sıtmasının, Dostoyevski'nin insanı çılgınlığa sürükleyen buhranlarının, Tolstoy'un ruh ve iman fırtınalarının izi sürülemeyebilir. O, eserlerinde kendi yaşamını ve felsefesini kelimelere döker. Her ne kadar onun romanlarında, bu romancıların roman tekniğinden izler, kalabalık şahıs kadrosundan esinlenmeler

---

¹² Birol Emil, *Reşat Nuri Güntekin*. (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989) 3.

görülse de sanatını besleyen Avrupa ve Türk kültür ve edebiyat kaynaklarının ahenkli bir biçimde kaynaştığını görebiliriz.¹³

Çocukluğundan itibaren babasının mesleği dolayısıyla Anadolu ve taşra hayatını görme fırsatı yakalayan, bu bilgilerini müfettişlik ve öğretmenlik yıllarında yakaladığı gözlemlerle geliştiren Reşat Nuri, eserlerinde edindiği bu tecrübelerinden geniş ölçüde yararlanmışır. II. Abdülhamit devrinden çok partili demokrasiye kadar çok geniş bir zaman yelpazesinde Türkiye'nin geçirdiği değişimleri bizzat yaşamış, cereyan eden tarihî, sosyal ve siyasî olayların cemiyet üzerindeki tesirlerine yer vermiştir. Romanlarının içeriğinde devir-sosyal çevre-insan ilişkileri önemli yer tutar ki bu da yazarımızın ferdiyetçi ve tahlilci olduğu kadar çevreci ve tasvirici olduğunu da kanıtlar.¹⁴

Reşat Nuri, kitaplarını yazarken öncelikle konunun belkemiği olarak nitelendirdiği kısmının aklına geldiğini, bu belkemiğinin onda yazma hissi uyandırdığını söyler. Bu fikirle ilk adımı atan Reşat Nuri için artık düşünme aşaması başlamış olur. Hemen hemen hiçbir eserinde aklına gelir gelmez yazmaya koyulmayan yazar için aklına gelen her konu uzunca bir müddet bekleme safhasına girer. Bu safhada asıl konuya eklemeler, konu üzerinde düzeltmeler yapar ve konuyu geliştirir. Elbette bu safhalardan geçip yazıya aktarılanlar olduğu kadar unutulup giden nice konular da vardır. Yazma işine başladığında ise çok muntazam çalıştığını belirtir Reşat Nuri ve onun için başladığı her konunun mutlaka sonu bellidir.¹⁵

Reşat Nuri, romanlarını genellikle kahramanlarının ağzından anlatır. Bu yöntemi daha kolay bulduğunu söyleyen yazar, böylece olayların da fazla dağılmadığını ve romancının sorumluluğun bir kısmını üzerinden attığını ifade eder.

---

¹³ Emil, 4.

¹⁴ Ahmet Oktay, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı 1923-1950*. (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993) 711.

¹⁵ Muzaffer Uyguner, *Reşat Nuri Güntekin Hayatı Sanatı Eserleri*. (İstanbul: Varlık Yayınevi, 1967) 6.

Edebiyatın hemen hemen her türünde eser veren, tiyatro tenkidinden edebiyata dair makaleye, piyese kadar pek çok alanda başarılı örnekler sunan Reşat Nuri, asıl şöhretini romancı olarak yapmış ve hayatının sonuna kadar da bu unvanı hakkıyla taşımıştır. Cumhuriyet döneminin en çok okunan, en çok sevilen, romanları en çok baskı yapan yazarı olmuş; her tabakadan okuyucuya seslenip sempati uyandırmıştır.

Reşat Nuri Güntekin, eserlerinde toplumsal ve bireysel konuları iç içe işlemiştir. Dudaktan Kalbe, Akşam Güneşi, Çalığışu, Ateş Gecesi gibi romanlarında aşk temasını ağırlıklı olarak ele alırken; *Acımak, Gizli El, Damga, Yaprak Dökümü* gibi romanlarında ise toplumsal sorunları okuyucunun dünyasında vurgular. Çok iyi bir gözlemci olan ve bunu eserlerine de yansıtan Reşat Nuri, İstanbullu aydının Anadolu'ya bakışını o zamana kadar kimsenin ele almadığı realist bir tutumla yansıtmış, sosyal eleştiri merkezli eserlerinde Anadolu insanına hümanist bir yaklaşım sergilemiştir.

Romanlarında genellikle ciddi bir dil kullanan Reşat Nuri, sıra hikâyelerine geldiğinde daha mizahî bir dili tercih ederek günlük hayattaki umulmaz anlara dikkat çeker. Hikâyelerinde de toplumsal ve bireysel sorunları işleyen yazar, bu sorunları romanlarında olduğu gibi kaba bir realite ile ele almaz, bunun yerine dünya hali diye nitelendirdiği bir anlayışla aktarır. Hikâyelerini oluştururken genellikle karşılıklı konuşma tarzını benimser. Bu da karşımıza tiyatro yazarlığından kalma bir tutku olarak çıkar.¹⁶

Reşat Nuri'nin içindeki tutkulardan biri de tiyatrodur. Bu konuda pek çok telif, tercüme ve uyarlama eser kaleme almıştır. Oyunlarında hep sosyal konuları incelemiş, halkın içinden seçtiği sıradan insanları oyun kahramanı yapmış, şive ve

---

¹⁶ M. Fatih Kanter, *Ölümünün 50. Yılında Belgelerle Reşat Nuri Güntekin*. (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2006) 31.

ağız özelliklerini göz önünde bulundurmıştır. Bir eğitimci sıfatı ile Cumhuriyet sonrası kaleme aldığı oyunlarında ise vazgeçilmezlerinden olan “eğitim” sorununu irdelemiş, sorunları oyunlaştırmıştır.¹⁷

Reşat Nuri'nin roman, hikâye ve tiyatro eserleri dışında Anadolu'da yaşamış olduklarını kaleme aldığı iki ciltlik “Anadolu Notları” adlı gezi-hatıra kitabı da dikkati çeken bir yapıttır. Bu eserinde Reşat Nuri, görevi dolayısıyla yakında tanıma fırsatı bulduğu Anadolu ve Anadolu insanını, romanlarında görmeye alıştığımız sıcak üslubuyla okuyucusuna aktarmıştır.

Türk edebiyatının en verimli kalemlerinden olan Reşat Nuri'nin bu türler dışında Dil ve Edebiyat, Fransızca-Türkçe Resimli Büyük Dil Kılavuzu ve Türk Kıraati kitaplarından başka birçok tercüme eseri de bulunmaktadır.

Bu çalışmada incelenecek olan *Acımak* ve *Yaprak Dökümü* adlı eserler, yazarın romancılığı ile ilgili olduğundan bu bölümde yazarın romancılığı üzerinde derinlemesine durulmamış, ilerleyen bölümlerde ayrı bir başlık altında incelenme yolu seçilmiştir.

---

¹⁷ Kanter, 31.

II. REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ESERLERİ

Reşat Nuri Güntekin, pek çok alanda eser vermiştir. Eserlerini şu başlıklar altında toplamak mümkündür:¹⁸

ROMANLARI

1. Kendi Yazdıkları (Basılmış Olanlar)

- Çalığışu (1922)
- Gizli El (1924)
- Damga (1924)
- Dudaktan Kalbe (1925)
- Akşam Güneşi (1926)
- Bir Kadın Düşmanı (1927)
- Yeşil Gece (1928)
- Acımak (1928)
- Yaprak Dökümü (1930)
- Kızılılık Dallarını (1932)
- Gökyüzü (1935)
- Eski Hastalık (1938)
- Ateş Gecesi (1942)
- Değirmen (1944)
- Miskinler Tekkesi (1946)
- Harabelerin Çiçeği, Eski Ahbap, Boyunduruk (1953)
- Kavak Yelleri (1961)
- Son Sığınak (1961)
- Kan Davası (1962)

---

¹⁸ Muzaffer Uyguner, *Reşat Nuri Güntekin Yaşamı, Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler*. (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1993) 81.

2. Kendi Yazdığı (Basılmamış Olan)

- Ripka İfşa Ediyor (1949 – Ulus Gazetesi)

3. Çeviriler (Basılmışlar)

- Grandeur Et Decadance De Cezar Birotteau, Eugenie Grandet, Le Père Goriot – Honoré De Balzac’dan Seçmeler (1927)
- Hakikat – Emile Zola’nın Vérité adlı romanının çevirisi (1929 – 1945)
- Hakikat – Cilt II (1945)
- Atlı Adam. Diktatörün Romanı – Drieu La Rochellein’den (1945)
- Yabancı – Albert Camus’den (1953)
- Evham – Jacques De Lecretelle’den (1955)
- Don Kişot – Cervantes’den (Çocuklar İçin Uygulama) (1957)
- Mektep Çocuğu – Léon Frapie’den (1930)

4. Çeviriler (Basılmamış Olanlar)

- La Dame Aux Camelias – Alexandre Dumas Fils’den (1950 –1951 Hürriyet)
- Fakir Bir Gencin Romanı –Octave Feuillet’den (1951 Hürriyet)

HİKÂYELERİ

1. Kendi Yazdıkları

- Recm. Gençlik ve Güzellik (1919, İki hikâye vardır)
- Roçild Bey (1919)
- Eski Ahbap (Tarihi yok, resimli)
- Tanrı Misafiri (1827)
- Sönmüş Yıldızlar (1928)
- Leyla ile Mecnun (1928)
- Olağan İşler (1930)

OYUNLARI

1. Kendi Yazdıkları (Basılmış Olanlar)

- Hañcer (1920, komedi, 3 perde)
- Eski Rüya (1922, 3 perde)
- midin Güneşi (1924, okul temsili, 2 perde)
- Gazeteci Düşmanı, şemsiye Hırsızı, İhtiyar Serseri (1925, okul temsili)
- Taş Parçası (1926, 2 perde)
- Bir Köy Hocası (1928, okul temsili, 2 perde)
- Babur şah'ın Seccadesi (1931, komedi)
- Bir Kır Eğlencesi (1931, okul temsili, 2 perde)
- Ümit Mektebinde (1931, okul temsili, 2 perde)
- Felaket Karşısında, Gözdağı, Eski Borç (1931,  temsil bir arada)
- İstiklal (1933, okul temsili, 1 perde)
- Vergi Hırsızı (1933, komedi, 1 perde)
- Hllecisi (1935, halk komedisi, 4 perde)
- Bir Yağmur Gecesi (1943, piyes, 2 perde)
- Yaprak Dökümü (1971)
- Eski çarkı (1971)
- Balıkesir Muhasebecisi (1971)
- Tanrıdağı Ziyafeti (1971)

2. Kendi Yazdıkları (Basılmamış Olanlar)

- Gönül (veya İnhidam) (1916)
- Ağlayan Kız (1947)
- Bu Gece Başka Gece (1956)
- Yol Geçen Hanı (1944)
- Daktilo Makinesi (radyofonize oyun)

3. Uygulamalar ve çeviriler (Basılmış Olanlar)

- Hakiki Kahramanlık (Tristan Bernard'ın Le Vrai Courage oyununda uygulama)
- Bir Gece Faciası (François De Curel'in Terre Inhumaine adlı oyunundan uygulama, 1924)
- İhtiyar Serseri (Octave Mirabeau'nun Le Portfeuille adlı oyunundan uygulama, 1925)
- Arapça Değil mi Uydur Uydur Söyle (Tristan Bernard'ın l'anglais Tel Qu'on Le Parle adlı oyunundan uygulama, 1926)
- Çifte Keramet (Tristan Bernard'ın Les Jumeaux De Brigton adlı oyunundan uygulama, 1927)
- İş Adamı (Octave Mirabeau'nun Les Affaires Sont Les Affaires adlı oyunundan uygulama, 1932)

4. Basılmamış Uygulama ve Çeviriler

- Sevmek Hakkı (Pierre Wolf ve Caston Leroux'nun Les Leys adlı oyunundan çeviri, 1927)
- Karanlık Kuyu (Paul Laindan'ın Grosse Et Louis Forest adlı oyunundan uygulama, 1927)
- Bahar Hastalığı (Georges Feldeau'nun Le Borgeon adlı oyunundan uygulama, 1927)
- Karaman Kahvesi (Tristan Bernard'ın Le Petit Cafe adlı oyunundan uygulama, 1927)
- Kalbin Gençliği (Robert de Flers ve Caillavet'nin Papa adlı oyunundan çeviri)
- Evin İçi (Maurice Maeterlink'den Çeviri)
- Kader-Kısmet (Tristan Bernard'ın de Deux adlı oyunundan uygulama)
- Sevda Politikası (Maurice Maeterlink'den uygulama)
- Dolapdereli (Tristan Bernard'ın Costaux Des Epinettes adlı oyunundan uygulama)

- Turna Katarı (Tristan Bernard'ın Une Aimable Lingerie adlı oyunundan uygulama)
- Nesrin (Tristan Bernard'ın Georges Thurner adlı oyunundan uygulama)
- Yaşayan Kadavra (Tolstoy'dan çeviri, 1931)
- Cürüm ve Ceza (Dostoyevski'nin Romanından Oyunlaştıran Gaston Baty'nin oyunundan çeviri, 1934)
- Karamazof Kardeşler (1955)
- Bir Donanma Gecesi (1955)

ÇEŞİTLİ KİTAPLARI

- Anadolu Notları (1936)
- Dil ve Edebiyat (tarihi yok)
- Fransızca – Türkçe Resimli Büyük Dil Kılavuzu (İsmail Hami Danişmend, Ali Süha Delilbaşı ve Nurullah Ataç ile, 1935)
- Türk Kıraati (Ortaokullar için, Refet Avni ile, 1930)

III.REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ROMANCILIĞI

3.1. Reşat Nuri'den Önceki Türk Romanı

Eski Türk edebiyatı incelendiği zaman, Batı'nın anladığı anlamda, konularını yaşamdan alarak yeni kişiler yaratan, yarattıkları kişilerin yaşamları ve kişilikleriyle insanları etkileyen bir roman anlayışının Türk edebiyatında olmadığı görülür. Roman, Türk edebiyatında geleneği olmayan bir edebiyat türü olarak karşımıza çıkar. Romanın izlerine eski edebiyatımızda rastlamak mümkün değildir. Türk edebiyatının asıl geleneği şiidir. Bu dönemlerde aşk veya savaş kahramanlarının maceralarını anlatan destan ve mesnevilerin varlığı göze çarpar ki bunların oluşumunda masalcı ve efsaneci bir dünya görüşü öne çıkar. Bu türleri Türk romanının menşei saymak yanlış bir saptama olur.

Eski edebiyatta her şeyi nazma dökerek anlatma geleneği vardı. Aslında bu dönem edebiyatı gerektiği gibi incelenirse dönem şiiirlerinin kendi estetiği ve güzellik ideali içinde dünyanın herhangi bir klasik edebiyatıyla boy ölçüşebilecek mükemmelliğe eriştiği görülür. Bir medeniyetin, imparatorluk medeniyetinin edebiyatı olan bu tür, tüm insanî değerlerimizi, zevkimizi, hassasiyetimizi, lirizmimizi... yansıtarak divanlarımızda yer almıştır.¹⁹

Halk edebiyatımız incelendiği zaman da tıpkı eski edebiyatın konularına benzer konuları işleyen, çoğunlukla kahramanlıklarla aşkları anlatan uzun halk hikâyelerinin varlığını görürüz. Bu hikâyeler dönemin ihtiyaçlarını karşılayarak halk arasında rağbet görmüş ürünlerdir. Fakat yapı bakımından bu hikâyeler yine günümüzdeki romanlardan çok masala benzeyen yapıtlar olarak masalcı ve efsaneci bir dünya görüşüne dayanırlar.

---

¹⁹ Birol Emil, *Reşat Nuri Güntekin*. (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989) 6-7.

Aydın zümrenin İslam medeniyeti dairesinde kurduğu klasik Türk edebiyatı alanında da mensur ve manzum hikâyeler yazılmıştır. Anlatma esasına dayanan bu türlerde bir hikâye nakledilirken çıkarılacak dersler ön plandadır. Bu türlere günümüzün bilgi birikimi içinden baktığımızda gerçeklik duygusunun zayıf kaldığını, yaşanan hayatı başarılı bir şekilde yansıtmadığını, kahramanlarının psikolojik dünyalarının derinliğine inilmediğini, zaman ve mekân unsurunun soyut bırakıldığını, tasvirlerin yeterince işlenmediğini ve iyi - kötü mücadelesinin sergilendiğini görürüz.²⁰

Tasvir, tahlil ve gözleme dayanan, hayatı tüm yönleriyle ele alan, insanı iç ve dış dünyasının tüm karışıklığı ile ortaya koyan Batılı tarzda roman, ilk olarak Tanzimat'tan sonra edebiyatımızda görülmeye başlar. Türk edebiyatı roman ile tercüme yoluyla tanışmış, günümüze gelinceye kadar gerek teknik, gerek yapı ve konu, gerekse dil ve üslup açısından çeşitli aşamalardan geçerek gelişme göstermiştir.

Tanzimat Dönemi romanında sağlam bir vaka kuruluşuna ulaşamadığı; romancının, bir taraftan Halk hikâyelerinin etkisi, diğer taraftan da okuyucuya ders verme maksadıyla vakanın akışını keserek araya girdiği; okuyucuya bazı teknik, ilmî ve medenî konularla ilgili bilgiler verdiği görülür.²¹

Türk edebiyatındaki ilk roman örneği olarak Yusuf Kamil Paşa'nın Fenelon'dan 1862'de çevirdiği *Telemaque* sayılabilir. Ahmet Mithat'ın tanımıyla “roman demekten ziyade bir hikmet kitabı” olarak bakılan bu esere Türk halkı beklenmedik bir ilgi göstermiş, halkın bu ilgisi telif romanların hızla ortaya çıkmasını sağlamıştır. Önce gazete sütunlarını dolduran romanlar kitaplaşarak geniş kitlelere ulaşmaya başlamıştır. Bu değişim üzerine Tanzimat yazarlarının hemen hepsi roman yazmayı

---

²⁰ Ramazan Korkmaz – Editör, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı* (1839 – 2000). (Ankara: Grafiker Yayınları, 2006) 57.

²¹ Saadettin Yıldız, *Tanzimat Dönemi Edebiyatı*. (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006) 102.

denediler. Bu isimlerden biri de romanı bir mektep, bir halk mektebi olarak gören Ahmet Mithat Efendi'dir.²²

Ahmet Mithat Efendi, Türk edebiyatındaki roman boşluğunu eserleriyle doldurmaya çalışmış; fakat ilk örnekleri veriyor olmanın aksaklıklarından da kurtulamamıştır. Bu ilk roman örnekleri incelendiklerinde kuruluş ve içerik bakımından birtakım uygunsuzluklar tespit edilir. Her şeyden önce bu eserlerde yazarın, olgunun akışını keserek kendince önemli olduğuna inandığı noktalarda araya girişleri ve bilgi verişleri vardır ki bu roman tekniği ile uyumsuzdur. Bunun yanı sıra yazarın imgelemi bazı yapıtlarında çok etkili duruma gelmiş, eserlerinin çoğunda belli bir düşünceyi halkta yerleştirmeye çalışmıştır. Tüm bunlar da yine roman tekniği ile uyumsuz noktalarlardır.

Ahmet Mithat Efendi'nin halka uygun bir dille kaleme aldığı eserlerinin okuyucuyla buluşmaya devam ettiği bu dönemlerde Namık Kemal, aydınlara seslenerek onların anlayabileceği bir dil ve yapıda eserler vermiş, gerçeklik ve romantizmle bir arada yürütmeye çalıştığı çabalarının topluma yararlı olması gerektiğini savunmuştur.

Ortaya koydukları roman örneklerinin, topluma yararlı olması gerektiği hakkında aynı düşünceyi paylaşan Namık Kemal ve Ahmet Mithat Efendi, sanatın toplum için olduğu görüşünden yola çıkarak eserlerinin halkı bilinçlendirmek için amaç değil sadece birer araç olduğuna inanmışlardır. Bu iki ustayı birbirinden farklı kılan ise üsluplarıdır. Yazdığı romanlarla evlerde kitap okuma geleneği başlatan Ahmet Mithat Efendi, çok okunuyor olmasını kullandığı dilin sadeliğine de borçludur. Halkın anlayabileceği, sade, Türkçe sözcükler, deyimler kullanmış, cümlelerini kısa tutmuştur. Oysa Namık Kemal'in anlatımı süslüdür. Dilinde daha çok uzun, birleşik cümleleri tercih etmiş, Osmanlıca sözcüklere ağırlık vermiştir.

---

²²Durali Yılmaz, *Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu*. (İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2002) 10.

Namık Kemal'e göre edep ile aynı kökten türeyen edebiyatın, edep kavramının ifade ettiği şeyleri işleme gerekir. Onun için diğer edebi türler gibi roman da mükemmel bir sanat eseri ortaya koymaktan çok sadece birtakım fikirlerini aktarabileceği bir “vasıta”dan ibarettir.²³Tüm Tanzimat yazarlarının kabul ettiği bu anlayışla birlikte eğitici ve öğretici bir edebiyatın temelini atma fikri Tanzimat dönemi edebiyatına damgasını vurur. Halka yönelik edebiyat anlayışı bu dönemin karakterini oluşturur.

Namık Kemal, Son Pişmanlık adıyla yazdığı fakat sansür dolayısıyla “İntibah” adıyla 1876 yılında yayımladığı romanıyla Türk edebiyatının roman mecrasına katkıda bulunur. Konusunu sosyal hayattan alan, realist tasvirlerle ve mekânlara yer veren, psikolojik tahlillere yer veren ve Batı roman tekniği ile yazılan İntibah, Türk roman tarihinde önemli bir yer tutar. Namık Kemal'in “Cezmi” romanı ise Türk edebiyatında tarihî roman alanında yazılmış ilk eserlerden biridir.²⁴

Bu iki isimden sonra roman macerasına Nabizâde Nazım, “Zehra”; Samipaşazâde Sezai, “Sergüzeşt”; Recaizâde Ekrem, “Araba Sevdası” adlı romanları ile katkıda bulunmuşlardır. Bu eserlerde olaylar, gerçeğe uygun olarak anlatma yolu seçilerek aktarılmış, gerçeklik uygulanmıştır. Batılı anlamdaki roman anlayışı açısından eksik yönleri olmalarına karşın bu eserlerde gerçek kişilerin, gerçek olayların ve gerçek yaşamların ele alınıp işlenmesi önemlidir.

1864 – 1932 yılları arasında yapıt veren Ahmet Rasim de Türk romancılığı denildiğinde akla gelen isimlerdendir. Yazdıklarıyla toplumsal pek çok konuyu ele alan yazar eserleriyle hem problemleri anlatma, hem de taşlama yolunu seçmiştir. Her ne kadar dilin sadeleşmesini istese de kendi dilini buna uyduramamış,

---

²³ İsmail Parlatır (Koordinatör), *Tanzimat Edebiyatı*. (Ankara: Akçağ Yayınları, 2006) 254.

²⁴ Ramazan Korkmaz – Editör, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı* (1839 – 2000). (Ankara: Grafiker Yayınları, 2006) 62.

kahramanlarını genellikle orta sınıftan seçerek halka hoş vakit geçirecek yazılar kaleme almıştır.

Dönem isimleri incelendiğinde Ahmet Rasim'in çizdiği yoldan giden, halkı güldürürken düşünmeye sevk eden bir diğer isim de Hüseyin Rahmi Gürpınar'dır. Yazar, konularını İstanbul ve İstanbul tiplerinden seçerek yazdığı eserlerinde toplumdaki aksayan yönleri mizahî olarak aktarmıştır. Gerçekçilik akımının başarılı temsilcilerindendir.²⁵

Edebiyatımıza gelişinde dönemin sanatçıları tarafından ilk örnekleri verilen roman, Servet-i Fünun Dönemi'nde özellikle Halit Ziya'nın kaleminde tamamıyla Batılı bir karakter kazanmıştır. Roman, bu dönemde kendi karakterine ulaşmış, sağlam örneklerle gelişmiştir.

Halit Ziya Uşaklıgil, 1896 yılında "Mai ve Siyah" romanı ile katıldığı Servet-i Fünun edebiyatında, batılılaşma çabasının sürdüğü ortamda, toplumumuzun geçirdiği sancılı değişimleri, toplumumuzun aile problemlerini ele almış ve bunları gerçekçilik akımı ile destekleyerek anlatmayı başarmıştır. Kendinden önce üretilen romanların çitasını Batılı anlamda yükselterek Türk romanının kapılarını farklı diyarlara açmıştır. O, yarattığı tiplerle, kurduğu olay örgüsü ile, kuruluşu ve ruh yapılarını çözümlenmeleri ile Tanzimat romanını çok aşmış, Türk edebiyatının hâlâ baş yapıtları arasında sayılabilecek "Aşk-ı Memnu" ile romancılığının doruğuna çıkmıştır.

Servet-i Fünun romanı için Halit Ziya'dan sonra en önemli isim Mehmet Rauf'tur. "Eylül" ile edebiyatımızda psikolojik romanın en başarılı ilk örneğini veren Mehmet Rauf, bu eserinde kahramanlarının ruh durumlarını tayin edebilmek ve bunu okuyucuya sunabilmek adına kahramanlarının olay öncesi ve sonrası durumlarını sunmuştur.

---

²⁵ İbrahim Zeki Burdurlu, *Romanlarıyla Reşat Nuri Güntekin*. (İzmir: İzmir Eğitim Enstitüsü Uyanış Dergisi Yayınları, 1971) 14.

Servet-i Fünun Dönem'nde Halit Ziya'nın üstüne geçememelerine rağmen Hüseyin Cahit Yalçın ve Ahmet Hikmet Müftüoğlu da çeşitli eserler vermişlerdir.

Türk romanı, olay örgütleyici bir anlatıdan karakter sentezleyici anlatıma Servet-i Fünun romanı ile geçer. Bireyleşme deneyimleri ve kişinin kendini toplumsal kimlik giydirimleri ötesinde bütün çıplaklığıyla tanıma çabaları yine bu dönemde romanımıza girmiştir. Balzac, Flaubert, Stendhal, Zola, Goncourt Kardeşler gibi realist ve natüralistlerin takip edildiği bu dönemde ayrıntılara varılan betimleme titizliği ve mekâna yansıyan insanı okuma endişesi vardır. Bu dönemin roman dili ise şiirde olduğu gibi ağır ve süsleyici bir üslubu yansıtır. ²⁶

Milli Edebiyat akımında ortaya ulusalcı bir anlayış çıkar. Bu anlayışa göre halka doğru gidilmeli, dil sadeleşerek halkın anlayabileceği dilde eserler verilmeli, edebî eserler halkın yaşamını, gerçekleri ele almalıdır. Yine bu akımın paralelinde öykü ve romanların halkın gerçek yaşamını konu alarak işlenmesi benimsenmiştir. Bir önceki dönemde yani Servet-i Fünun'da daha çok İstanbul yaşantısını ele alan romanlar yerine bu dönemde tüm yurt sorunlarını satırlara yansıtan konular seçilmiştir. Bu dönem romanlarında hayat ve sosyal meselelere yönelme, yapma dil ve üslubu bir yana bırakarak konuşma dilini ve üslubunu hâkim kılmaya çalışma, vakaların geçtiği yerleri İstanbul'un dışına çıkararak sosyal sorunları daha geniş ve şartları değişik çevreler içinde ele alma ön plana çıkar. Kısacası bu devrin romanlarında, fert hayatından sosyal hayata doğru genişçe bir açılma; tema bakımından, sosyal konulara doğru büyük bir kayma başlar. ²⁷

Bu anlayış aydınlar arasında taraf bulmuş, eserlerdeki dil giderek sadeleşmiş, eserlerin yapısına temeli gözleme dayanan olaylar girmiştir. Ömer Seyfettin, Halide

---

²⁶ Ramazan Korkmaz – Editör, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı* (1839 – 2000). (Ankara: Grafiker Yayınları, 2006) 152 -155.

²⁷ Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri* 1860-1923. (Ankara: İnkılâp Kitabevi, 1995) 180.

Edip, Yakup Kadri, Refik Halit, Reşat Nuri ve Memduh Şevket gibi isimler gerçekçilik akımında, Selahattin Enis, F. Celalettin ve Osman Cemal gibi isimler ise doğalcılık alanında yapıtlar vermişlerdir.

Roman, Tanzimat'la bize merhaba dediği zamandan itibaren gelişme göstererek sanatçıların kalemlerinde can bulmuştur. Türk toplumunun sorunlarını ele alan, İstanbul'dan çıkarak Anadolu'ya geçen Türk edebiyatı, bu aşamada dilini de sadeleştirmiş ve Reşat Nuri'ye bu aşamada ulaşmıştır.²⁸

3.2. Reşat Nuri'nin Romancılığı

Reşat Nuri'den önce Batı roman tekniği edebiyatımıza getirilmiş ve sanatçıların elinde şekil bulmaya başlamıştı. Reşat Nuri de gerek küçüklüğünde babasının kütüphanesi vasıtasıyla tanıma fırsatı bulduğu Batı yazarlarını ve gerekse kendi ilgisi ile geliştirdiği edebiyat tutkusu sebebiyle Batı romanlarını iyiden iyiye okuyup tanımıştı. Bunların yanı sıra Türk edebiyatını da yakından takip ederek kendi öz kültürünü içselleştirmişti. Zaten onun Türk romanına katkısı da bu noktada olmuş, kendinden evvelki yazarların yaptıklarına ilave olarak Batı tekniğinin içine millî ve mahallî renkleri eriterek Türk romanının hâlâ anılan güzel örneklerini vermiştir.²⁹

Reşat Nuri'ye göre sanatçı, duyguları diğer insanlardan daha keskin hale gelmiş insandır. Bu sebeple diğer insanlardan daha büyük ıstıraplarla karşı karşıya kalır ve bunları da eserlerine aynı keskinlikle yansıtır. Nitekim Reşat Nuri de yaşadığı toplumda tanık olduğu, bizzat yaşadığı bu türden duyguları eserlerine yansıtmış, romanlarında bunları işlemiştir.

---

²⁸ İbrahim Zeki Burdurlu, *Romanlarıyla Reşat Nuri Güntekin*. (İzmir: İzmir Eğitim Enstitüsü Uyanış Dergisi Yayınları, 1971) 16.

²⁹ Türkan Poyraz - Muazzez Alpek, *Reşat Nuri Güntekin Hayatı ve Eserlerinin Tam Listesi*. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1957) 4.

Romanlarının konularına baktığımızda geniş bir yelpazede ele alınan ve işlenen temalara rastlarız. Genel olarak aşk, sevgi, acıma, yalnızlık, kaçış, karamsarlık gibi bireysel sorunlara değinen yazar bunların yanı sıra yozlaşma, nesil çatışması, kültür bunalımı, idealizm, vurgunculuk gibi toplumsal sorunları da romanlarına konu olarak seçmiştir. Bu konuları işlerken bunları ayrı ayrı ele aldığı ya da tek bir romanda bir kaçını aynı anda işlediği görülür. Örneğin yazarla özdeşleşen Çalığısu romanı incelendiğinde kahramanı Feride'nin bir aşk hikâyesine tanık olan okuyucu arka planda Anadolu gerçeği ile de karşı karşıya kalır. Bir yandan Feride'nin aşkından kaçışı uğruna yollara koyulmasına bir yandan da Anadolu köylerinin bakımsızlığına, insanların geri kalmış düşünce yapısına tanık olunur. Yazar Feride'yi hem bireysel sorunların hem de Anadolu'daki yozlaşmayla mücadelenin sembolü olarak çizer. Çalığısu'nda görülen bu kurgu yazarın hemen hemen bütün eserlerinde karşımıza aynı şekilde çıkar ki bu özelliği ile Reşat Nuri eleştirel gerçekçi bir roman yazarı unvanını alır.

Reşat Nuri'nin romanlarında aşk esas tema olmakla beraber bu aşk platonik bir aşktır, maddi hazlar peşinde koşulmaz, “romantik aşk” temele alınır ve kahramanları arasındaki bu aşk zaman içinde gelişir ve olgunlaşır.

Reşat Nuri kimi romanlarında zengin sınıfın içinde yer alırken kimi romanlarında da zengin sınıfla halk sınıfı arasında var eder kendini. Anadolu'yu çok gezmiş ve tanımış olduğu için bol bol yerli renk, yerli malzeme, yerli konular ve temalar işlediği, yoğun bir yurt ve insan sevgisi ve cıvıl cıvıl yaşama sevinci tıttığı için eserleri çok okunan bir yazar olmuştur. Halkı hiçbir zaman küçümsememiş bilakis ona çok değer vermiştir. Ayrıca üslubundaki akıcılık, teknik ve tahkiye ustalığı, her satırını bir sıcakkan gibi dolaşan mizah, fazla ayrıntıya ve derinleşmeye gitmeyen tasvirlerle tahliller Reşat Nuri romanının sevilen özelliklerindedir.³⁰

---

³⁰ Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, C.III. (Ankara: Türkiye Yayınevi, 1966) 356.

Reşat Nuri'nin romanlarında dikkate değer bir başka nokta da döneminin sosyal geçişlerini satırlara yansıtmış olmasıdır. Yazarın yaşadığı yıllar dikkate alınacak olursa Osmanlı Devleti'nin çöküş süreci, kurtuluş mücadelesi ve ardından Cumhuriyetin ilan edilmesi toplumsal görünümü çalkantılı bir hale getirmiş, bu sosyal değişim ile birlikte toplumu oluşturan birey de değişmeye başlamıştır. Reşat Nuri de bu “sosyal” ve “bireysel” değişimleri, kendinden önceki yazarların roman tekniğine yaptıkları katkılardan da destek alarak ve özellikle Servet-i Fünun döneminin usta kalemi Halit Ziya'nın da etkisiyle romanlarına “psikolojik çözümler” ile yansıtmayı başarmıştır.³¹

Toplumsal değişmeyi yakından takip eden Reşat Nuri, yazın hayatı boyunca bireysel psikolojileri yakalamaya özen göstermiştir dedik. Kendisinin de “bir tür polemik roman” olarak nitelendirdiği Yeşil Gece’de, bahsi edilen bu bireysel çatışmalara rastlanır. Bu romanda laik düşünce ile dinsel düşünce arasındaki gerilimin Cumhuriyet’in ilk yıllarına özgü biçimlenişini anlatırken öğretmen Şahin’in de süreç içinde yaşadığı düşünsel dönüşümünü vermiştir.

“Son Sığınak”ta yine sorunlar yaşayan bireyleri anlatmış; “Kavak Yelleri”nde taşraya çekilerek törel, siyasal değişimleri ve dalgalanmaları taşra okumuşları ve eşrafı içinden betimlemiş; “Dudaktan Kalbe” eserinde aslında trajik bir çöküş öyküsünü beylik bir aşk hikâyesinin ardında dillendirmiştir.³²

Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatının öncü yazarlarından Reşat Nuri Güntekin, özel yaşamını eserleri dışında bırakmayı bilmiş, eserlerini belli bir idealizm doğrultusunda kendine özgü tavır ve alışkanlıklarla oluşturduğu bir yazın hayatına imza atmıştır.

---

³¹ M. Fatih Kanter, *Ölümünün 50. Yılında Belgelerle Reşat Nuri Güntekin*. (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2006) 31.

³² Ahmet Oktay, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı 1923-1950*. (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993) 711.

Reşat Nuri'nin romanlarında etik değerlerin duyguda açığa çıkması ve bir duygu olarak yaşanması söz konusudur. Bu, belki de, yazarın sanatına dair en belirgin özellik olan “popülarite” nin de sebebi olmaktadır. O, roman ya da hikâyelerinde bu türlerin getirisi olarak “kurmaca” yı kullanırken bunu somutlaştıran bir duygusal boyut yakalamayı bilmiştir. Kurgu ve anlatım tekniklerini eserlerinde neredeyse saydamlaştıran yazar için bu, aynı zamanda okuyucunun asıl ilgisini çeken ve eserlerinde düşünsel, politik, ideolojik düzeylerin fazlaca fark edilmesini engelleyen bir özelliktir. Zaman zaman yazınsal dışlıyormuş etkisi yaratan bu yazma stili sayesinde okuyucu onun eserlerinde daima bir “düz anlam” bulmuş, anlamsal düzeye fazla kafa yormak zorunda kalmamıştır. *Çalığışu*, *Dudaktan Kalbe*, *Yaprak Dökümü* gibi pek çok eserinde okuyucuyu içine çeken çöküş süreci, bu çöküşün nedenlerinden çok daha önem arz etmiştir okuyucu için. Yazarın eserlerini takip eden okur, düşünsel anlamda bir kabul veya ret içine girmek yerine bunu duygusal düzlemde yaşar. Batı yazarlarında görülen satır aralarına düşünce yerleştirerek okuyucuyu bu düzlemde yolculuğa çıkarma, kendi düşünce sisteminde okuru ile düşünce paylaşma gayreti Reşat Nuri'nin eserlerinde görülmez. O, kabul ettiği etik değerleri duyguda açığa çıkarmak ve yaşayıp yaşatmak yolundadır.³³

Romanlarındaki karakterlere bakıldığında birçok romanında bütün olayın bir kahramanın kişiliği etrafında merkezleştiği görülür. Çok ferdî gibi görünen tek kişi bütün dikkati çeker ve yazar bu başkişisini çok kuvvetli kılmak adına tüm gücünü kullanır. Kahramanın mizacı ve kişiliği konuya yön verir ki bu başkarakter çoğu zaman yazarın kendisidir. *Çalığışu*'nda Feride, *Yaprak Dökümü*'nde Ali Rıza Bey, *Yeşil Gece*'deki Ali Şahin birer taraflarıyla hep yazarından izler taşır. *Çalığışu*'ndaki sevimli Doktor Hayrullah Bey, yazarın askerî doktor olan babasından esinlenmiştir. Çok kuvvetli olan roman kahramanları okuyucu ile bütünleşir. Adeta bu karakterlerde birer parçalarını bulan okuyucu, yazar tarafından arıtma ve aklama isteği ile oluşturulmuş, büsbütün kötü olmayan, hoş ve mutlu yanları sergilenen karakterlerle baş başa kalır ve onları sever. *Acımak*'taki Mürşit Efendi'yi her düşüşünde biraz daha sevdiği gibi. Onun yarattığı tipler fazla karmaşık ve derin bir

---

³³ Oktay, 712.

ruh taşımazlar. Yazar, Halit Ziya'da olduğu gibi kişilerini sayfalar süren ruh incelemeleri ile vermez.³⁴

Türk romanında mekânı İstanbul dışına taşıyıp bireysel konuları işlerken çevre-birey ilişkisini de başarıyla kuran yazar, romanlarında taşra kasabalarını, töre ve adetleri, gelenekleri, zihniyetleri, sosyal dertleri ile yaşatmıştır. Yeri geldiğinde acı gerçekleri sunmuş fakat bunu yaparken memleketi pek kötü, sefil bir durumda göstermekten de kaçınmıştır. Reşat Nuri, yeri geldiğinde kahramanlarından birine söylediği tek bir cümle ile bütün bir dönemin halktan kopuk, yüzeysel yeniliklerine karşı, Batılılaşma özentisine karşı halkın tepkisini büyük bir ustalıkla vermeyi başarır.³⁵

Kurgu açısından baktığımızda Reşat Nuri'nin, romanlarındaki olay örgüsünü ikinci derecedeki olaylarla geliştirdiği bir basitlik içinde kurduğu gerçeği ile karşılaşırız. Romanın başlangıcında karmaşık gibi görünen bu kurgunun roman bitiminde oldukça basit olduğu ortaya çıkar ki bu da yazarın eserlerinin kolay okunabilirliği açısından önemli bir noktadır.

Eserlerinde daima sade, açık, samimi bir üslubu tercih eden Reşat Nuri, hitap ettiği halkın beğenisine uygun eserler vermiştir. Onun eserlerinin en kayda değer yanı doğallığı ve bu doğallık içinde millî kültür unsurlarıyla bezenmiş oluşudur. Çocukluğu Anadolu'da geçen, müfettiş olduktan sonra Anadolu'yu gezip yakından tanıma fırsatı bulan bir yazar olarak müşahedelerini tüm gerçekliği ile gözler önüne sermiştir. Tanık olduğu Anadolu gerçeğini millî ve mahallî özellikleriyle yansıtmıştır.

---

³⁴Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, C.III. (Ankara: Türkiye Yayınevi, 1966) 357.

³⁵Fethi Naci, *Türk Romanında Ölçüt Sorunu*. (İstanbul: YKY, 2002) 57.

Reşat Nuri, ilk romanı “Gizli El”in “Bir Romanın Romanı” başlıklı sunumunda, bu romanın ilk kalem tecrübesi olduğunu belirtir. Bu eserin basım tarihi çoğu kaynakta 1922 olarak gösterilse de Türkan Poyraz ve Muazzez Alpbek, bu tarihin 1924 olduğunu ve romanın 1336 senesinde “Dersaadet” gazetesinde tefrika edildiğini belirtirler. Bu eserin kitap halinde basımı 1924 olduğuna göre inceleme esnasında Çalığışu başa alınmaktadır.

Yazar, Çalığışu romanını bilindiği üzere ilk olarak “İstanbul Kızı” adıyla dört perdelik bir piyes şeklinde yazmış, Darülbedayi’de oynanması uygun görülmeyince yine yazarı tarafından Çalığışu adıyla kitap haline getirilmiştir. Reşat Nuri, bu kitabı ilk üç baskısından sonra adeta yeniden yazarcasına değiştirmiştir.

Reşat Nuri, o dönemin genç kızlarında neşe ve serbestliğin iyi sayılmadığını, ecnebi mekteplerinde yahut ileri aile muhitlerinde yetişmiş tek tük kızların iyi görülmediğini belirtmiştir. “İstanbul Kızı”nda, bir genç kızda biraz tahsil, biraz neşe, hafiflik ve serbestliğin pek korkulacak bir şey olmadığını, böylelerinin zamanı gelince yahut hayatın müşkül saatlerinde kendilerini en ağır yaşlılardan daha iyi çekip çevireceklerini göstermek istediğini vurgulamıştır. Bu amaçla kaleme alınmış olan eser; dönemin Darülbedayi anlayışına uymamıştı. Aynı zamanda eserdeki kızın Türkçeyi iyi konuşamayan o zamanki kadın artistlerden birine oynatılması yazarının hoşuna gitmiyordu. Bu sebeplerden dolayı “İstanbul Kızı” artık “Çalığışu” olmuştu.³⁶

Reşat Nuri’nin romancılığına dair söylenecekler elbette ki Çalığışu ile başlar. Bu roman, yazarına, sanatının daha ilk yıllarında çok büyük bir başarı kapısı açmıştır. İsmail Habib’e göre, yazarı için bir şans ama aynı zamanda bir talihsizlik de denebilecek olan romanın bu büyük başarısı, Reşat Nuri için sanatının ilerleyen yıllarında bunun üzerine çıkamayışı ile neticelenmiştir. Bazı şahsiyetler vardır ki yazın hayatlarına yavaş yavaş başlarlar ve ilerleyen yıllarında daima bir önceki

---

³⁶ Türkan Poyraz - Muazzez Alpbek, *Reşat Nuri Güntekin Hayatı ve Eserlerinin Tam Listesi*. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1957) 6.

başarılarının üzerine geçecek eserler ifşa ederler. Tıpkı Mimar Sinan'ın çıraklık, kalfalık, ustalık eserlerinin belli bir sıra ile gelerek bir öncekinden yüksek değerde olması gibi. Diğer tarafta ortaya koydukları her eser ayrı ayrı birer kıymet olsa da birbirinden üstün olmayan eserleri yaratanlar vardır ki Reşat Nuri de bu kategoride değerlendirilebilir.³⁷

Her sınıf halkın anlayabileceği günlük konuşma diliyle yazılmış olması Çalığışu'nun başarısını sağlayan en temel özelliktir. Bunun yanı sıra birbirini seven iki gencin kavuşmakta güçlüklerle karşılaşması gibi gerek Divan edebiyatımızda, gerek Halk edebiyatımızda sıkça işlenen ve sevilen bir konunun Reşat Nuri tarafından yeni hayat koşulları altında yeni bir biçimde ele alıp işlenmesinin de kitabın sevilmesinde etkisi vardır. Yakup Kadri'nin de belirttiği gibi bu romanın başarılarından biri de Türk romanında Feride ile ilk ideal kahramanı yaratmış olmasıdır.³⁸

Reşat Nuri'nin romanlarında anlatım çok kuvvetlidir. Olayları en iyi şekilde ve en ilginç yönleri ile anlatmayı başarır. Öyle ki bir yerde verdiği bir olayın, kişinin ya da aracın başka bir yerde bir görevi muhakkak vardır. Bu tavrı ile Anton Çehov'un, bir tüfekten söz ediyorsam o tüfek bir yerde patlayacaktır sözünü de sürdürür adeta. Zihnindekileri tam olarak verebilmek ve olaylar arasındaki bağlantıyı kurabilmek adına kitabın anlatıcısını kahramanı yapar. Onun notlar halinde ve mektup şeklinde yazılmış birkaç eserini saymazsak diğer romanlarında anlatıcı yazar değil kahraman olmuştur. Böylelikle yazarın sorumluluğunu kahramana yükler. Tüm bu anlatışlarında olayları birbirine bağlamada usta bir yazar kimliğini kaybetmez.³⁹

Romancılığı hakkında verilen bilgilerin ardından öncelikle yazarın, *Acımak* ve *Yaprak Dökümü* adlı eserleri incelenecek daha sonra da eserlerde baba motifi ele alınacaktır.

---

³⁷ Poyraz- Alpek, 4.

³⁸ Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman II*, (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1987) 316.

³⁹ Muzaffer Uyguner, *Reşat Nuri Güntekin Hayatı Sanatı Eserleri*. (İstanbul: Varlık Yayınevi, 1967) 19.

IV.ACIMAK ROMANI⁴⁰

4.1. Özet

Zehra, Cumhuriyetin ilk yıllarında Anadolu'da küçük bir kasabada öğretmenlik yapan, çevresince hatırı sayılan biridir. Okulundaki öğrencilerini en iyi şekilde yetiştirmek için büyük gayret sarf eden, en küçük hataları bile affetmeyen titiz bir kişiliğe sahiptir.

Bir gün Mebus Şerif Halil Bey, bir dostunun ricası üzerine Maarif Müdürü Tevfik Hayri Bey'den babasının hastalığı dolayısıyla Zehra Hanım adına izin ister. Tevfik Bey, Zehra Öğretmen'i pek çok yönden beğenir, takdir eder. Fakat Zehra Öğretmen, acıma duygusunu öğrenmeden, mükemmel bir öğretmen olamayacaktır.

Mebus Şerif Bey ile Maarif Müdürü Tevfik Bey, Zehra Hanım'ın okuluna giderler. Şerif Bey, Zehra Hanım'a babasının hasta olduğunu ve bunun için İstanbul'a gitmesi gerektiğini belirtir. Fakat Zehra Hanım sert bir şekilde bir yanlışlık olduğunu ve babasının olmadığını söyler.

İki gün sonra İstanbul'dan, Zehra Hanım'ın babasının ölmek üzere olduğunu bildiren resmî bir telgraf gelir. Tevfik Bey'in çağırtdığı Zehra, bu kez babasını inkâr etmez. Fakat yine de İstanbul'a gitmeyeceğini söyler. Tevfik Bey, bu davranışa bir anlam veremez, ondan bir açıklama ister. Zehra Hanım ağlayarak babasının ailesine çok kötü davrandığını ve bu sebeple onu bir baba olarak görmediğini söyler. Zehra için babası zaten ölmüştür. Tevfik Bey, bir evladın ölüm döşğinde yatan babasına karşı bu kadar duyarsız, merhametsiz olması karşısında şaşırır. Fakat sonunda Zehra gitmeye karar verir ve yola çıkar.

---

⁴⁰ Özet için bkz., Reşat Nuri Güntekin, *Acımak*, 50.baskı. (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2009)

Zehra, İstanbul'a tren yolculuğu sırasında yirmi yıl öncesini, çocukluk günlerini hatırlamaya başlar. Teyzesi Ruhsar'ın zalim bir kocaya gittiğini, kocasından sürekli dayak yediğini, sonunda da kocası tarafından tabancayla öldürüldüğünü kış gecelerinde anneannesinden tekrar tekrar dinlemiş ve bu yüzden erkeklere düşman olmuş, ölünceye kadar evlenmemeye karar vermiştir. Teyzesinden dört yaş küçük olan annesi Meveddet ise; çapkın, sarhoş, kaba, serseri bir adam olan babası Mürşit Efendi'nin elinde yıllarca sürünmüştür. Zehra'nın kendisinden dört yaş büyük olan ablası Feriha, babasının baskısına dayanamayarak on dört yaşında veremden ölmüştür.

Zehra, ablasının ölümünden kısa bir süre sonra babası tarafından Marabet (Rahibe) Mektebi'ne yazdırılmıştır. Mürşit Efendi, Zehra'nın kimseyle görüşürülmemesini tembihlemiştir. Bu arada uzunca bir süredir hastalıkla boğuşan annesi ölmüş, anneannesine inme inmiş ve yıllarca hastane köşelerinde inlemiştir. Zehra on dört yaşında Marabet Mektebi'nden ayrılmış, Darümuallimat'ın açtığı sınavı kazanarak beş yıl sonra öğretmen olmuştur. Zehra İstanbul'da kendisine verilen öğretmenliği kabul etmeyerek bir arkadaşıyla görev yerini değiştirmiş ve Anadolu'daki bu kasabada kendisini tüm gayretiyle işine adanmıştır.

Yolculuğu bitip de İstanbul'a varan Zehra, babasının hasta olarak yattığı eve gelir. Uzaktan akrabaları olan yetmiş yaşlarındaki Vehbi Efendi, iki hafta önce Mürşit Efendi'yi sokakta görmüş, dilenciden beter bir kılıkta, gayet düşkün bir halde olan Mürşit Efendi'ye acımıştır. Sokaklarda kimsesiz, düşkün bir halde ölmesine gönlü razı gelmediği için onu evine getirmiştir.

Zehra, Vehbi Efendi'nin evine vardığında babasının bir gün önce öldüğünü öğrenir fakat babasının cenazesini görmek istemez. Vehbi Efendi, Mürşit Efendi'ye ait olan tahta bir sandığı Zehra'ya teslim eder. Zehra, babasına ait olan sandığı almak istemez, sandıktaki eşyaların fakirlere dağıtılmasını söyler.

Zehra odasında yalnız kalınca dayanamaz ve babasından kalan sandığı açar. Sandığın içinden eski püskü çamaşırlar, yamalı çoraplar, değersiz birkaç eşya ve bir defter çıkar. Bu Mürşit Efendi'nin hatıra defteridir. Zehra babasının defterini okumaya başlar.

Mürşit Efendi, bir çeşit günlük diyebileceğimiz defterinin ilk satırlarına, diplomasını aldığı günün mutluluğunu yansıtan cümlelerle başlar ve ileriki yaşamına dair bir takım kararlar alır.

Diploma sahibi olunca kolaylıkla iş bulacağını zanneden Mürşit Efendi, ancak üç aylık zorlu bir koşuşturmadan sonra kendine küçük bir memuriyet bulur. Maiyet memuru olarak Sivas'ta işe başlar. Milletinin mutluluğu için ölünceye kadar tüm gücüyle çalışmaya karar veren Mürşit Efendi çok mutludur.

Bir akşam iş arkadaşlarının ısrarıyla katıldığı içkili, şarkılı, eğlenceli bir davetten hoşnut olmayarak ayrılır. Çünkü onun kafasında çalışmak, milletine hizmet etmek vardır. Bir daha bu tip davetlere gitmemeye, arkadaşlarıyla iş dışında pek fazla görüşmemeye karar verir. Mürşit Efendi canla başla çalışır. Amirleri ve daire arkadaşları, onun iyi niyetli, yumuşak başlı, toy bir genç olmasından faydalanırlar, çoğu zaman işlerini ona yaptırırlar. Hatta buna öyle alışırlar ki, işlerini yaptıramadıkları zaman kavga ederler.

Mürşit Efendi tüm bu olumsuzluklara rağmen prensiplerinden ödün vermez, arkadaşlarıyla iyi geçinir, onları kırmamak için elinden geleni yapar. Çok çalışır. R... kazasındaki kaymakamlığı sırasında nezaketi ve uysallığıyla alay eden bir arkadaşına ağzının payını verir. Sessiz sakin bir memurun böylesi bir davranışı, umulandan fazla gürültü koparır. Olay Paşanın kulağına gider. Mürşit Efendi, Paşadan azar işitir.

Birkaç ay sonra Mürşit Efendi yine tatsız bir olay yaşar. Uysal oluşundan dolayı hak ettiği bir kaymakamlık görevine kendi yerine daha kıdemsiz ve başarısız bir gencin tayin edilmesine dayanamaz. Mürşit Efendi'nin buna ses çıkarmayacağı düşünülür. Beklenenin aksine Mürşit Efendi, uğradığı bu haksızlığa sessiz kalmaz, çok şiddetli tepki gösterir. Bu olay yüzünden siciline saldırgan ve geçimsiz bir insan diye kayıt düşerler. Mürşit Efendi yaşamını temiz ve dürüst bir insan olarak sürdürme mücadelesinde yenik düşer. Uğradığı haksızlıklara ancak içerek katlanabilir hale gelir.

Mürşit Efendi'ye bir darbe de kendisine ucuz fiyatla ev tutan Nasuhi Bey'den gelir. Hükümet konağındaki müdürlerden biri olan Nasuhi Bey, Mürşit Bey'in evini bir Ermeni kadınla buluşmak için kullanır. Bunu öğrenen Mürşit Efendi, Nasuhi Bey'i kendi odasında, kadını beklerken bulur. Hiçbir şey söylemeden boğazına sarılır, bastonla döverek dışarı atar.

Mürşit Efendi, iyi bir insan olmak için gayret etmesine, ölesiye çalışmasına rağmen siciline “geçimsiz biridir” diye kayıt düşerler. R... kazasına kaymakam olarak atanır. Havası, suyu, manzarası gayet iyi olan R... kazasındaki görevini; küstah ve çıkarıcı eşrafiyla muhatap olmamak, onların oyununa gelmemek için bir arkadaşıyla değiştirir. Çok bakımsız ve fakir bir yer olan M... kazasının kaymakamı olur. Halkına canla başla hizmet ederek mutluluğu yakalamaya çalışacaktır.

(M...) kazasında büyük bir sıkıntı olan temiz içme suyu problemini çözmek ister. Halk kokmuş bir bataklıktan su içmekte ve her gün bir iki çocuk ölmektedir. Mürşit Efendi bu duruma daha fazla seyirci kalamaz. Amelelerin başında gece gündüz demeden toz toprak içinde çalışır. Kanunlara uygun davranmadığı için soruşturma geçirir, daha kötü bir kazaya gönderilir.

(S...) kazasında dilencilik yapan, çocukların velilerinden para isteyen, ders esnasında çocukların yiyeceklerini aşırın, cahil, bunamış bir hocayı görevinden uzaklaştırır. İhtiyar hoca, kaymakamın başını ağrıtır.

Mürşit Efendi, Doğu illerinin çoğunda görev yapar, çok sıkıntılar çeker; iftiraya uğrar, mutaassıp bir kasabada dinsiz diye öldürülme tehlikesi atlatır, eşkıyalar tarafından soyulur. Göreve başladığı beş, altı yıl önceki düşünceleri, değer yargıları iyiden iyiye değişir.

Mürşit Efendi, Diyarbakır'da tahrirat müdürü olarak görev yapar. Bir gün, çalıştığı dairede Fadıl Efendi adında bir mal müdürü fenalık geçirir. Mürşit Efendi onu evine götürür. Eve yaklaştıklarında Fadıl Efendi ölür. Ölüyü evine taşıyan Mürşit Efendi, babasını kaybetmiş olmanın acısıyla saçlarını yolup yüzünü tırnaklayan küçük bir kızı görünce ona âşık olur. Fadıl Efendi'nin küçük kızı Meveddet, Mürşit Efendi'nin kalbine bir kor gibi düşer.

Mürşit Efendi, sanki aileden biriymiş gibi sağa sola koşturur, acılı aileye elinden geldiğince yardımcı olur ve sonunda Makbule Hanım'dan kızı Meveddet'i ister. Makbule Hanım, kızının düşüncesini sorma gereği bile duymadan bu evliliğe onay verir.

Makbule Hanım, ölen kocasının çok tembel bir adam olduğunu, kendisine ve çocuklarına çok sıkıntı çektirdiğini anlatır. Mürşit Efendi, bu yalanlara inanır, kaynanasını bu dünyaya sırf iyilik etmek ve sıkıntı çekmek için gelmiş bir meleğe benzetir.

Makbule Hanım, damadının saf ve uysal olmasından faydalanır, gönül okşayıcı sözleriyle onu avucunun içine alır. Oldukça kurnaz bir kadındır. Önce pahalı

bir eve çıkarlar. Türlü oyunlarla Mürşit Efendi'ye istediklerini yaptırır ve onu büyük borçların altına sokar. Mürşit Efendi ise ailesinin mutluluğu için her şeyi gönül rızasıyla kabul eder ve çalışıp didinir.

Mürşit Efendi'nin tüm bu yaptıklarına karşılık Meveddet Hanım, kocasına karşı soğuk davranır, onu sevmez. Kocasına sürekli kızar, surat asar, sürekli şikâyet eder. Karısının gözünde değersiz, işe yaramaz, basit bir adam olmak Mürşit Efendi'yi derinden yaralar.

Yine bir gün kaynanasının dolduruşuna gelen Mürşit Efendi, ceza reisine ağza alınmayacak sözler söyler. Kişilik yönünden bir hayli değişen Mürşit Efendi, kaynanasının gönlünü kazanmak ve karısının gözünde yükselmek için pek çok ilkesinden vazgeçer.

Meveddet Hanım İstanbul'a taşınma konusunda kocasına baskı yapar. Mürşit Efendi, karısının gönlünü hoş etmek amacıyla ne yapıp edip İstanbul'a gitmenin bir yolunu bulmaya karar verir. Bu uğurda alçaldıkça alçalır. Sonunda amacına ulaşır. İstanbul'da gümrük müfettişi olarak çalışacaktır.

Bu arada Mürşit Efendi, karısının ve kaynanasının isteklerini yerine getirebilmek için boğazına kadar borca batmıştır. Borçlarını ödeyebilmek için herkese el açar. Hakaretlere uğrar, tüm şehre rezil kepaze olur.

Diyarbakır'ın yerli zenginlerinden Abdüssamet Bey, Mürşit Efendi'ye para konusunda yardımcı olur. Mürşit Efendi, bu iyilikten aldığı cesaretle, bir süredir annesiyle birlikte evinde kalan, alışveriş işleriyle ilgilenen Hafız Recep adındaki genç için de İstanbul'da bir iş ayarlamasını ister. Bu yüzsüzlük, Abdüssamet Bey'i çileden çıkarır. Abdüssamet Bey, Mürşit Efendi'ye ailesinin çevirdiği dolapları bir

bir anlatır. Namuslu, çalışkan ve iyi bir memur olan kayınbabasını mahveden kişinin kaynanası olduğunu, kendisinden iş bulmasını istediği Hafız Recep'in de kaynanasının aşığı olduğunu söyler.

Mürşit Efendi İstanbul'da, ailesinin geçimini çıkarabilmek için çok çabalar, fakat borçları kabarır. Zamanla yolsuzluklara göz yummaya, hırsızlık yapmaya başlar. Bir gün Mürşit Efendi'nin yaptığı hırsızlıklar anlaşılır ve beş aylık cezaıyla hapse atılır.

Makbule Hanım, büyük kızı Ruhsar'ı orta yaşlı zengin bir adama vermiş, kendi anlayışına göre yetiştirdiği kızını sürekli kışkırtarak gerçekte iyi bir adam olan kocasına cehennem hayatı yaşattırmıştır. Kocasını aldattığı için Ruhsar, kocası tarafından tabancayla vurularak öldürülür.

Karısı ile kaynanasının hakaretlerine ayık kafayla katlanamayan Mürşit Efendi eve geç saatlerde ve sarhoş olarak gelir. Karısı ve kaynanası Mürşit Efendi'nin umurunda değildir, onu asıl düşündüren kızları Feriha ile Zehra'dır. Makbule Hanım çocuklara babalarını kumarbaz, paralarını kadınlara yediren bir çapkın, sarhoş, kavgacı, düşüncesiz bir adam olarak tanıttığı için Feriha ile Zehra yaşları büyüdükçe babalarından soğur, babalarına düşman olurlar.

Mesadet adında genç bir dul kadınla kardeşi Necip, Mürşit Efendilere yakın yalılardan birinde oturmaktadır. Mürşit Efendi'nin ailesi ile bu komşuları arasındaki ilişki zamanla sıkı fıkı bir hal alır. Necip Bey, dolgun bir ücretle Mürşit Efendi'ye iş verir.

Bu arada Feriha genç bir kız olmuştur. Karısı ile kaynanası kızlarını da kendilerine benzetmişlerdir. Mürşit Efendi kızının aşk mektuplarını yakalar. Yine bir

gün kızını genç bir delikanlı ile görür. Kızının bir uçuruma doğru yuvarlanmakta olduğunu üzülerek görür. Bu duruma daha fazla kayıtsız kalamaz. Kızı Feriha'nın evden çıkmasını yasaklar.

Mürşit Efendi bir gün evinde, kaybolmuş bir evrakını ararken dolabın köşesinde karısına yazılmış bir deste aşk mektubu bulur. Necip Bey'in yazısını görür görmez tanır. Karısının bu adamla yıllardır ilişki yaşadığını öğrenir. Necip Bey'in suratına mektupları çarpar. Bunu iki şiddetli tokat takip eder.

Mürşit Efendi karısının boş kâğıdını yazar. Niyeti karısına ve kaynanasına tek bir söz söylemeden evi terk etmektir. Fakat çocuklarının sesini duyunca her şey değişir. Mürşit Efendi karısından ayrılma planı yaparken çocuklarını hesaba katmamıştır. Zavallı çocuklar zaten hırsız bir babanın utancını, lekesini taşıırken bir de bunlara ahlâksız bir annenin çocuğu olmak eklenecektir. Mürşit Efendi cebindeki boş kâğıdını yırtıp atar. Bir daha bu aileyle görüşmeme koşuluyla bu namus meselesini burada kapatır.

Feriha hastadır, ölmek üzeredir. Mürşit Efendi, çocuğuna sarılıp onu doyasıya öpmek ister, fakat karısı ve kaynanası buna izin vermez. Zehra'nın ve komşuların gözünde Mürşit Efendi, Feriha'nın bu hale gelmesinde tek sorumlu kişidir. Sonunda Feriha'nın çelimsiz vücudu hastalığa yenik düşer. Karısı ile kaynanası Mürşit Efendi'ye kızının cansız bedenini dahi göstermezler.

Mürşit Efendi yamalı, çamur elbiseleriyle kirli saç ve sakalıyla bir ayyaş, bir dilenci gibi sokaklarda sürünmektedir. Bir akşam vapurun güvertesinde Cevdet adında eski bir okul arkadaşına rastlar. Giyim kuşamından hayatta başarılı olduğu izlenimini alır. Kendi düşkünlüğünden utanarak arkadaşını görmezden gelir. Fakat Cevdet, arkadaşına selam verir tatlı bir sohbete başlarlar. Cevdet, arkadaşının bu haline acır ve ona bir iyilik yapmak ister. Mürşit Efendi arkadaşının aracılığıyla kızı

Zehra'yı kaynanasının ve karısının pençesinden kurtararak yatılı bir okula kaydettirir.

Zehra'yı kurtarmış olmanın rahatıyla gözden kaybolan Mürşit Efendi sokaklarda sefil bir hayat sürmeye devam eder. Kızının mutluluğunu için hasretini, özlemine yüreğine gömer. Mürşit Efendi'nin hatıra defteri burada sona erer.

Zehra, babasının hatıra defterini bitirince babasının cenazesinin bulunduğu odaya girer, kendisini daha fazla tutamaz, feryat ederek ağlar ve babasından af diler. Artık Zehra Anadolu'daki mektebine döndüğünde acımayı öğrenmiştir.

4.2. Acımak Romanına Genel Bakış

1928 yılında yayımlanan *Acımak* adlı eserde yazar Reşat Nuri Güntekin, çalışkan, başarılı fakat zaaf gösterenlere karşı acımasız olan, acıma duygusundan yoksun Zehra Öğretmen ile babası Mürşit'in bakış açılarından dramatik yaşam öykülerini anlatıyor.

Yazarın *Yeşil Gece* eseri ile aynı yıl yayımlanan *Acımak* romanı ele aldığı tez bakımından *Yeşil Gece*'den çok farklı bir yol izler. Şahin Öğretmen aracılığı ile katı bir ideolojinin işlendiği *Yeşil Gece*'nin tersine *Acımak*'ta sosyal ve ferdî bir problem işlenmiştir. En doğal haliyle ortaya konulan bu problem, ahlakî değerlere bağlı fert ile bozulmuş, çıkar peşinde koşan çevre arasındaki çatışma ve bu çatışmada ezilen ferdin sonunda ölümle sonuçlanan düşüşüdür. Her ne kadar her iki romanda da kendisini mesleğine adanmış öğretmen karakterleriyle karşılaştık da Öğretmen Zehra ve Mürşit Efendi sadece hayat görüşleri, kişisel ve meslekî düşünceleri ile idealisttirler. Baba olarak Mürşit Efendi'nin yaşadıkları ve bunların uzantısı olarak Zehra'nın şekillenen yaşamı ikisinin ortak trajedisidir ki bu trajedi gerek Zehra'yı

gerekse babasını idealist ve aynı zamanda inkılâpçı olan Şahin Öğretmen'den ayırarak onları daha insan ve daha beşerî hale getirir.⁴¹

Acımak romanı Mürşit Efendi'nin yaşamını şekillendiren trajedi üzerine kurulmuştur. Kızı Zehra, ruhunun derinliklerine gömmeye çalıştığı çocukluk yıllarının yaşanan tüm kara olaylarını, bütün ahlakî ve sosyal sorumluluklarını tavizsiz şekilde bağladığı öğretmenlik mesleği ile unutmaya çalışır. Tüm bu karanlık olayları bizzat yaşamış olan Mürşit Efendi ise kızı gibi bir kurtuluşa eremez. Onun idealizmi, meslek ve aile hayatının şartlarıyla çatışmış ve onlara karşı duramayarak yenilmiştir. Zaten romanın asıl kurgusu da Mürşit Efendi'nin adım adım sürüklendiği bu yenilişi üzerine şekillenmiştir.

Reşat Nuri, her şeyden önce sevgi, güven, şefkat, merhamet, müsamaha, affetme, fedakârlık, anlayış, yardımseverlik gibi pek çok insanî duygunun sanatkârıdır denilebilir. Onun bu özelliği romanlarında insan sıcaklığını yakalamasının da anahtarındır. O, en düşük kahramanlarına bile daima mazeretler arar; onların ferdî zaaf, iradesizlik ve başarısızlıklarını ya yaradılıştan gelen aksaklıklarına ya da çevredeki anlayışsızlıklara bağlar. Onun eserlerine damga vuran bu insan ve insanlık anlayışıdır. Özellikle çevre faktörü ya da daha geniş ifade etmek gerekirse fert-cemiyet çatışması kahramanların kaderini belirleyen en önemli etkidir. Yalnız unutulmaması gereken nokta bu cemiyet de, romanlarındaki insan figürleri de Türk milletidir ki Reşat Nuri Güntekin'in çok sevilen ve okunan bir yazar olmasında "biz"i kullanmasının önemi büyüktür. O, eserlerine bir "leit-motif" gibi hâkim olan beşerî duyguları kullanırken Türk milletinin değişmez ortak hislerini ve seçkin vasıflarını benimsemiştir. *Acımak* romanındaki Mürşit Efendi'nin de her düşüşünde biraz daha affedilişi bu yüzdendir. Başta kızı Zehra ile birlikte ondan nefret eden, ölüm döşeğindeki bir babaya acıma ile yaklaşmayı istemeyen okuyucu, hatıra defterinde yazılan gerçekler karşısında Mürşit Efendi'nin başına gelenleri

---

⁴¹ Birol Emil, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıslar Dünyası I.* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1984) 374.

kendi yaşamları ile kıyaslayarak ona acımaya ve onu sevmeye başlar ve tıpkı kızı Zehra gibi Mürşit Efendi'yi affeder.⁴²

Mürşit Efendi'nin kızı Zehra ise doğruluğu, her zaman haklılığı ve müsamahasızlığı kendine ilke edinmiş, sadece ahlaksızlıkları değil en küçük kusurları bile affetmez bir kişiliğe bürünmüştür. Kendi şahsiyetinde hiçbir leke ve kusur olmadığını düşünerek başkalarında da en ufak bir kabahate tahammül edemez. O, haşin bir ahlakçıdır. Tam bir ideal roman kahramanı gibi mükemmeliyetçidir. Fakat yine Türk halkının, okuyucunun gözünde tam bir insan değildir. Hatta kitabın başında sıralanan tüm kusursuzluğuna, meslekî alandaki başarılarına, idealist bir öğretmen oluşuna rağmen okuyucuya itici gelen bir tarafı vardır. Onu tam bir insan olmaktan alıkoyan hiçbir zaafı olmayışıdır ki bu en büyük zaaftır, son derece karmaşık yapıda olan insanı anlamamaktır. Zehra acımak nedir bilmez. Ondaki acımazsızlık ise okuyucuyu ile Zehra arasına bir mesafe koyar. Reşat Nuri Güntekin yarattığı bu kahramanı hakkındaki düşüncelerini romandaki Maarif Müdürü'nün ağzından dile getirir⁴³:

– Acımak... Ben insan ruhlarındaki derinliği ancak onunla ölçülebileceğine kaniyim. Evet, dibi görünmeyen kuyulara atılan taş nasıl çıkardığı sesle onların derinliğini gösterirse başkalarının elemi de bizim yüreklerimize düştüğü zaman çıkardığı sesle bize kendimizi, insanlığımızın derecesini öğretir... Fikrimce yalnız doğruluk hastalığı, bir hak ve hâkimiyet meselesi etrafında toplanmak kabiliyeti, bir cemiyeti mesut etmeye kafi gelemes... Bunun için acımak, birbirimizin feryadını, iniltisini duyabilmek de lazım!.. (s. 14)

Reşat Nuri'nin insan, cemiyet ve hayat görüşünü de dile getiren bu satırlar okuyucunun gözünde neden Zehra'nın benimsenemediğinin cevabıdır. Ne zaman

---

⁴² Birol Emil, *Reşat Nuri Güntekin*. (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989) 19.

⁴³ Alıntı cümlelerin tümü için “Reşat Nuri Güntekin, *Acımak*, 50.baskı. (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2009)” kullanılmıştır.

Zehra acımayı öğrenir o zaman okuyucu da Zehra'yı sever ve benimser ki bu da ancak romanın sonunda olur.

Romanın ismi incelenecek olursa Zehra'nın karakterindeki zaafı ortaya koyacak şekilde bir adlandırma yapıldığı görülebilir. Bu isimlendirme ile romanın bütününe hâkim olan ve kurguyu sağlayan Mürşit Efendi'nin düşüşünden ziyade Zehra'daki bu eksikliğe dikkat çekilmiştir. Zehra, romanın başında acıma duygusundan yoksun oluşu ve bütün şahsiyet mükemmelliğine rağmen herkese katı kalpli bir insan olarak görünmüş fakat babasının hatıra defterini okuduktan sonra tek insanî zaafından kurtularak tam bir karakter mükemmeliyetine kavuşmuştur. Ancak, Reşat Nuri'nin bu maksadına rağmen eser okundukça acıma duygusu Zehra'dan çok babası Mürşit Efendi'ye bağlı bir duygu olarak karşımıza çıkar. Zira roman boyunca Mürşit Efendi'nin önce bir insan sonra da bir baba olarak yaşadıkları, hayat mücadelesi ve akıbeti okuyucuda ona karşı bir merhamet duygusu uyandırır. Böylece “Acımak”, kitabın adı olarak hem Mürşit Efendi'nin yaşamının özetini hem de Zehra'nın kazandığı duyguyu ifade etmesi bakımından son derece uygundur.⁴⁴

Diğer bir ifade ile esere adını veren “acımak” duygusunun aynı zamanda romanın tematik yapısının da merkezinde yer aldığını söyleyebiliriz. İnsanın duygusal yönüne vurgu yapan acıma duygusu bu romanda insan olmayı tamamlayan bir sembol olarak gösterilmiştir. İnsanın duygu ve mantık yönleri olan bir varlık olduğu gerçeği göz önüne alınırsa *Acımak* romanı için yaşamlarında duyguları ile mantıkları arasında bir denge kuramayan insanların hikâyesi diyebiliriz. Aslında romanın ardında yatan insanın duygu ve mantık yönlerindeki eksiklikleri ortaya koyarak bu ikisi arasında gözetilmesi gereken dengenin vurgulanmak istenmesidir. İletilmek istenen ana tema eserin iki merkezî karakteri tarafından temsil edilir: Mürşit Efendi ve Zehra. Mürşit Efendi, yukarıda bahsettiğimiz insanın duygu yönünü; Zehra ise mantık yönünü temsil eder.⁴⁵

---

⁴⁴ Birol Emil, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıslar Dünyası I*. (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1984) 374.

⁴⁵ Mehmet Kaygana, *Acımak Romanı Üzerine Bir Tahlil Denemesi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları Sosyal Bilimler Dergisi, C. VIII / Sayı: 1 / Haziran 2006: 44 – 45.

Acımak romanının iki bölümden oluşması da bu açıdan dikkat çeker. Romanda “Başlangıç” ve “Hatıra Defterim” olmak üzere iki ana bölüm vardır. İlk bölümde ana karakter Zehra’dır. Okuyucu önce bir kasaba öğretmeni olan idealist Zehra Öğretmen ile karşılaşır ve daha ilk sayfalarda Zehra Öğretmen’in acıma duygusundan yoksun olduğunu öğrenir. İlerleyen kısımlarda Zehra babasının hastalığı üzerine bir yolculuğa çıkar ki bu aynı zamanda okuyucu için Zehra’nın çocukluğuna yapılan bir seyahattir. Bu satırlar bize Zehra’yı müstakil bir maceranın ve karakterin insanı olarak tanıtır. Zehra, keskin hatlar ile hayatını belirlemiş idealist bir öğretmen olmadan önce babasının hataları yüzünden annesini, ablasını ve anneannesini kaybetmiştir ve bu yüzden babasından nefret etmektedir. Onun çerçevesinden bakıldığında babası çok kötü bir insan ve aynı kötülükte bir babadır ve ailenin diğer fertleri hep bu kötü “baba” yüzünden ziyan olmuş zavallı kadınlardır.

İkinci bölümde ise Mürşit Efendi ile karşılaşan okuyucu bu sefer Zehra’nın bakış açısıyla tanık olduğu olaylara farklı bir pencereden bakar. Romancının *Bir Kadın Düşmanı* adlı eserinde de kullandığı bu yöntemle simetrik bir yapı bütünlüğü vücuda getirilmiştir. İlk bölümde Zehra’nın anlattığı olaylar ve şahıslar Mürşit Efendi’nin hatıra defterinin satırları arasında tüm gerçekliği ile ortaya konur. Aslında yaşananlar aynı olaylardır ve bunları yaşayanlar aynı kişilerdir. Fakat iki farklı bakış açısı vardır ki Mürşit Efendi, Zehra’nın o zamana kadar yanlış yorumladığı tüm olayları tam tersi şeklinde anlatmıştır. Birbirine bu denli zıt şekilde anlatılan olaylar aynı şekilde birbirini tamamlar niteliktedir. Üstelik bir kişinin hatıra defterinde yalan söylemesi düşünülemez. İşte bu sebeptendir ki Mürşit Efendi’nin başına gelen tüm olaylar Zehra’nın değil de kendi kaleminden çıktığında bambaşka bir renge bürünmüş ve Zehra ile birlikte okuyucu da bu “baba”yı affetmiştir.

Romandaki anlatım tekniğine hâkim olan bu zıtlık, roman şahısları arasındaki münasebetlerde de kendini gösterir. Zehra ile babası Mürşit Efendi arasında tam bir karakter tezdadı mevcuttur. Bunun gibi Mürşit Efendi ile çevresindeki pek çok insan arasında gerek davranış gerekse düşünce bazında farklılıklar vardır. Mürşit Efendi’nin hayatına baktığımızda kendi doğruları ile çevresindeki kişilerin hayat

ilkelerinin çatıştığını görürüz. O, insanların çok defa benlik, hırs, menfaat gibi duygularla hareket ettiklerini düşünemeyecek kadar temiz vicdanlıdır. Başına gelen olayları takip edip üzerine gidecek kadar iradeli değildir. Hatta Mürşit Efendi çoğu zaman kendi doğrularını takip etmeye çalışırken bu kişilerle münakaşalar yaşar fakat bu olayları sonuçlandıramaz. Bu sebeptendir ki önce meslek çevresi sonra da aile çevresi onu mahveder. Romana hâkim olan tezatlı yapının kaynağı da şahıslar arasındaki ilişkilerde cereyan eden fert-çevre çatışması da buradan gelir.⁴⁶

Reşat Nuri Güntekin, okuyucuya Mürşit Efendi'nin yaşam serüvenini sunarken hayat karşısında mağlup olan, kader ve cemiyet kurbanı haline gelen Mürşit Efendi'ye hazin bir son nasip etmiştir. Fakat Mürşit Efendi'nin kötü biri olmadığı onun yaşamındaki ve davranışları arkasındaki ırsî, sosyal ve psikolojik sebepler iyi anlaşılınca ortaya çıkar.

Yazar, bu romanı ile cumhuriyet öncesinde yeni mezun, idealist genç bir mülkiyeli olan Mürşit Efendi'nin iş ve sosyal yaşamındaki çatışmalarını ve uyumsuz ilişkilerini anlatırken, dönemin memuriyet yaşamına, köhne yapısına ait önemli ipuçları da verir. Okuyucu bu roman ile dönemin sosyal yapısını anlama imkânı bulur. Mürşit Efendi, şehirden kasabalara sürüklenirken, her kasabada türlü problemlerle karşılaşırken köylerin ve kasabaların o anki sosyal durumları da gözler önüne serilir.

Aslında Mürşit Efendi her kasabadan ayrılırken ardında ilkelerinden de birini bırakmak zorunda kalır. Başta idealistliği ile yola çıkan bu genç adam zamanın getirdiklerine karşı direnemez. İdealist bir memur olarak göreve başlayan Mürşit Efendi, memuriyet hayatı boyunca aşırı iyimserliğe varan santimental kişiliği ve idealizminin de etkisiyle gerçek hayatla çatışmak zorunda kalır. Bu kişilik özellikleri

---

⁴⁶ Birol Emil, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıslar Dünyası I.* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1984) 375.

ve yaşadıkları, onun evlilik hayatına da sirayet eder.⁴⁷ Reşat Nuri Mürşit Efendi'nin yaşamıyla bize dönem analizi yaptırmaktadır. Değişen birtakım değerler vardır ve bunlar karşısında toplum ve toplumun en küçük birimi olan aile çözülmeye başlamıştır. Ailede başlayan çözüme ise mutlak hazin bir sonu beraberinde getirir. Aileyle birlikte toplum da çözülecektir. Burada son bir çırpınışa giren Mürşit Efendi, acı ve sefaletle dolu ortamdaki bir tesadüf sonucu sadece kızı Zehra'yı kurtarabilir.

Reşat Nuri, romanlarındaki olaylara girerken, birtakım ortak özellikler sergiler. Başka bir deyişle bazı romanlarındaki olayların başlangıçları benzer şekildedir. Örneğin, incelenen *Acımak* romanının girişi yazarın *Dudaktan Kalbe* ve *Akşam Güneşi* romanları ile benzemektedir. Bu romanlarda ön plandaki tiplerden biriyle yakından ilgili bir kişi ve o tipi tanımayanlar arasında bir konuşma ya da bir ilişki ile konuya girilir. *Dudaktan Kalbe*'de Kenan'ın İzmir'deki bağ komşusu Münir Bey ile Vefik Paşa ve kızı Cavidan arasında böyle bir başlangıca uyan durumu görürüz. *Akşam Güneşi*'nde de benzer bir başlangıç vardır. *Acımak* romanında ise Zehra'nın bulunduğu kasabanın Maarif Müdürü ile bir arkadaşı arasındaki konuşma romanı başlatır.⁴⁸ Zehra, okuyucuya bu iki kişinin konuşmaları ile tanıtılır.

Diğer eserlerinde olduğu gibi bu eserinde de Reşat Nuri Güntekin tek bir tema sunmamış, işlediği ana fikir üzerinden pek çok alt temayı da okuyucusuna iletmiştir. Bu açıdan incelendiğinde *Acımak* romanında bürokrasinin neden olduğu olumsuzluklar, devlet işleyişinde yaşanan aksaklıklar, Anadolu'nun ve Anadolu insanının ihmal edilmişliği, eğitimde yaşanan problemler, ahlakî bozukluklar ve bunun aileye yansımaları gibi pek çok alt tema de ulaşılabilir.⁴⁹ Okuyucu tüm bu temaları diğer olaylar anlatılırken satır aralarından yakalar. Örneğin, bürokrasinin neden olduğu olumsuzluklar Mürşit Efendi'nin meslekî hayatında yaşadıkları yoluyla aktarılır. Yaşadığı türlü talihsizliklerden sonra becayişle gittiği (M...) kazasının su

---

⁴⁷ Mehmet Kaygana, *Acımak Romanı Üzerine Bir Tahlil Denemesi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları Sosyal Bilimler Dergisi, C. VIII / Sayı: 1 / Haziran 2006: 44.

⁴⁸ Muzaffer Uyguner, *Reşat Nuri Güntekin Hayatı Sanatı Eserleri*. (İstanbul: Varlık Yayınevi, 1967) 13.

⁴⁹ Mehmet Kaygana, *Acımak Romanı Üzerine Bir Tahlil Denemesi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları Sosyal Bilimler Dergisi, C. VIII / Sayı: 1 / Haziran 2006: 46.

sorununu çözmek için özveriyle çalışan Mürşit Efendi, yasal işlemlerden çok sorunu çözmeye odaklandığından dolayı iftiraya uğrar ve sürgün edilir⁵⁰:

Para bittikçe kasabanın zenginlerine koşuyor, dilenci gibi iane veya borç istiyordum.

Bir gün yine amelelerle beraber toz toprak içinde çalışıyordum. Bir araba ile gayet temiz giyinmiş iki efendi geldi. Bunlar, mülkiye müfettişleriydi. Bana hemen işten el çektirdiler ve istintaka başladılar. Günahım bir değil birçoktu. Vilayetten kati talimat almadan ise girmiştım. Münakaşalar, usul dâhilinde olmamıştı. İhale-i kat'iyyesi için lazım olan müddet dolmamıştı. Gayr-i kanunî olarak fazladan para nakletmişim... Ahaliyi tazyik ederek para almışım. Bazı suistimallere sebebiyet vermişim. İlah... İlah... Mamafih, müfettişler çok anlayışlı ve insan adamlardı. İsteseler beni ebedî olarak devlet hizmetinden çıkartırlar, mahkemeye verirlerdi. (s.90)

Reşat Nuri, *Acımak*'ta dönemin devlet isleyişinde yaşanan aksaklıklarını da anlatır. Okuyucu bu durumu ilk olarak Mürşit Efendi'nin bir memuriyete atanma sürecinde görür. Diplomasını almış bir genç olarak en yakın zamanda iyi bir memuriyete atanacağına inanan ve kendisi için güzel bir gelecek düşleyen Mürşit Efendi'nin hayalleri zaman geçtikçe değişecektir. İlk günlerde büyük heyecan yaşayan Mürşit Efendi'nin yüksek makamlarda tanıdığı yoktur. Bu sebeple Mürşit Efendi, bir memuriyet elde edebilmek için kapı kapı dolaşır ve bir süre sonra el etek öpmek zorunda kalır. Zorlu geçen üç ayın ardından ancak Sivas'ta bir memuriyet elde eder:

Bu üç ayı nezaret koridorlarında, kapı diplerinde iş dilenciliğiyle geçirdim. Neticede şuna kanaat ettim ki memuriyet almak için sade diploma kifayet etmiyor. Ayrıca tavsiye mektupları, selamlar da istiyorlar. Bana teklif edilen memuriyetin Nazır Paşa Hazretleri'nin teveccühleri olmadığını, bir daha kimsenin beni Sivas'ta

---

⁵⁰ Kaygana, 47.

arayıp sormayacağını biliyordum. Böyle olduğu halde müdür-i umuminin sözlerine inanmış görünerek teşekkür ettim. Çünkü kimsesizdim. (s.60)

Mürşit Efendi'nin devlet işleyişi ile ilgili tanık olduğu aksaklıklar bu kadarla da kalmaz. Kendisi her ne kadar namuslu hareket edip çok çalışsa da işinde ilerlemede liyakatten ziyade adam kayırmanın etkin olduğunu bizzat yaşayarak öğrenir. Kazalardan birine kaymakam olarak atanacakken bu göreve kendinden daha kıdemsiz ve ehliyetsiz bir gencin tayin edildiğine tanık olur. Buna itiraz ettiğinde ise siciline kayıt düşülür.

Romanda eşrafın memurlar üzerindeki etkisine de değinilerek bunun devlet işleyişinde aksaklık yarattığına dikkat çekilmiştir:

Fakat halk ne kadar iyi ise eşraf o kadar küstah ve menfaatperest... Besbelli ahalideki yumuşaklık onları şımartmış. Eşraf, elbirliğiyle hükümeti kendi nüfuzu altına almış, gayet mahirane bir surette elini kolunu bağlamış, kaymakamlarda kıpırdanmaya mecal bırakmamışlar, teşkilat gayet mükemmel... Kazaya yeni bir kaymakam geldi mi hemen etrafını alırlar, bugün burada, yarın orada kuzular, helvalar, rakılar, çalgılarla sünnet çocuğu gibi avuturlarmış. Bana da öyle yaptılar: 'Siz istikamet dairesince çalıştığınız müddetçe biz, sizi başımıza taç ederiz!' dediler. Bereket versin vaziyeti çok çabuk kavradım. Onların istikamet dairesinde çalışmaktan maksatları hükümet işine, daha doğrusu kendi işlerine karışmamamdı. (s. 88)

Reşat Nuri Güntekin, okuyucuyu Anadolu'nun ve Anadolu insanının ihmal edilmişliğine tanık etmeyi bu romanında da benimsemiştir. *Çalığışu*'nda Feride ile çıkılan Anadolu yolculuğunun küçük bir benzeri bu kez Mürşit Efendi ile yaşatılır. Mürşit Efendi daha mezuniyetinin üçüncü ayında zar zor da olsa Sivas'ta bir memuriyet almış, bunun arkadaşları tarafından pek de istenmediğini bildiği halde mecburiyetten bu görevi kabul etmiştir. Kimse İstanbul dışına çıkıp sefalet çekmek istemez. Özellikle bir memur için İstanbul dışına çıkmak gözden uzak olup unutulmak anlamına gelir. Anadolu, her yönüyle İstanbul'dan geridir. İnsanlar suların kirli oluşu nedeniyle ölmekte, Anadolu insanı çok ilkel şartlarda ve ehliyetsiz

kişiler tarafından eğitilmekte ve güvenlik yok denecek düzeydedir.⁵¹ Mürşit Efendi, hatıra defterine Anadolu'daki durumu yansıtan şu cümleleri yazar:

Bir defa mutaassıp bir kazada dinsiz diye beni taşla öldürüyorlardı. Bir kere Van vilayetinde milliyetperver diye Ermenilerin suikastına uğradım. Bir kere bir memleketten bir memlekete giderken eşkıya tarafından soyuldum. Bir kere uçuruma yuvarlandım, hayvanım öldü. (s. 97)

Burada ise başladığım haftasında bana kırk, elli imzalı bir dilekçe geldi. Kazadaki ilkokul muallimlerinin birinden şikâyet ediliyordu: Son derece cahil, müseyyep ve bunak bir ihtiyarmış... Bu yetmezmiş gibi dilenci tabiatlıymış... Mütemediyen talebe ailelerini iz'aç eder, para istermiş... Akşamüstleri sırtında zembiliyle çarsıda dolaşır, bakkalların, zerzevatçılarının önünde durarak: 'Çocuklarınızın hocasıyım... Bana muavenet sizin için borçtur!' dermiş. Bir avuç pirinç, bir kök ıspanak almadan gitmezmiş. Mektepte ders esnasında sınıftan çıkarak çocukların sepetlerini karıştırır, köftelerini, yumurtalarını, peynirlerini aşırırmiş (s. 92)

Reşat Nuri'nin hemen her romanında toplumla ilgili sorunları ele almayı ve okuyucuya bunları hikâye içinde vermeyi tercih ettiğini daha önce de belirtmiştik. Onun eserlerinde toplumumuzun geçirdiği sosyal değişimler, savaş yılları, devrimler ve daha pek çok sosyal mesele konu olarak işlenmiştir. Yazarına gerçekçi roman yazma fırsatı veren bu anlayış sayesinde Reşat Nuri, döneminin olaylarına da tanıklık eder. Tıpkı Rauf Mutluay'ın *uzatılmış bir hikâye görünümünde*⁵² şeklinde tanımladığı *Acımak*'ta ahlakî bozuklukların ve bunun aile yaşamına etkilerinin Mürşit Efendi'nin dramıyla okuyucuya aktarılması gibi. Bu romanda aile içi ilişkiler ve sorumluluklar da adeta ders verir gibi gözler önüne serilmektedir. Baba ile annenin ailedeki önemi, anne figürünün çocuklar üzerindeki yapıcı ya da yıkıcı etkisi, aile reisi babanın aileyi koruma ve devamını sağlamadaki faktörü gibi pek çok alt temaya bu romanda rastlamak mümkündür. Mevedded, ahlakî değerleri hiçe sayarak eşini aldatır ve ailesini bir felakete sürükler. Aynı şekilde Mevedded'in

⁵¹ Kaygana, 48.

⁵² Rauf Mutluay, *50 Yılın Türk Edebiyatı*. (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 1976) 543.

ablası Ruhsar da eşini aldatmış ve bunu canı ile ödemiştir. Mürşit Efendi'nin kaynanası ise tüm bu yaşananların sorumlusu olarak kızlarını sürekli yanlış teşvik etmekle kalmaz Hafız'la ahlak dışı bir ilişki yaşar. Ailede yaşanan bu ahlakî zaaf, henüz çocuk yaşta sayılabilecek Zehra'nın ablası Feriha'ya da sirayet etmiş ve onun ölümüne neden olmuştur.

Reşat Nuri, bütün romanlarında olduğu gibi bu romanında da kendi devrini konu edinmiştir. Romanda asıl olaylar üç-dört günlük bir süre içinde gelişir. Ancak Zehra'nın babası Mürşit Efendi'nin hatıra defterini bulması ile geçmişe yolculuk başlar. Bu yolculuk sırasında anlatıma genişlik katan yaklaşık otuz beş yıllık bir geri dönüş yaşanır.⁵³

4.3. Acımak Romanının Şahıs Kadrosu

Acımak romanı incelendiği zaman yazarın tezini savunabilmek amacıyla pek çok karakter yarattığı ve bu karakterleri aracılığı ile doğruyu yanlış vermeye çalıştığını görürüz. Başta okuyucuya kötü olarak çizilen Mürşit Efendi, kitabın sonunda iyi bir karakter olduğunu ispatlar. Aynı şekilde Zehra'nın annesi ile anneannesi kitabın başta iyi olup sonunda kötü olduğu anlaşılan karakterleridir. Kısacası eserdeki şahısların tek yönlü, yalınkat insanlar olduklarını söylemek yanlış olmaz.⁵⁴ Şahıslar iyi – kötü çizgisinde birbirinden ayrılırlar. Zehra'nın bakış açısıyla iyi olan insanlar, Mürşit Efendi'nin hatıra defterinde anlatılanlarla bir anda değişirler ve “kötü” olurlar. Mürşit Efendi'nin değişimi ise kendisinedir. Başta tüm doğruları ile “iyi” olan bu karakter sonunda tüm yanlışları ile “iyi” bir karaktere dönüşür. O, yaşadığı tüm olumsuzluklara rağmen “iyi”dir. Zehra da değişim yaşar. Fakat ondaki bu değişim sadece acımayı öğrenmesidir ki kitapta sadece bir cümle ile bahsedilen bu değişimin aslında onun tüm yaşamını değiştireceğini okuyucu bilir.

---

⁵³ Mehmet Kaygana, *Acımak Romanı Üzerine Bir Tahlil Denemesi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları Sosyal Bilimler Dergisi, C. VIII / Sayı: 1 / Haziran 2006: 48.

⁵⁴ Kaygana, 50.

Kitapta Mürşit Efendi'nin karakteri ve hikâyesi çizilirken şahsî psikolojisinden ziyade dışa, sosyal çevreye bağlı şartlar dikkate alınmıştır. Bu sebeple, çevreye karşı koyamadığı için sürekli değişen ve doğrularından vazgeçip hayatını mahveden bir Mürşit Efendi karşımıza çıkar. Romanda başkarakter kadar onu çevreleyen diğer şahıslara da önem verilmiş ve dengeli bir birey-çevre ilişkisi sağlanmıştır. Elbette ki bu şahıslar Mürşit Efendi'nin hayatını etkiledikleri ölçüde ve sırada eserdeki yerlerini almıştır. Burada dikkati çeken bir diğer husus da okuyucuya bir hatıra defterinden sunulan olaylarda bakış açısının Mürşit Efendi'ye ait olmasıdır. Bu durum da onu hem olayların esas adamı hem de toplumun bir gözlemcisi haline getirir. Başına gelen olayları birinci ağızdan anlatırken bir yandan toplumu diğer yandan toplum içindeki kendi yerini – ferdin yerini – gözler önüne serer. Ferdî ve sosyal unsurların eserde bu denli iç içe geçmesi, okuyucu olarak bizlere Mürşit Efendi'yi, müstakil bir şahıs olarak değil şahıs, çevre ve mekân şartlarının etkisi altında kalan bir karakter olarak incelememizi gerektiğini hatırlatır.⁵⁵

Romanın başkarakteri Mürşit Efendi'dir. Fakat o, aynı zamanda kitabın bu çalışmaya konu olan “baba”sıdır. Bu sebeple Mürşit Efendi, ayrı bir başlık olarak incelenecek ve baba olma özelliği ön plana çıkarılacaktır. Bu bölümde diğer karakterler üzerinde durulacaktır.

Romanın Mürşit Efendi dışındaki diğer önemli karakteri ise Zehra'dır. Zehra, okuyucuya Mürşit Efendi'nin hayatı ve dolayısıyla kendi çocukluğu hakkındaki hakikati öğretecek olan kişidir. Başta, yanlış yorumlanan bir hayatın neticesi olarak babasından nefret etmiş olan bu kız sonunda tüm gerçeği öğrenmiş ve babasına kavuşmuştur. Nefretle dolu geçen yıllarda Zehra, kendi dünyasını kaskatı kurallar ile kurmuş ve en küçük zaafı bu dünyanın dışında bırakmıştır. Çocukluğunun kara anılarından etrafına ördüğü çelikten duvarlarla sıyrılmak istemiştir. Kitapta Zehra ile Mürşit Efendi'nin aslında aynı hayatı yaşadıkları fakat bunu farklı yorumladıkları gerçeği vardır.

---

⁵⁵ Birol Emil, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıslar Dünyası I.* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1984) 378 – 379.

Okuyucu, Zehra ile kitabın hemen başında, Zehra'nın öğretmenlik yaptığı kasabanın Maarif Müdürü ve Mebus Şerif Bey'in konuşmaları sayesinde tanışır. Mebus Şerif Bey, (...) kazasına gelirken İstanbul'dan köydeki Zehra Öğretmen'in babasının hasta olduğu haberini de getirmiş, bu sebeple Maarif Müdürü'nden Zehra adına izin istemektedir:

Dostlarımdan biri bu hanım için sizden on-on beş gün izin istememi rica etti... İstanbul'da ihtiyar ve alil bir babası varmış... Son günlerde ağır surette hastalanmış... (s. 7)

Bu haberi duyan Maarif Müdürü oldukça şaşırır. Zira uzunca bir süredir Zehra Öğretmen'i tanınmasına rağmen ondan babası ile ilgili tek kelime dahi duymamıştır:

Beş seneye yakın bir zamandan beri tanırım... Bana babası filan olduğundan hiç bahsetmedi. (s.7)

İşte bu konuşmadan itibaren mevzu Zehra Öğretmen üzerinde yoğunlaşır ve Maarif Müdürü, aynı zamanda mektep arkadaşı olan Mebus Şerif Halil Bey'e kasabasının bu en bilindik simasını anlatmaya başlar.

Mesleğine duyduğu sevgiden ve azminden dolayı Maarif Müdürü'nün olduğu kadar kasabanın da takdirini kazanmış olan Zehra öğretmen, kasabaya ilk geldiğinde yirmi beş yaşlarındadır. Aradan geçen dört sene içinde kasabayı kendisine bir vatan ve mektebini evi kabul ederek durmadan çalışmış, gayreti ve çalışkanlığı ile kasabanın en sevilen, en emniyet edilen kişisi haline gelmiştir. Hatta çalıştığı okula dahi kasabalı "Zehra Hanım Mektebi" demektedir:

Bundan dört sene evvel küçük bir kız, minimini bir Darülmuallimat mezunu olarak buraya gelmiş... İlk zamanlarda çok sıkıntı çekmiş... Fakat meyus olmamış... Kasabayı kendine vatan, mektebi bir aile ocağı yapmış... O kadar azim ve gayretle çalışmış ki terfi ve terakkisine mani olamamışlardır... Daha yirmi beşine gelmeden başmuallim yapmışlar, eline kocaman bir kız mektebi teslim etmişler... Şimdi yirmi dokuz otuz yaşlarında vardır... Kasabanın en sevilen, emniyet edilen, hatırı sayılan bir insandır. (s. 9 – 10)

Zehra, öğretmen olarak geldiği bu kasabada başarılı olabilmek adına çok gayret etmiştir. Söz konusu mesleği olduğunda, bağımsız hareket eder, Maarif Müdürlüğünün emirlerine, yasaklarına kulak asmaz, bildiği gibi davranır. Okulunu güzelleştirmek adına türlü zorlukları aşar ve bunları yaparken klasik çizgilerden uzakta bir gayret içine girer. Gerektiğinde badana, dam, cam tamiri gibi işleri de sırf paradan tasarruf edip okuluna yeni işlevler kazandırabilmek adına kendi yapar:

Parasız hiçbir şey olmaz, deriz. Esas itibariyle doğrudur... Fakat çalışan ve irade sahibi bir insanın da az para ile ne büyük işler yapabileceğine bu mektepten güzel misal gösterilemez. Mesela badana, dam, cam tamiri filan gibi şeyler için para veririz. Eteklerini beline dolar, bu işleri kendi görür... Zaten elinden gelmeyen iş yok gibidir... Arttırdığı para ile bilfarz yemekhaneler için sofrta takımı yahut sınıflar için ders aleti tedarik eder... Yerli zenginlerden bir kısmının yardımıyla binayı büyüttü, tamir ettirdi, bahçesini genişletti. (s. 10)

Bu satırlar sadece gayretli bir öğretmenin çabası gibi gözükse de Reşat Nuri satır aralarında Zehra ile babası Mürşit Efendi arasındaki benzerliği kurgulamıştır. Nasıl ki Mürşit Efendi, kaymakamlığı sırasında su sorununu çözebilmek için bürokratik işlemleri göz ardı ettiyse Zehra da aynı şekilde mesleği uğruna idareden bağımsız işler yapabilmektedir. “Babasının kızı” olduğuna dair bu ipucunu okuyucu ancak çok daha sonraları anlayabilecektir. Fakat Mürşit Efendi, zamanın şartları da

düşünülecek olursa, kızı kadar iradeli olamamıştır. Zehra tüm bunları yorulmak bilmez gayreti ile yapmış ve sonunda okulunu örnek bir mektep haline getirebilmiştir.

Okulunu sadece fizikî anlamda mükemmelliğe kavuşturmakla kalmayan Zehra Öğretmen, öğrencilerini de aynı mükemmellikte yetiştirir, onlara mükemmel bir terbiye aşılar. Çok müspet kafalıdır. Hurafe ve hayallerle mücadele eder ve talebesine ilmin en müspet gerçeklerini öğretir. Doğruluk, fedakârlık, manevi temizlik yönünden adeta bir nevi hastalık derecesine varacak kadar titizdir. Haksızlığın, yalanın, riyanın, kısacası bütün ahlaksızlıkların ve zaafların müthiş düşmanıdır. Bu yönleriyle meslek hayatına başlarken çeşitli kararlar alan Mürşit Efendi'ye -babasına- benzemektedir. Zehra her ne kadar babasından nefret ederek büyümüş olsa da hayat görüşünü babasından aldığı karakterle oluşturmuştur.

Zehra Öğretmen'in özel hayatında en küçük bir leke, ahlakında en önemsiz bir zaaf yoktur. Bunun içindir ki, başkalarında da hiçbir zaafa ve düşkünlüğe tahammül edemez. Sadece büyük insanlarda değil küçük talebelerinde bile hiçbir kusura ve noksana müsamaha etmeyen haşin bir ahlakçıdır. Bu yönde gördüğü en ufak hatayı şiddetle cezalandırır. Maarif Müdürü'nün de Zehra Öğretmen hakkındaki tek olumsuz yorumu bu noktada olur. Ona göre Zehra Öğretmen, belki bir roman kahramanıdır fakat tam bir insan değildir. Çünkü onun düşüncesinde zaaftan mahrum oluş en büyük zaaftır.

Oldukça geniş bir ruhu olan, güzel, doğru, temiz şeyleri çılgınca sevebilen, onlar için her fedakârlığı yapan Zehra Öğretmen, hissiz olmamasına karşın zaafa, çirkinliğe düşkünlüğe karşı acımasızdır. O, acımak nedir bilmez. Oysa Maarif Müdürü'ne göre, özellikle de bir mektep hocası için, en kıymetli kabiliyet budur:

– Acımak... Ben insan ruhlarındaki derinliği ancak onunla ölçülebileceğine kaniyim. Evet, dibi görünmeyen kuyulara atılan taş nasıl çıkardığı sesle onların derinliğini gösterirse başkalarının elemi de bizim yüreklerimize düştüğü zaman çıkardığı sesle bize kendimizi, insanlığımızın derecesini öğretir... Fikrimce yalnız doğruluk hastalığı, bir hak ve hâkimiyet meselesi etrafında toplanmak kabiliyeti, bir cemiyeti mesut etmeye kâfi gelemes... Bunun için acımak, birbirimizin feryadını, iniltisini duyabilmek de lazım!..Yine Zehra Hanım'a geliyorum. O, şüphesiz çok mükemmel bir mahlûk, çok iyi muallim. Fakat söylediğim eksigi tamamlamadıkça hiçbir zaman istediğimiz muallim olamayacak (s. 14)

Reşat Nuri, romanını bu sözlere vurgu yaparcasına bitirmiş, Zehra'nın artık acımayı öğrendiğini söyleyerek romanına son noktayı koymuştur. Böylece kahramanını mükemmeliyete ulaştırır:

Zehra, ufak tefek, kara kuru bir kızdır. Karakterindeki sertliğe ve iradesindeki güce zıtlık teşkil eden bu görüntüsünün yanında billur gibi taze bir sesi vardır. Güzel değildir. Donuk, esmer bir çehresi, irice bir burnu, çıkık elmacık kemikleri, kuvvetli bir çenesi vardır. Dişleri bembeyaz ve sağlamdır. Yüzünün en göze çarpan yeri geniş ve zeki alnının altındaki hafif çatık ince kaşlarıdır. Onun bu fizikî görüntüsü, kuvvetli bir irade sahibi olduğunu ve etrafındakilere çok tatlı muamele etmekle beraber emretmeyi de bildiğini hissettirir. (s. 19)

Zehra, Mebus Şerif Bey'den babası ile ilgili haberi duyunca çok sert bir tepki gösterir ve bir yanlışlık olduğunu, kendi babasının olmadığını söyler:

- Yanlış olacak... Benim babam yok efendim...(s.19)

Kasabada görev yaptığı dört sene içinde Maarif Müdürü Tevfik Bey ile baba-kız ilişkisi kuran Zehra, bu cevabı ve tavrıyla Maarif Müdürü'nün de merakını kamçılar. Çünkü o zamana kadar Zehra'dan babası ile ilgili tek söz bile duyulmamıştır. Fakat Zehra, içindeki tüm nefrete rağmen babasının hastalığına kayıtsız kalamayacak ve Maarif Müdürü Tevfik Bey'in İstanbul'dan aldığı acil telgraf üzerine babasını ölüm döşeğinde görmeye gidecektir. Zamanında bir baba gibi dertleştiği Tevfik Bey, Zehra'nın babasını kendisinden bile saklamasının ardında bir aile dramı olduğunu anlar, fakat başta hiçbir tepkide bulunmayarak Zehra'nın durumu çözmesini bekler.

Tevfik Bey İstanbul'dan telgraf aldığında Zehra Öğretmen'i okulundan çağırır. İlk defa orada bir babası olduğunu dile getiren Zehra, Tevfik Bey'in kendisine uzattığı telgrafi okuduktan sonra gitmeyeceğini söyler. Babasına karşı olan bu tutumu Tevfik Bey'i şaşırır. Davranışının nedenini açıklamaya çalışan Zehra, Mürşit Efendi'nin kendi üzerindeki babalık haklarını yitirdiğini ve bu adamın ailesini mahvettiğini söyler:

- Geçen gün sizden hakikati sakladım. Babamı inkâr ettim fakat bu büsbütün yalan sayılamaz. Mürşit Efendi üzerimde babalık haklarını kaybetmiş bir... Bir biçaredir... Biçare diyorum. Layık olduğu kelimeyi söylemeye dilim varmıyor. Belki şu saat ölmüştür. (s.33)

Tevfik Bey, Zehra'nın ölüm döşeğinde olan babasını ziyaret etmeyeşine o kadar şaşırır ki söyleyecek söz bulamaz. Fakat onu ikna etmek için de uğraşmaz. Tevfik Bey'e göre ne kadar kötü bir adam da olsa Mürşit Efendi ölüm döşeğinde bir babadır ve ziyarete gidilmesi icap eder. Bu yüzden Tevfik Bey, Zehra odasından çıktıktan bir saat sonra geri dönüp fikrini değiştirdiğini ve ziyarete gideceğini söylediğinde içten içe sevinir.

Zehra, babasının hastalık haberini alınca karışık duygular yaşar. Bir yandan adını bile anmak istemediği babasının kendisinden uzak bir yerde ölmesini isteyecek kadar ondan nefret eder bir yandan onu ziyaret etmeyi kabul edecek kadar merak duyar.

Zehra'nın ömrü boyunca silmeye çalıştığı bir baba lekesi ve aile sırrı vardır. Babasına karşı duyduğu nefretle karakterini oluşturmuştur. Ona göre babası affedilemez bir kişidir. Tevfik Bey'e babası ile ilgili şu sözleri söyler:

Bu adam ailemizi mahvetti... Bir ben kendimi kurtarabildim. O da ne güçlkle... Bilemezsiniz... Sekiz sene evvel bir yangından, bir bozgundan kaçır gibi kendimi bir kasabaya attım. İzimi kaybettirdim, kendimi unutturdum... Daha doğrusu öyle ümit ediyordum. Çünkü hayatı benim için bir leke olan bu adamın ölümü daha büyük bir leke olacak... Bugün sizin öğrendiğiniz hakikati yarın zorunlu olarak başkaları da öğrenecek. Herkesin içinde elimi yüzüme kapayarak gezmeye mecbur olacağım... Hâlbuki ben açık alınla yaşamaya en layık bir insanım...(s.34)

İstanbul'a gitmeyeceğim, dedi, bu Mürşit Efendiyi tanımiyorum... Tanımamakta da kendimi haklı görüyorum... Mademki öleceği varmış... Bir köşeye çekilip kendi kendine ölebilirdi... Veleve ki böyle bir dakika da biz yüz yüze gelemeziz. (s.35)

Zehra, içindeki karışık duygularla ama en çok da babasına duyduğu nefretle yola çıkar. Yol boyunca da ölüm döşeginde ziyarete gittiği bu adamın ailesine yaptıklarını hatırlar. Okuyucu da Zehra'nın anılarına yaptığı bu yolculuk sayesinde Mürşit Efendi'yi – yanlış da olsa – tanır. Zehra'nın penceresinden bakıldığında babası dünyanın en kötü insanıdır ve bir melek olan annesi ile anneannesini bu adam yüzünden kaybetmiştir. Yine çok sevdiği ablası da bu adam yüzünden verem olmuş ve ölmüştür.

Anneannesini çok seven Zehra, tıpkı babasının başlarda inandığı gibi, onun tertemiz bir kadın olduğunu düşünür:

Denize bakan bir pencerenin yanında, yayvan bir kerevetin üstünde, başında yeşil başörtüsüyle daima dikiş diken, En'am okuyan büyük annesi...

O ne iyi, ne temiz bir kadındı... (s. 38)

Zehra'nın hayata bakışı anneannesinin etkisi altında gelişir. Ondan dinlediği olaylar yüzünden erkeklerden gözü korkar ve o yaşta evlenmemeye karar verir. Teyzesi Ruhsar'ın talihsizliğini anneannesinden defalarca dinleyen, kendi babasının annesine ve anneannesine çektirdiklerini yine anneannesinin gözünden gören küçük Zehra ölünceye kadar evlenmeyeceğine dair verdiği sözü otuzlu yaşlarında hala korur.

Zehra'nın anılarında annesi, anneanesi, teyzesi, ablası, Mesadet Hanım ve Necip Bey hep iyi ve doğru insanlar olarak yer alırken bir tek babası bu insanların hayatını mahvettiği için kötüdür. Olayları hep tek yanlı dinlediği için yanlış yorumlamış ve yaşadığı tüm talihsizliklerin sebebi olarak babasını görmüştür. Oysa bu satırlarda birer iyilik timsali olarak anlatılan bu kişilerin aslında nasıl oldukları Mürşit Efendi'nin hatıra defterinde ortaya çıkar. Zehra, zamanında babasını ölesiye suçladığı olaylarda aslında onun mağdur olduğunu anlar.

Zehra, ilk çocukluk yıllarında yaşadığı olayların da etkisiyle hayata tek başına devam etmek zorunda kalmıştır. Babasının zorla yazdırdığı Marabet mektebinde üç buçuk sene kalmış, on dört yaşında bu okuldan çıktığında elinden tutacak kimsesi olmadığı halde kendi çabasıyla Darümuallimat'ın açtığı sınavı kazanarak muallim olmayı başarmıştır. Onun çalışarak kazanacağına ve kimseye zaaf göstermemesi gerektiğine dair olan inancı bu yıllarda şekillenmiştir:

Daha o yaşıta iken azim sahibi ve vakur bir çocuktur. Mektebin karşısındaki tütüncüden bir pul satın alarak istidasını yazmış, müsabakaya girmiş ve kazanmıştı. Genç kızın Darümuallimat'taki hayatı bir kelime ile hülasa edilebilirdi: Çalışmak.
(s.47)

Darümuallimat'ta beş sene eğitim görmüş, bu seneler boyunca hapisten çıkıp ötede beride süründüğünü öğrendiği babasıyla sadece iki kez tesadüf etmiştir. O yıllarda da tıpkı öğretmenliğinde olduğu gibi herkes onu yetim bilmiştir. Bu sebeple bu karşılaşmalarında babasının onu tanımamasının bir şans olduğunu düşünecek kadar yalnızlığına alışmıştır. Ailesinin yaşadıklarından dolayı babasını hayatından silmeyi tercih etmiştir Zehra. Onun için babasız olmak, babasını inkâr etmek böyle bir babaya sahip olmaktan çok daha yeğdir:

Zehra arkadaşlarına kendini babasız bir çocuk olarak tanıtmıştı. Haysiyet sahibi bir insan için ailesini inkâr etmek kadar ayıp ve sefil bir şey olamayacağını biliyordu, nitekim babasının kabahati sadece fakr u sefaletten ibaret olsa ondan utanmayacaktı. Bilakis acıyacak ve sevecekti. Fakat o, insanlık için yüzkarasıydı.
(s.48)

Zehra için önemli olan maddî zenginlik değil karakter yüceliğidir ve bu sebeple babasını inkâr etmektedir. Aslında burada yazar, bir babanın toplumda taşınması gereken değerleri de Zehra aracılığı ile söyler. Bir aile babasının, her şeyden evvel sağlam karakterde olması ve ailesini yüceltmesi gerekir. Önemli olan sadece maddî imkânlarla ailesini refah içinde yaşatmak değil onlara ahlakî yönden de örnek olmaktır.

Zehra, küçüklüğünde her ne kadar sevmek ve kendini sevdirmek ihtiyacı içinde olan bir çocuk olsa da yaşadığı hayat onu büsbütün değiştirmiştir:

Zehra sevmek ve sevdirmek ihtiyacıyla doğmuş bir çocuktur. Küçükken kedi yavruları gibi sokulandı. Bir saniye gülümseyerek yüzüne bakmak, hafifçe başını okşamak onu esir etmeye kâfi gelirdi. Fakat bu istidat pek çabuk sönmüştü. Onu Darülmuallemat'ta çok çalışkan, çok vakur fakat haşin, soğuk bir çocuk olarak tanımuşlardı. Kimse onunla yakından arkadaş olamamıştı. (s. 48)

Zehra, her ne kadar inkâr etse ve hayatındaki başarıları kendi çalışmasına bağlasa da ona öğretmen olma ve hayatını kurtarma fırsatını tanıyan da yine o sevmediği babasıdır. Eğer babası, son bir gayretle onu anneannesi ve annesinden kurtarmasaydı o da tıpkı onlar gibi kötü karakterde bir insan olacaktı.

Zehra, ne yazık ki babasının son nefesini vermesine yetişemez. Oysa hayat karşısında türlü zorluklarla mücadele etmiş ve düşmüş Mürşit Efendi'nin son arzusu kızını bir kez daha görmektir. İçinde kızına karşı duyduğu sonsuz bir hasret vardır ve bu sebeple ölüm döşeginde bile ıstırap içindedir, son nefesini verememektedir:

– Bir gün daha acele edemez miydin kızım? Merhum, vefatından üç dört saat evvel kendini kaybetti. Bir daha açılmadı... O zaman bile, ' Zehra... Zehra...' diye inlemeye devam ediyordu... Bizimki ' Zavallı adam ıstırap çekiyor, can veremiyor... Kızının bir şeyini bulup versek de ferah ferah ruh teslim etse...' dedi. (s.50)

Bunları Zehra'ya söyleyen, Mürşit Efendi'nin uzaktan bir akrabası olan Vehbi Efendi'dir. Yetmiş yaşlarında, emekli bir tabur kâtibi olan Vehbi Efendi, bir gün yolda başı açık, ayakları çıplak, çok sefil bir halde Mürşit Efendi'ye tesadüf etmiş ve ölmek üzere olan bu akrabasına yardım için onu evine getirmiştir. Zehra'yı İstanbul'a çağırın da odur. Eyüpsultan'da karısı ile birlikte yaşayan Vehbi Efendi, Zehra'ya babasının durumunu ve son günlerini anlatır. Fakat Zehra'nın babasına olan nefreti ve cenazeyi gördüğündeki tavrı Vehbi Efendi ile karısını çok şaşırtır:

– *Ona niçin, babam demiyorsunuz kızım... Biçarenin yeryüzünde sizden başka kimsesi yok... (s. 54)*

Zehra, babasının son nefesine yetişememekten dolayı hiç de üzgün değildir. Vehbi Efendi'nin babasından kaldığını söyleyerek verdiği eski sandığa dahi bakmak istemez. Fakat sonra içindeki meraka engel olamayarak açtığı sandıkta hayatının akışını değiştirecek olan “Hatıra Defteri”ni bulur ve okumaya başlar. Bu, Zehra'nın babasına kavuşmasının ve yeni hayatının da başlangıcı olur.

Kitapta Mürşit Efendi ve Zehra dışındaki karakterler, olayların akışı içinde verilmiş, hiçbirinin üzerinde ayrıca durulmamıştır. Zaten, Mürşit Efendi'nin hatıra defterinde anlatılanlar, hep çevre-kişi-olay ilişkisi içinde aktarılmış, olayların anlatımında gerekli olduğu kadarıyla kişilere değinilmiştir. Bu kişilere kısaca değinecek olursak; Meveddet Hanım, annesi Makbule Hanım'ın etkisinde kalarak Mürşit Efendi'ye iyi bir eş olmaktan çok öte, onu aldatan ve ona hayatı zindan eden, ahlaken çökmüş bir kadındır. Çocuk ruhludur, çok çabuk sıkılır, asabidir. Kocasının kendisi için yaptıklarından çok yapmadıklarıyla ilgilenir ve bunu kocasının suratına vurmaktan kaçınmaz. Mürşit Efendi, daha ilk görüşte vurulduğu Meveddet Hanım için hayatını ortaya koyarken, aynı tutumu Meveddet Hanım'da göremeyiz. Aksine, o zevk ve sefa düşkünü bir kadındır. Azla yetinmeyi bilmez ve hep daha fazlasını ister. Kocasıyla sürekli olmadık bahanelerle kavga eder, ağlama nöbetleri geçirir. Aslında ondaki bu karakter bozukluğu annesi Makbule Hanım'ın eseridir. Makbule Hanım, kocası Fadıl Efendi'nin hayatını mahveden, kızları Ruhsar ve Meveddet'in kocalarını aldatmalarına sebep olan, kendisinden yaşça küçük biriyle yasak aşk yaşayan, ahlakı düşük bir kadındır. Mürşit Efendi'yi görür görmez planlarını yapmış ve onu inceden inceye işleyerek tüm dediklerini yaptırır hale getirmiştir. Evdeki huzursuzluğun ve Mürşit Efendi'nin mahvolmasının yegâne sebebidir. Makbule Hanım'ın bu denli ahlaksız oluşu sadece Mürşit Efendi ve Meveddet Hanım'ın evliliğini mahvetmemiş, büyük kızı Ruhsar'ın da tüccar olan kocası tarafından öldürülmesine neden olmuştur. Aslında son derece düzgün bir adam olan Ruhsar'ın kocası, annesinin dolduruşları ile kendisini aldatan karısını vurmuş ve hapse

düşmüştür. Makbule Hanım, kızı Ruhsar'a yaptığıının bir benzerini Meveddet'e de yapar ve onun Mürşit Efendi'yi Necip Bey'le aldatmasına sebep olur. Makbule Hanım ve Meveddet, romanda kötü ahlaklı kadınların nasıl bir aileyi felakete sürükleyebileceğini göstermesi açısından kitaptaki yerlerini almış iki karakterdir. Annelik vasfından da çok uzak olan bu iki kadın, Reşat Nuri'nin elinde olmaması gereken özellikleri vermek için yaratılmışlardır.

Bunlardan başka Feriha, Mesadet Hanım, Necip Bey, Abdüssamet Bey, Müdür Nasuhi Bey, Muhasebe Kâtibi Tahir Efendi, Maarif Başkâtibi Tahsin Efendi gibi karakterler de vardır ki bunlar zaten üst satırlarda olaylar anlatılırken zikredilmişlerdir.

4.4. Acımak Romanında Zaman ve Mekân

Acımak romanı konusunu kendi zamanından almış bir eserdir. Kendi devrinin sorunlarına değinmiş, yazıldığı dönemin izlerini taşıyarak okuyucuya o dönemin bir resmini çizmiştir. Romandaki olaylar ise üç-dört günlük bir sürede gelişir. Zehra'nın babasının hastalığını haber alıp yola çıkması, İstanbul'a gelişi, babasının hatıra defterini bulup okuması... Tüm bu olaylar kısa bir sürede olur. Fakat romanın asıl konusunu oluşturan Mürşit Efendi'nin yaşamının anlatıldığı hatıra defteri, okuyucuya yaklaşık otuz beş yıllık bir geri dönüş sağlar. Kullanılan bu teknik anlatıma derinlik katması açısından da önemlidir.⁵⁶

Eserde anlatılan olayların geçtiği ilk mekân ayrıntı verilmeyen Maarif Müdürü'nün odasıdır. Yazar eserde ilk olarak Zehra'nın görev yaptığı okulla ilgili ayrıntı verir. Burada mekân ve insan arasındaki psikolojik ilişkiyi yansıtan satırlar

---

⁵⁶ Mehmet Kaygana, *Acımak Romanı Üzerine Bir Tahlil Denemesi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları Sosyal Bilimler Dergisi, C. VIII / Sayı: 1 / Haziran 2006: 48.

göze çarpar.⁵⁷ Zehra'nın karakterindeki özellikler çevresel unsurlara benzetilerek verilir:

- *Su ağaçlara bakınız, dedi, Zehra Hanım'ın ruhunu ve çocuklara verdiği terbiyenin cinsini göstermek için bunlardan iyi misal olamaz... Bahçede ne kadar sakat, cılız, çarpık ağaç varsa budamıştır. Bütün sıhhatini kuvvetli ve güzel olanlara sarf etmiştir... Onların asker taburları gibi intizamla saf saf dizilmesine çalışmıştır. Sivri tepeleri kestirir; fazla dalları budar, hâsılı, hepsini birbirine benzetir. Birinin ötekinden büyük ve başka türlü olmasına tahammül edemez. İnsan, şu bahçeyi adeta bir fabrikadan çıkmış zannedecek...(s. 18)*

Bunun dışında Mürşit Efendi'nin cenazesinin bulunduğu Eyüp'teki fakir ev de kullanılan mekânlardan biridir. Buranın fakirliği ile Mürşit Efendi'nin düşmüş hali arasında da bir benzerlik vardır.

Romanda coğrafi çevreden ziyade insan muhitleri anlatılmıştır demek yanlış olmaz. Pek fazla mekân tasviri yapılmamıştır. Ancak Mürşit Efendi'nin hayatının anlatıldığı hatıra defteri sayesinde geniş bir çevre romana dâhil edilmiştir. Bu bölümlerde yazarın diğer eserlerinde de gördüğümüz Anadolu'yu bir mekân olarak kullanma tekniği vardır denilebilir. Bu açıdan incelendiğinde eserde pek çok mekân kullanılmıştır. Diyarbakır başta olmak üzere Anadolu'nun pek çok kazası romanda yer olarak seçilmiştir.

4.5. Acımak Romanının Dil ve Üslubu Hakkında

Reşat Nuri'nin uzun yıllar boyunca sevilerek okunmasında şüphesiz en büyük etken üslubudur. *Acımak* adlı bu eserde de büyük kitlelerce sevilmesini sağlayan bu üslubunu muhafaza etmiş, son derece yalın ve akıcı bir dil kullanmıştır. Eserin Zehra

---

⁵⁷ Kaygana, 49.

ile ilgili birinci bölümünde hâkim bakış açısı kullanılmış ve olaylar üçüncü tekil şahıs tarafından aktarılmıştır. Bu satırlarda tarafsız olan yazar olayları anlatırken yorum yapmaz, kendisini saklar. Mürşit Efendi'nin hayatını okuduğumuz hatıra defteri ise ben anlatıcı tarafından nakledilir. Burada olayı yaşayan da anlatan da Mürşit Efendi'dir. Bu sebeple inandırıcılığı yüksektir ve okuyucuyu kendi tarafına çeker. Son bölümde tekrar hâkim bakış açısına dönmüş ve Zehra ile ilgili gelişmeler üçüncü kişi ağzından verilmiştir.⁵⁸

4.6. Acımak Romanında Baba Motifi

4.6.1. Aile Babası: Mürşit Efendi

Romanın aslî kahramanı Mürşit Efendi ve asıl olay onun hayat hikâyesidir. Okuyucu, kızı Zehra'nın bulup okumaya başladığı hatıra defteri sayesinde ilk bölümde “kötü” bir “baba” olarak çizilen Mürşit Efendi'nin gerçek yaşam öyküsüne tanık olma fırsatı bulur:

Zehra aynı zehirli gülümseme ile başını salladı:

- Hatıra defteri... Çok tuhaf... Yaptığı bütün fenalıkları bu küçük deftere nasıl sığdırdı acaba?

Lambayı minderin üstüne koydu, kendi yere oturdu, ağrıyan şakakları avuçlarının içinde okumaya başladı... (s. 57)

Hatıra defteri Mürşit Efendi'nin ilk gençlik yıllarına dek uzanır. 25 Haziran tarihi düşülmüş ilk sayfalarda bu gencin yaşama nasıl adım attığı anlatılır. Mürşit Efendi, mülkiyeyi bitiren ve aldığı diploma sayesinde yüksek mevkilerde iş bulacağına inanan saf ve iyi niyetli, maddi sıkıntılar içinde bulanana, bekâr bir gençtir. Geleceğine dair son derece umutludur. Okulu bitirmenin verdiği heyecanla kendisine güvenmekte ve hayatının çok güzel olacağına inanmaktadır:

---

⁵⁸ Kaygana, 50.

Bugün şehadetnamemi aldım. Ne saadet! Memleketin belli başlı insanları sırasına giriyorum. Yakında iyi bir memuriyete tayin edileceğim. Bunun için katî vaat aldım. Sefalet, zarurete, uykusuz ve aç geçirdiğim gecelere elveda... Vezir Hanı'ndaki bu zavallı bekâr odasının önünden bile geçmeyeceğim... (s. 57)

Son derece iyimser olan Mürşit Efendi, bu dönemde son derece dürüsttür de. Mesleğinde sonuna kadar çalışmak ve namuslu olmak gerektiğine inanmaktadır ki bu noktada kızı Zehra ile benzemektedir. Çok hırslı olmayan bu gencin hayattaki tek desteği içindeki çalışma arzudur. Geleceğine dair planları arasında bir de aile kurmak vardır ki Mürşit Efendi için tüm bunlar bir insanın mutlu olması için kâfidir:

Fakat ben kendi hesabıma çok nikbinim. Gencim, çalışkanım, sıhhatim yerinde. Gözüm fazla ilerlerde de değil Tabiatım gayet uysal. Titiz, asabi, haris değilim. Gayem namuslu ve gayretli bir memur olmak ve küçük, temiz bir aile yuvası kurmaktan ibaret... Günde on iki saat fasılasız çalışabilirim. Evet, çalışmak arzuma hudut yok... Buna mukabil gayem fevkalade mütevazı... Böyle bir gencin mesut olamaması mümkün mü? (s. 58)

Bu satırlarda ilk göze çarpan Mürşit Efendi'nin hayata dair erken söylenmiş sözlerinin olduğudur. Mürşit Efendi'nin geleceğinde mutlu bir aile kurma hayali suya düşecektir.

Annesine karşı duygusal bir eziklik yaşayan Mürşit Efendi kendini okutmak için türlü eziyetler çekmiş olan bu kadına diplomasını gösterip onu rahat ettirememekten dolayı üzgündür. Ona göre saadetini gölgeleyen yegâne olay annesinden erken ayrılmak zorunda kalmasıdır. Bin bir türlü cefa çeken annesi onun iyi günlerini göremeyecektir. Annesine hak ettiği yaşamı sunmaya fırsatı olmamıştır:

Evet, dünyada tam saadet olmuyor. Ne olurdu şu yaldızlı diplomayı annemin çamaşır yıkamaktan çatlamaş, şişmiş zavallı ellerine verebilseydim? (s. 59)

Mürşit'in annesi, kocası tarafından mutlu edilememiş, tüm gücüyle oğlunu yetiştirmeye çalışmış fedakâr bir annedir. Yıllarca türlü mahrumiyetler çekmiş olan bu fedakâr anne, dikiş dikerek, çamaşır yıkayarak, türlü hakaretlere sabrederek oğlu için ömrünü tüketmiştir ve anne olarak tüm umudu oğlunun bir gün yüzünü güldürmesidir:

Annem beni okutup adam etmek için senelerce türlü mahrumiyete katlandı. El dikişi dikti, bekâr çamaşırını yıkadı, türlü hakarete uğradı. Hepsine sabretti: ' Mürşit, inşallah bir gün adam olursun. Elin ekmek tutar. Garip annene evinde bir köşecik gösterirsin. Baban beni güldüremedi. İnşallah senin yüzünden gülerim. Bu çektiklerimi unuturum!' derdi. (s. 58)

Bu satırlarda dikkati çeken bir diğer önemli nokta da Mürşit Efendi'nin babasıdır. Annesi babasından şikâyet etmekte ve tüm umudunu bin bir güçlkle büyüttüğü oğluna bağlamaktadır:

Baban beni güldüremedi. İnşallah senin yüzünden gülerim. (s.58)

Bu cümleden de anlaşılacağı gibi Mürşit'in babası pek de iyi bir insan değildir. En önemlisi bu insan iyi bir aile babası olamamış, annesi ile Mürşit bu baba yüzünden türlü sıkıntılar yaşamışlardır. Mürşit'in sonradan o kadar zayıf, iradesiz davranışlarının altında yatan gerçek neden çocukluk ve ilk gençlik zamanlarında karşılaştığı mahrumiyetlerdir.⁵⁹ Kendisi de ileride çok sevdiği çocuklarına yoksulluğu yaşattığı için kahrolacaktır.

---

⁵⁹ Birol Emil, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıslar Dünyası I.* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1984) 380.

Mürşit'in hayatında hep bir sefalet vardır. Çocukluk ve ilk gençlik yıllarında gerek maddî gerekse manevî olarak yaşadığı mahrumiyetler onun ileriki yaşamını şekillendirir. Hatta onu ileride hayatını mahvedecek olan evliliğe sürükleyen de içindeki bu şefkat öksüzüdür. Yine çocukluğunda bir el tarafından sevilmemiş oluşu da kendi çocuklarına bakışını değiştirecektir. İleride, kendi kurduğu aile hayatına son derece bağlı oluşu ve tüm yaşadıklarına rağmen çocuklarının hatırı için susuşu da bu eksik sevgi ve şefkatten kaynaklanmaktadır:

Ben bir sevgi öksüzü olarak büyümüşüm. Küçük yaşında annemin kucağından alınarak bir yatı mektebine verildiğim günden beri sevilmemiş, okşanmamışım. Onun için bu genç kızın müebbeden kaybettiği bir şefkat için çıldırışı kadar hiçbir şey bana tesir edemezdi. (s.101)

Mürşit Efendi'nin en büyük zevklerinden biri de kitap okumaktır. Her türlü sefaleti yaşadığı gençlik yıllarında ve şefkatten uzak kaldığı çocukluk dönemlerinde yegâne uğraşı kitaplardır. Onları okuyarak, onlar üzerine düşünerek dertlerinden uzaklaşır.

Mürşit, Mekteb-i Mülkiyeden mezun olduğunda işte böyle bir karaktere sahiptir: Mahrum ve ezik bir hayat, pasif, uysal, fazla hırsları olmayan, azla yetinmeyi bilen bir kişilik. Bununla beraber içindeki tüm iyimserliğe rağmen üç ay iş bulamaması hayatına ve hayallerine ilk gölgeleri düşürür. Mezun olur olmaz istediği dairede iyi bir mevkide iş bulacağına inanan Mürşit'in umutları, devrin idare mekanizmasının adalet, ehliyet ve hizmet ölçülerinden mahrumiyeti sebebiyle zedelenir. Daha önce de belirtildiği gibi dönemin idaresinde diplomadan çok tanıdıklar vasıtasıyla işler yürütülmektedir ki Mürşit gibi kayıracak kimsesi olmayan gençler için memuriyet alabilmek kapı diplerinde iş dilenciliğini gerektirir. Bu satırlar dönemin idare zihniyetine ışık tutması açısından da son derece önemlidir.⁶⁰

---

⁶⁰ Emil, 381.

Mürşit Efendi, üç aylık bir uğraştan sonra mektep arkadaşlarından pek çoğunun asla kabul etmeyeceği fakat kendisinin maddî durumunun kötülüğünden ve hayat gagesinin mütevazılığından dolayı kabul ettiği Sivas'taki memuriyetine başlar. Kendisini Anadolu'nun bu şehrinde kimsenin arayıp sormayacağını bilir. Buna rağmen İstanbul'un insanı avare yapacağına dair olan inancı, gezip görülecek yeri olmayan taşranın insana hem çalışması hem de yükselmesi için fırsat tanıyacağını düşünmesi bu memuriyet yaşantısına başlarken onu heveslendirmeye yeter. İçinde sadece çalışmak arzusu vardır:

Arkadaşlardan bazıları mutlaka İstanbul'da kalmak için ayak diretiyorlar, bin yere başvuruyorlar. Ben o fikirde değilim. İstanbul'da kimim var? Bazıları da İzmir, Bursa gibi yakın ve parlak vilayetleri istiyorlar. Bunun da bence pek ehemmiyeti yok. Büyük merkezler insanı avare eder. Gezilecek, görülecek, sefahat edilecek yeri olmayan küçük kasabalarda daha iyi çalışılır. Gece geliyor. Ben şimdiye kadar zevki çalışmakta bulmuş bir gencim. Bundan sonra da şüphesiz öyle yapacağım. Faal, namuslu bir memur olacağım. (s. 60)

Mürşit, hayatının bu ilk memuriyetine başlarken son derece idealisttir. Daha ilk günden başlayarak kendisine namus kaideleri ile bezenmiş bir yol çizer. Daha Anadolu'daki görevine başlamadan içinde şahsî menfaatlerinden çok öte benimsediği ahlakî değerleri vardır. Mezun olurken devlete ve millete hizmet edeceklerine dair tüm mezunlara ettirilen yemin Mürşit Efendi için büyük önem arz eder. Devlet ona bir iş vererek onu memleketin belli başlı insanları arasına sokmuş, ne kadar küçük olursa olsun makinenin bir parçası haline getirmiştir. Yapacağı işler de bütüne tesir edecektir. Bu sebeple küçüklüğündeki dindar günlerinde yaşadığı şevke benzer bir hizmet aşkı ile milleti için çalışacaktır:

Memleket bu makamı bana sırf kendi emeğimin mükâfatı olarak verdi. Ben başkaları gibi bu küçük memuriyeti azımsamıyorum. Bilakis onu kendim için çok fazla yüksek buluyorum. Bu küçük masa bütün bir milletin saadeti için çalışan büyük

makinenin bir parçası; benim onun başında göreceğim iş, ne kadar ehemmiyetsiz olursa olsun, eserin heyet-i umumiyesine tesir edecek. Büyük seslerin dağlardan aldığı aks-i sadada nasıl en küçük ihtizazın – duyulmayacak kadar hafif, fakat herhalde mevcut – bir payı varsa benim naçiz mesaimin de bu büyük dertli milletin saadetinde öyle bir hissesi olacak. Bunu ben daima böyle bilmeye ve ona göre çalışmaya azmettim.

Diploma aldığımız gün bize devlet ve millete sadakatle hizmet edeceğimize yemin ettirmişlerdi Bu yemini bu küçük masaya bakan ıslak göz karşısında bir kere daha tekrar ettim. Ölünceye kadar ona kul, köle olacağım, hiçbir kuvvet beni yolumdan döndüremez. (s. 62)

Mürşit Efendi, Sivas'taki memuriyetine başlarken bu düşüncelerle doludur. Kendisine güveni tamdır. Aciz bir çocukken artık talihin kendi ellerinde olduğuna, insanın isterse kendi kendisini yeniden yaratmakla kalmayıp hayatı, insanları, olayları kontrol edebileceğine inanır. Bu düşüncelerle kendisine bir hayat programı çizer ve bunu maddeler haline getirir:

Bu yeni başlayan hayat karşısında bir program yaptım. Umdelerimi, kararlarımı önümdeki masanın kırık taşına kurşun kalemle birer birer yazıyorum:

- *Vicdanımın sesini daima dinleyeceğim.*
  - *Hiçbir zaman kanun haricinde iş görmeyeceğim.*
  - *Meslektaşlarımla son derece iyi geçineceğim.*
  - *Yalan söylemeyeceğim.*
  - *Rüşvet almayacağım.*
  - *Yalnız meslek hayatımda değil, hususî hayatımda da daima afif kalacağım.*
  - *Vazifemi daima hakkımdan üstün tutacağım. Doğruluk, sebat ve gayretim neticesi olarak terfi ve terakki edersem sevineceğim. Fakat mağdur kalırsam yerinmeyeceğim. Hatta doğruluktan darp bile görsem nevmiit olmayacağım.*
- (s.63-64)

Maddelere bakıldığında son derece düzgün olan bu hayat planında kayda alınmayan şey hayatın karışık ve arızalı, insanoğlunun zaaf ve hırslarla örülü olduğudur. Çevredeki insanlardan da yüksek bir ahlak anlayışı bekleyen, insanın ve hayatın gerçekleri karşısında böyle bir programın başarıya ulaşması elbette ki düşünülemez.⁶¹ Mürşit Efendi de tüm bu kurallarından başına gelen olaylar sonrasında birer birer ve hızlı bir şekilde vazgeçer.

Dairede çalışan memurlar zümresi Mürşit Efendi'yi tam bir hayal kırıklığına uğrattılar. Kendi işlerinden çok etrafta olan bitenle ilgilenen, dedikodu yapan, geceleri işret meclislerinde çene çalan, laubaliliklerde bulunan memurlar hiçbir ciddi vazife yapmazlar. Bütün bunlar yetmezmiş gibi bir de rekabet ve mücadele içindedirler. Böyle bir memur sınıfı içine giren Mürşit Efendi, tam bir hayal kırıklığı yaşar. Etrafındaki yozlaşmış memur tiplere duygusal yaklaşan, kendi doğrularını devam ettirmeye çalışan, durmadan çalışmayı kendisine görev bilen Mürşit Efendi bir müddet sonra problemler yaşar. Burada tanıştığı Tahsin Efendi, memurlar çevresi ve bu çevreye hâkim olan zihniyet ve ilişkiler hakkında Mürşit Efendi'ye tavsiyelerde bulunur. Ona, bir memuriyete hızlı başlamanın aslında sanıldığı kadar bir meziyet olmadığını anlatır. Tahsin Efendi'ye göre Mürşit Efendi ilk günlerde çok çalışmakla hata yapmıştır. Herkes onun çok çalışmasına alışmış, bir kere itiraz etmeye kalktığında ise göze batmıştır. Tahsin Efendi'den çok çalıştığı için hatalı olduğunu, diğer memurlar gibi az çalışması gerektiğini duyan Mürşit Efendi çok şaşırır. Acı ama doğru olan bu felsefe ona hayatın ve devrin gerçeklerini sunar ve artık o da bu gerçeklere daha fazla kayıtsız kalamaz, değişmeye başlar. Sivas'tan çıkıp (R...) kazasına kaymakam olduğu vakit hatıra defterine, günden güne küçüldüğünü, bayağılaştığını kaydetmek istemediği için uzun süredir yazmadığı notunu düşer:

Zaten insanın günden güne küçüldüğünü, bayağılaştığını kaydetmesinde ne zevk olurdu ki? (s. 78)

---

⁶¹ Emil, 385.

Mürşit Efendi'nin Sivas'ta karşılaştığı memuriyet hayatı tam bir hayal kırıklığıdır. Göreve başlamadan önce aldığı kararları ardında bırakmak zorunda kalan Mürşit Efendi için Tahsin Bey'in sözleri bir dönüm noktası olur. O günden itibaren uysal, çalışkan, her söze evet diyen Mürşit Efendi gitmiş, yerine istismar edilmesine karşı çıkan, münakaşa hatta kavgadan geri kalmayan biri gelmiştir. Herkesle iyi geçinmeyi düşünüyorken hemen herkesi kırmaya, amirlerinin sözünden çıkmayacağını söylüyorken onlara isyan etmeye, özel hayatında temiz kalacağına inanıyorken taşra hayatının sıkıntı ve yalnızlığından kurtuluş çaresi olarak akşamcılığa, dedikodulardan zevk almaya başlar:

Evet, itiraf etmeliyim ki ilk memuriyetimde çok düştüm. Umdelerimin bir kısmına sadık kalamadım. Herkesle iyi geçinecektim. Hemen herkesi kırdım. Amirlerimin sözünden çıkmayacaktım. Onlara isyan ettim. Hususi hayatımda daima temiz kalacaktım, fena itiyatlardan sakınacaktım. Yapamadım.(s. 78)

Fakat yine de (R...) kazasına kaymakam olarak atanan Mürşit Efendi'nin tamamen değiştiği söylenemez. Bu yeni göreve başlarken Sivas'ta yaşadıklarını ardında bırakmaya, yepyeni bir sayfa açmaya hazırdır:

İlk teşebbüste iflas etmiş gayretli bir tüccar gibi kaybolan kıymetlerle elde kalanları muvazene edeceğim. Sonra yeni bir programla yeni bir hayata başlayacağım. (s. 78)

Halkının son derece iyi olmasına karşın eşraf takımının küstah ve menfaatperest oluşu, Mürşit Efendi'nin (R...) kazasındaki kaymakamlık görevinden ayrılarak becayişle (M...) kazasına gitmesine neden olur. Hükümeti kendi nüfuzu altına almış, gelen kaymakamlardan kurdukları düzen sayesinde çeşitli menfaatler elde etmeye alışmış olan bu eşraf takımının kazaya yeni gelen kaymakamdan tek bekleedikleri onun kendi işlerine karışmamasıdır. Aslında aldığı kararlar göz önünde

tutulacak olursa Mürşit Efendi'nin orada kalıp bu eşraf takımıyla mücadele etmesi gerekirken o kurtuluşu becayişle (M...) kazasına gitmekte bulur. Bu onun için bir kurtuluştur adeta. Çünkü Mürşit Efendi, mücadele edecek irade ve otorite gücünden yoksundur.⁶²

Kitabın bu satırlarında Mürşit Efendi'nin bencil ve kendi çıkarını düşünen biri olmadığı göze çarpar. Eğer böyle bir kişilikte olsaydı (R...) kazasındaki görevine devam eder, zamanla bağ bahçe sahibi olur ve rahat bir yaşam sürebilirdi. Oysa o ne savaşacak gücü kendinde bulabilecek kadar iradeli ne de duruma ayak uyduracak kadar iradesizdir. Ortada kalmışlığın bir göstergesidir adeta ve bu durumda çözümü kaçmakta bulur. Belki de bu özelliği onun ileriki yaşamında türlü felaketlerle karşılaşmasının sebebi olacaktır.

(M...) kazası çok bakımsız kalmış, fakir ve muzdarip bir yerdir. Asıl saadetin başkalarına verilen saadet olduğuna inanan Mürşit Efendi için ise bulunmaz bir memlekettir. Burada göreve başlarken her zamanki gibi çok çalışmak ve halkına hizmet etmek arzusundadır:

“Burası çok fakir ve muzdarip bir yer... Demek ki çok iyilik, çok hizmet edebileceğim... Binaenaleyh çok mesut olacağım.” (s. 88)

Oysa burada da başına gelecekler diğer yerlerden farklı olmayacak ve Mürşit Efendi yara almaya devam edecektir. Yöre halkı son derece fakir olmakla birlikte ahalisi kokmuş bir bataklıktan su içmekte ve beş yaşına kadar olan çocuklar arasında korkunç bir dizanteri hüküm sürmektedir. İçindeki hizmet aşkıyla hemen işe koyulan Mürşit Efendi, kazaya temiz içme suyu getirmek için türlü sıkıntılara katlanır. Yeri geldiğinde ırgat başı gibi kazma kürek işçilerle çalışmasına rağmen yapılan işler

---

⁶² Emil, 395.

sırasında bürokrasiye uygun hareket etmediği gerekçesiyle hakkında soruşturma açılır. Müfettişler insafli davranıp onu devlet memuriyetinden atmazlar ve (S...) kazasında bir memuriyete gönderirler. (M...)’de yaşadığı bu olayda Mürşit Efendi’nin aldığı kararlar arasında bocaladığını görürüz. Yaptığı programda vicdanının sesini dinleyeceğine ve kanuna uyacağına söz verdiği halde bir çatışma yaşamış, bu çatışmada vicdanının sesini dinleyerek memuriyetten kovulma noktasına kadar gelmiştir. İşte tam da bu noktada Mürşit Efendi, yapmış olduğu programda bir aksaklık olduğunu ve bunun sadece bu olayda değil ileriki yaşamının her adımında karşısına çıkacağını anlar:

Son felaketimin sebebi vicdanımın sesine itaat etmiş olmam değil miydi? Vicdanım bana ‘ susuzluktan ölen çocuklara her şeye rağmen su vereceksin!’ demişti. Ben de bu emre itaat etmek için memuriyetten kovulmayı, mahkemelerde sürünmeyi göze almıştım. Demek ki ben küçük miyasta bir kahramandım. Kendi gözümde adeta büyüdüğümü, yükseldiğimi görüyordum. Mamafih bu sarhoşluk uzun sürmedi; programımın bir başka maddesi gözüme ilişmişti. Onda ‘ kanuna daima riayet edeceğim’ diyordum. Hâlbuki bu su işinde kanuna hiç ehemmiyet vermemiş olduğum gün gibi aşikârdı. Şu halde ben umdelerimden birini tatbik ederken ötekini çiğneyip geçmiştim.

Hem daha fenası bu çok kere de böyle olacaktı. Programdaki bu iki madde çatışıyordu. Öyle şeyler çıkacaktı ki vicdan ‘ yap’ derken kanun ‘ yapma’ diye nehyedecekti. Kezalik kanunun istediği bazı şeyler de vicdana dokunacaktı. Bu vaziyet karşısında ne yapmak lazımdı? (s. 90-91)

(S...) kazasında ise bir ilkokul öğretmeni sebebiyle vicdan muhasebesine girişecek olan Mürşit Efendi, bu kez hem vicdanının hem de kanunun gereği olarak son derece cahil bir ihtiyar olan öğretmeni görevinden uzaklaştırır. Fakat öğretmen kapı kapı dolaşıp dilenmeye başlar ve Mürşit Efendi öğretmenin torunlarını görünce bu kez yine keskin bir vicdan azabı duymaya başlar. Artık bu olaydan sonra Mürşit

Efendi, iyi bir memur olmaktan ümidi keser. Bütün iyi niyetine, kendi menfaatlerini hiçe sayarcasına giriştiği davranışlarına rağmen zayıf bir adam olduğunu anlar:

Anlıyorum ki zaman zaman bana en büyük menfaatlerimi, hayatımı ihmal ettiren ruh hamlelerime rağmen ben zayıf bir adamım. Hiçbir zaman iyi bir memur olamayacağım. (s. 96)

Her çeşit memuriyet katı bir icraat ve tatbikat ister. Oysa Mürşit Efendi, daha önce pek çok olayda ortaya koyduğu gibi bu irade gücüne sahip değildir.

(S...) kazasında yaşanan olayların anlatıldığı satırlarda bir önemli vurgu da Zehra ile babası arasındaki düşünce benzerliği üzerinedir. Zehra'nın en büyük özelliği zayıflığı asla kabul edememesidir ki Mürşit Efendi de hatıra defterinin bu satırlarına benzer düşünceler yazmış, eğitim hayatında acze göz yumamayacağını söylemiştir:

Fakat asker ordusu gibi bu orduda inzibatsızlığa, acze göz yumamam. Umumiyet-i umumiyenin menfaati için ferdi ihmal etmeye taraftarım. Hele zayıf, sakat, şüpheli insanların bir dakika vazife başında tutulmaları caiz değildir.

(Zehra, babasının bu satırlarını okurken çıldırarak gibi oldu. 'Hemen hemen benim fikirlerim' diyordu, bir rüya içinde olmadığına inanmak için kâğıda parmaklar ile dokunuyordu. Sonra aklına daha başka bir şey geldi. 'Acaba vücudumla olduğu gibi ruhum ve fikirlerimle de bu adamın kızı mıyım?' diye düşündü ve bir zaman okumasına fasıla verdi.) (s. 92)

Şüphe yoktur ki Zehra, babasının kızıdır. Ne kadar inkâr etmek istese de o yaşına kadar nefret ettiği babası, hem düşünce hem davranış olarak kızıyla aynıdır. Daha doğrusu kızı, araya giren onca yıla ve yaşanmışlığa rağmen aslında babasının yolunda ilerlemektedir, bunun farkında değildir sadece. Onun gözlerini açan ise babası öldükten sonra okuma fırsatı bulduğu hatıra defteridir. Sayfalar ilerledikçe babasına olan tüm kızgınlığı yerini sonsuz bir pişmanlığa bırakacaktır.

İyi bir memur olamayacağına karar verdiğini yazdıktan sonra Mürşit Efendi karşımıza Diyarbakır'da çıkar. Aradan dört sene geçmiştir ve bu süre içinde Mürşit Efendi daha da değişmiş, bambaşka biri olmuştur. Başından türlü olaylar geçmiş ve en sonunda tahrirat kâtipliği ile Diyarbakır'a yerleşmiştir. Hayat ve yaşananların kendisini büsbütün başka birine çevirdiğini artık Mürşit Efendi de kabul etmiştir ve tek isteği bir köşede unutulup gitmektir:

Nihayet dokuz ay evvel tahrirat kâtipliğiyle Diyarbakır'a gelip yerleştim. Demin ' bu kadar vak'a bu kadar zamana nasıl sığıdı?' diye hayret ediyordum. Şimdi de ' bu kadar zaman içinde ben nasıl bu kadar değiştim?' diye düşünüyorum.

Evet, ben şimdi büsbütün başka bir adam oldum. Bir köşede kendimi unutturmaktan, başımı dinlemekten başka bir şey istemiyorum.

Beş altı sene evvel başında muhteşem bir rüya ile İstanbul'dan gelen, vak'aları ve insanları ezeli yollardan döndürmeyi kuran gafil çocuğa şimdi hem gülüyor hem acıyorum. (s. 97)

Genç yaşına rağmen tekaüt olmuş gibi hissedene, başkalarına yapılan haksızlığa isyan etmeyen, büyüklerle iyi geçinip küçüklerin ihmallerine göz yuman, renksiz, ruhsuz bir adam haline geldiğini itiraf eder Mürşit Efendi. Rakıya da alışmıştır bu arada. Zaman zaman bu durumundan kurtulmak ister ama aklına gelen çareyi düşünmeye dahi cesareti yoktur. Derken bu çare kendiliğinden geliverir ve

Mürşit Efendi evlenir. Onun çare olarak gördüğü bu evlilik, hayatının feci bir şekilde sonlanmasına neden olan son düşüştür.

Mürşit Efendi'nin içindeki saflık evliliğinde o güne kadar yaşadıklarını gölgede bırakacak derecede büyük acılar yaşamasına neden olur. Ondaki saflığı kullanan ve onu uçurumun dibine hızla sürükleyen ise Makbule Hanım'dan başkası değildir.

Mürşit, küçük yaşta mahrum kaldığı aile sevgisine ve şefkatine kavuşmak, ters giden hayatını bir düzene koymak ümidiyle Makbule Hanım'ın kızı Meveddet ile büyük bir hevesle evlenir. Böylesine büyük bir saadete mazhar olduğu için son derece mutlu olan Mürşit Efendi başına geleceklerden habersiz bu ana kıza büyük bir saflıkla bağlanır.

Makbule Hanım, çevresinden saygı gören Fadıl Efendi'nin karısıdır. Aynı dairede çalıştığı mal müdürü Fadıl Efendi, bir gün aniden rahatsızlanmış ve Mürşit Efendi'nin kollarında can vermiştir. Bu üzücü olayın ardından Mürşit, Fadıl Efendi'nin karısı ve kızı ile tanışmış, ne olduğunu anlayamadan büyük bir hevesle bu ailenin damadı oluvermiştir.

Mürşit Efendi, küçük yaşta yatılı okula verildiği ve düzgün bir aile yaşantı olmadığı için babasının acısıyla yanıp saçını başını yolan Meveddet'e daha ilk görüşte âşık olur. Aşkın kutsallığına inanan, sevginin alelade bir duygu olmadığını düşünen Mürşit, Meveddet ile evlenmesini büyük bir şans addeder ve melekler kadar masum olarak gördüğü karısı ile kayınvalidesi için hayatını vakfetmeye karar verir.

Kayınvalidesi Makbule Hanım'ın sinsi planları hemen devreye girer. Vefat eden Fadıl Efendi'nin hiç de görüldüğü gibi bir adam olmadığını, ona ve kızlarına

türlü işkenceler çektiğini anlatan Makbule Hanım kendisi ve kızlarını bir melek, Fadıl Efendi'yi bir cani yapar. Kızları Meveddet ve Ruhsar'ı kendi çabasıyla büyüttüğünü, büyük kızı Ruhsar'ı yine kendi çabasıyla zengin bir tüccarla evlendirdiğini söyler. Küçük kızı Meveddet ise kendisi ile evlidir. Mürşit Efendi zengin değildir belki ama namusludur. Hikâyesinin sonunda Mürşit Efendi, kayınvalidesinin bir melek olduğuna bir kez daha inanır.

Makbule Hanım, Mürşit'i bir kere avucunun içine almıştır ve ona kızıyla birlikte her istediğini yaptırır. Kendisini namus abidesi gibi gösterir. Mütevazı, müstağni görünerek bir yandan ev işlerinden bahsedip eve ahçı tutturur, bir yandan başka memurların giyim kuşaklarından bahsedip onların yanında küçük düşmenin ayıbını anlatarak türlü elbiseler, mücevherler aldırır. Bununla da yetinmez. Damadı üzerindeki nüfuzunu kullanarak rüşvet yemiş bir vergi memurunu affettirerek Mürşit Efendi'yi de bile bile görevini suistimal etmeye sürükler. Bunun yanında türlü yalanlar uydurarak diğer memur arkadaşlarla Mürşit Efendi'nin arasını bozar. Bir keresinde Mürşit Efendi'yi yalanları ile ceza reisinin üzerine salar. Bu olay neticesinde Mürşit Efendi validen büyük takdir alır. Ama bu hakarete de boyun eğer. Daha pek çok oyun düzenleyen bu ana kızın son tezgâhları ise İstanbul'a gitmek için sergiledikleri Meveddet'in sözde sinir krizidir. Meveddet, sözde sinir hastalığına yakalanmıştır ve çaresi İstanbul'a gitmektir. Bu oyuna da kanan Mürşit Efendi, adeta dilenerek İstanbul'da bir memuriyet vaadi alır.

Diyarbakır'dan ayrılacağı zaman farkında olmadan bir sürü borç yaptığını gören Mürşit Efendi, bu borçlarını kapamak için herkesten para ister fakat bulamaz. Kimse ona yardım etmez ve ancak o zaman ne kadar düştüğünü, herkesin yanında hiçe sayıldığını ve hiçbir haysiyetinin kalmadığını anlar:

Bu para işi için de yine Diyarbakır'da çalmadığım kapı, yalvarmadığım insan kalmadı. Bütün şehre kepaze oldum. Arkadaşlıklarına, insanlıklarına hatta mürüvvetlerine müracaat ettiğim insanlardan fena muamele görmeye alıştım.

İstiskalleri, istihzaları anlamazlıktan geliyorum. Açık hakaretlere boyun eğiyorum. Yarabbi ben ne kadar düştüm! Eskiden başkalarının bana hakaret etmesine değil, acımalarına bile tahammül edemezdim.(s. 121)

Mürşit Efendi ne kadar düştüğünün farkına varır. Ama bu daha hiçbir şeydir. Aile olarak benimsediği ve tüm umudunu bağladığı karısı ve kayınvalidesi sebebiyle başına daha beter olaylar gelecektir. Onun “ Yarabbi ben ne kadar düştüm!” sözü, bir zamanlar namus ve ahlak abidesi olmak isteyen bir gencin Anadolu’da geldiği durumu özetler niteliktedir.⁶³

Mürşit Efendi’yi içinde yüzdüğü borç batağından Abdüssamet Bey kurtarır. Fakat Abdüssamet Bey’in Mürşit Efendi’ye tek iyiliği verdiği paralar değil, ailesinin ona yaşattıklarını da anlatması olur.

Diyarbakır’ın zenginlerinden biri olan Abdüssamet Bey, evkaf müdürüdür. Mürşit Efendi’yi başta sevmesine rağmen ceza reisi olayından sonra onunla görüşmesini kesmiştir. Mürşit Efendi, zamanında İstanbul’da bir iş bulmak için Abdüssamet Bey’e de gitmiş fakat Abdüssamet Bey bu konuda ona yardım etmemiştir. Buna rağmen borçları yüzünden çalmadık kapı bırakmayan Mürşit Efendi, tüm yüzüzlüğü ile Abdüssamet Bey’in kendisine teklif ettiği parayı kabul eder. Abdüssamet Bey, parayı vermeden evvel Mürşit Efendi’ye içinde bulunduğu fakat onun bir türlü farkında olmadığı gerçeği de söyler.

Abdüssamet Bey, Mürşit’e kayınvalidesinin ve karısının tüm yaptıklarını en ince ayrıntısına kadar anlatır. Makbule Hanım’ın yaptıkları, çok iyi bir adam olan Fadıl Efendi’yi de canından etmiştir. Abdüssamet Bey’e göre Fadıl Efendi ancak ölümlerle bu kadından ve kızlarından kurtulmuş fakat bu kez de ağlarına Mürşit Efendi

---

⁶³ Emil, 401.

düşmüştür. Makbule Hanım o kadar kötü ve namussuz bir kadındır ki dostu olan genci hafız olarak tanıtmakta ve Mürşit Efendi'ye onu da İstanbul'a getirtmesi için baskı yapmaktadır. Mürşit Efendi, Makbule Hanım ve kızı yüzünden borç batağına saplanmış, herkesle kavgalı hale gelmiş ve en sonunda yine karısı ve kayınvalidesinin oyununa kanıp İstanbul'a tayin istemiştir. Abdüssamet Bey'in, Mürşit Efendi'ye İstanbul'da iş bulma konusunda yardım etmeyişinin nedeni de orada daha büyük bir felaketin olacağına inanmasıdır. Zira Mürşit Efendi, böyle bir aile ile İstanbul'da daha büyük bir borç yükünün altına girecek ve yok olacaktır:

Bütün Diyarbakır'a rezil oldun... Hem sade bu meselede mi? Seni boğazına kadar borca yatırdı. Diyarbakır'ın en zengin yerli ve memur aileleriyle baş koşmaya kalktı. Sana kazancının beş misli para sarf ettirdi. Sonra seni kendi bitip tükenmez dedikodularına, pisliklerine alet etti. Onların yüzünden önüne gelenle kavga ettin. Hakaret gördün. Eskiden seni pek ziyade takdir eder ve severken sonradan soğuk muamele etmemin sebebi buydu. Nihayet buralara sığamadılar. İstanbul diye tutturdular. Burada geçim bir dereceye kadar kolaydır... Fakat seni orada az bir zaman içinde paçavraya çevirecekleri muhakkak... Bunu bildiğim için İstanbul'a nakletmene şiddetle muhalefet ettim. Fakat ne çare ki seni fikrinden döndürmeye muvaffak olamadım... Yalandan bir hastalık çıkarıp seni kandırdılar. Korkarım ki İstanbul'da buradakinden bin kat daha zelil ve sefil olacaksın Mürşit... Kaynananla karın öyle insanlardır ki kocalarını hırsızlığa, katillige kadar sevk etmekten çekinmezler... İstanbul'da belli başlı bir iş bulamazsan hemen Allah sana acısın... Vukuat nasıl olsa gözlerini açacak... Fakat ben bir ayak evvel bu hakikati sana anlatmak istedim... Nereye gittiğini, ailem diye sevdiğin insanların ne makule mahlûklar olduğunu bilersen belki bir dereceye kadar gözünü açarsın... İşte Mürşit... Ben bunları söylemekle bir insanlık, arkadaşlık, babalık vazifesi yaptığımı kaniyim. Benden bu kadar. Allah muinin olsun... (s. 127-128)

Aslında Mürşit Efendi'nin içten içe bildiği fakat ertelediği gerçekleri Abdüssamet Bey, ona açıkça söylemiştir. Mürşit Efendi uyanır, fakat artık iş işten geçmiştir. O, bu duydukları ile kendini göçen binalara benzetir:

İstinat noktaları yavaş yavaş aşınan, sonra günün birinde en ehemmiyetsiz bir sarsıntı ile birdenbire göçen binalara benzedim...(s. 128)

Mürşit Efendi ile ailesinin İstanbul'a gidişleri ile kitapta üçüncü bölüm başlar. Aradan on sene geçmiştir. Geçen zaman içinde Mürşit Efendi daha da çökmüştür.

Kayınvalidesi ile karısı, asıl yüzlerini İstanbul'a geldiklerinde gösterirler. Mürşit tüm gayretiyle çalışıp çabalarken onlar evde onun bu gayretini baltalayan hareketlerde bulunurlar, adeta onu sırtından bıçaklarlar ve her seferinde biraz daha uçurumun dibine yuvarlarlar. Mürşit Efendi, günden güne artan borçları ödeyebilmek için vazifesinde yolsuzluklara başvurur, hatta bu da yetmeyince hırsızlık yapar. Sonunda yakalanır, hapse atılır. Çıktıktan sonra işsiz kalır ve aile tam bir sefaletе düşer. Mürşit Efendi'den ve değerlerinden geriye hiçbir kırıntı kalmaz.

Bu sıralarda Makbule Hanım'ın büyük kızı Ruhsar, kocası tarafından öldürölür, karısı Meveddet, Necip Bey ile ilişki yaşar ve daha pek çok acı olay yaşanır. Fakat bunlardan hiçbiri Mürşit Efendi'yi kızlarını kaybetmek kadar etkilemez.

Üçüncü bölümde Mürşit Efendi'nin yaşadıkları anlatılırken onun babalığı ön plana çıkar. Bu satırlarda okuyucu bir babanın telaşını, korkularını, kızları için çırpınışlarını okur ve çaresizliğine tanık olur. Hayatın her türlü oyununa karşı artık içinde hiçbir yaşam sevinci kalmayan, tek gayesi kızları olan bir babadır Mürşit Efendi bu satırlarda. Hatta hırsızlığı bile onların hatırı için isyansız kabul etmiştir:

Fakat buna mukabil çocuklarım için deli oluyordum. Hırsızlığı bu kadar isyansız kabul edişimin sebebi biraz da onlardı. Çocuklarım belki büyüdükleri zaman babalarının ne adam olduğunu öğreneceklerdi, benden utanacaklardı. Fakat ne yapalım. Bana onların saadeti lazımdı. (s. 133)

Mürşit Efendi bir babadır. Kızlarını çok seven bir babadır. İçinde bulunduğu durumun tek sebebi olan kayınvalidesini ve karısını artık çok iyi tanımasına rağmen onlara tahammül edişinin sebebi de yine kızlarıdır. Yaşadığı hayatın kendisini sersemletmesinin, iradesini felce uğratmasının yanında kızlarına duyduğu sevgi, bu iki kadını hayatından çıkarmasına mani olur:

Bana ‘ onları bu kadar iyi anladığın halde niçin ve nasıl tahammül ettin?’ diye bir soru sorsalar cevabım şu olur:

- *Sersemlemiştım. İradem bir nevi felce uğramıştı. Kat’i hükmü bir türlü veremiyordum...*

Mamañih bundan daha mühim bir sebep vardı: Çocuklarım... Feriha ile Zehra... (s. 136)

Mürşit Efendi, günden güne düştüğünün, hırsızlık yapacak kadar bayağılaştığının farkındadır. Fakat yaptığı tüm yanlışlara rağmen o bir babadır ve kızlarını çok sevmektedir. Zaten Meveddet ile evliliğinin bir sebebi de çocuklarla dolu mutlu mesut bir aile kurma özlemi olan Mürşit Efendi ne yazık ki karısı yüzünden tam bir hayal kırıklığı yaşamıştır. Fakat buna mukabil düşüncelerinde temiz bir baba sevgisini muhafaza etmekte ve kızları uğruna kendisine cehennem azabı yaşatan evliliğe katlanmaktadır. Onun babalık ile ilgili şu sözleri de dikkat çekicidir:

Hırsızlığımı itiraf ettikten sonra kendime ‘ iyi adam ’ diyemem. Fakat adamın mesela hırsız bir memur olması kalpsiz bir baba olmasını da icap ettirmiyor. Eskiden masum bir fikrim vardı. Sanırdım ki herhangi bir fenalık ruhumuzu baştanbaşa kirletir, onda hiçbir temiz nokta bırakmaz. Hâlbuki hakikatte her zaman böyle olmuyor. Maddî sükûtların manevî sükûtlardan bir farkı var. Mesela bir uçuruma düşen insanın bazen yalnız bir tarafı zedeleniyor, öte tarafları tamamıyla salim kalabiliyor. (...) Ben de vak’aların sevkiyle bir hırsız ve dolandırıcı olup çıkmış bulunduğum halde çocuklarımı ancak tamamıyla salim ruhlu insanlarda bulunacak bir temizlik ve kutsiyetle seviyordum. Feriha ile Zehra. Ben sırf onlar için her şeye katlandım. Bundan sonra da katlanıp gideceğim.(s. 136 – 137)

Görüldüğü gibi Mürşit Efendi, hayattaki doğrularını yitirip “kötü” bir insan olduğunu bilmekte, buna mukabil içindeki “babalık” duygusunu – o an için sahip olabildiği tek duygu – tertemiz tutmaktadır. Hayatında ne olursa olsun taviz vermediği tek nokta babalığıdır.

Mürşit Efendi, maddi sıkıntılarının pençesine düşmüş kıvranırken yine kızlarını düşünmekte, açıklıkla imtihan edilen kızlarından utanarak eve dahi gitmek istememektedir:

Evime gitmek için daha birkaç saat daha beklemek lazım. Feriha ile Zehra belki açtırlar. Belki kapıyı açtığımı işiterek beyhude bir ümide kapılırlar. (s. 138)

Mürşit Efendi, yaşadığı sıkıntılarının, sicilinin kirlenmesinin sebebini de düşünmeye başlar ve en sonunda insanla uğraşmaya imkân olmadığı sonucuna varır. Çevre şartları ve insanlar onu bu hale getirmiştir:

Memuriyet hayatından ağzımın payını almıştım. Her biri başlı başına bir âlem olan binlerce insanla ayrı ayrı çarpışmaya imkân olmadığını anlamıştım.(s. 139)

Anladığı bir başka gerçek daha vardır: Memuriyet hayatındaki insanlardan kaçarken sığındığı evlilik onun için en büyük yangın olmuştur. Bu noktada da üzüldüğü kendinden çok çocuklarıdır:

Bu yangında yanan sade kendim olsam gam yemeyeceğim. İki tane de günahsız çocuğum var: Feriha ile Zehra... (s. 140)

Mürşit Efendi'nin bir baba olarak yaşadığı en derin duygu ise pişmanlıktır. Bu satırlarda sürekli bir sızlanış vardır. Çocuklarının durumlarına üzülen fakat onlar için bir şey yapamayan bir babanın sızlanışlarıdır bunlar. Kendilerini çevreye melek, evdeki kocalarını ise birer şeytan olarak tanıtmayı çok iyi beceren kayınvalidesi ve karısı yüzünden kızlarından uzaklaşan Mürşit Efendi parasızlığın da verdiği çaresizlikle günden güne yıkılmaktadır:

Çocuklarımın haline yüreğim parçalanıyor... Anneleri büyük anneleri onları kendi modelleri üzerinde yetiştiriyor. Biçareler ömürleri olursa, onlar gibi muzır, fena insanlar olacaklar... Hem o muzır insanlardan ki fenalık kendi içlerinde olduğu halde onu dışarıdan geliyor sanacaklar, bütün hayatları müddetince ağlayıp tazallüm edecekler... Evet, bu gidişle biçare çocuklarımın olacakları bu. Maalesef benim bu felakete karşı da elim kolum bağlı. Bir kere çocuklarımı aç ve sefil yaşıyorum. U cihetten onlara karşı boynum eğri. Babalığımın en iptidai vazifelerini yapamıyorum ki onlara karşı hak iddia etmeye yüzüm olsun. Mamafihi zengin bir adam da olsam yine olacağı bu. Çünkü çocuklar onların pençesinde. Dünyanın en faziletli adamı olsam beni evlatlarıma yine sefil, ahlaksız bir baba diye tanıtacaklar... Bu biçarelerin büyük annelerine, annelerine kanmamalarına nasıl imkan verilir ki ben bile, yaşlı başlı adam, uzun müddet onları, iki mazlum melek sandım. (s. 140)

Mürşit Efendi, büyük kızı Feriha'nın, anneannesi ve annesinin tesiri ile yoldan çıkmaya ve kendisine yalanlar söylemeye başladığını görür. Onun da anneannesi ve annesi gibi namussuz olacağını görmek istemeyen, kızının kendinden nefret edeceğini bile bile ona yasaklar getiren Mürşit Efendi, kendisini kızının gözünde temize çıkaramaz. Anneannelerinin ve annelerinin yalanlarına kanan kızlar babalarından nefret etmeye başlar. Evde yaşanan tüm sorunların kaynağı olarak babalarını görürler:

Büyük annesine, annesine göre ben sefahatten, kadın ve kumar eğlencelerinden dönen bir adamdım. Sarhoş ve zalimdim. Onları dövüp öldürmememe hiçbir mani yoktu. Bu yorgun ve bezgin saatlerimde karşıma çıkan, türlü hakaretler ve mantıksızlıklar beni kudurtan kaynanam ve karım bazen de sırf şirretliklerinden korkmuş gibi yaparlar, odalara kaçışarak kapıları sürmelerlerdi. Bu sahneleri gören Feriha'nın benden korkmamasına, iğrenmemesine nasıl çare olurdu? Hatta ona nispetle çok gürbüz, şen ve gürültücü bir çocuk olan Zehra bile beni görünce büyük annesinin yanına kaçıyor, etekleri altına gizleniyor.(s. 141)

Mürşit Efendi'nin çaresizliğini ve evdeki iki kadının hainliklerini anlatan bu satırlarda altı çizilmesi gereken bir nokta da çocukların yetişmesinde annenin önemidir. Eğer evdeki anne modeli bozuk olursa bu çocuklara da anında yansımakta ve çocuklar da yanlış büyümektedirler. Reşat Nuri, annenin aile yaşantısındaki önemine bu şekilde dikkat çekmek istemiş ve düzgün bir toplum oluşturmak için anne ve babanın ailedeki rolünü vurgulamıştır.

Yaşadığı tüm olaylar bir yana kızlarının gelecekları Mürşit Efendi'yi derin düşünelere salar. Karısının ihanetini dahi kızlarını düşündüğü için görmezden gelmeye karar verir Mürşit Efendi. Zaten hayat karşısında zor durumda kalan Feriha ve Zehra'nın, bir de namussuz annenin kızları damgasını yemelerini istemediği için karısını affeder. Böylelikle rahat bir yaşam sunamadığı kızlarına karşı bir baba olarak görevini yapmaya çalışır:

Çocuklarımın feryadı! Hesapta işte bu yoktu. Gündüz karımı boşamak kararını verdiğim vakit çocuklarımı tamamıyla unutmuştum. Daha doğrusu onların beni bu insanlara kuvvetli bir rabıtaıyla bağladığını anlayamamıştım. Bu zaman kadar her şeye katlanışımın sebebi de onlar değil miydi? Karımı niçin boşadığımı yarın herkes haber alacaktı. Felaketleri yetmiyormuş gibi çocuklarım bir de bu leke ile kirleneceklerdi. Feriha ile Zehra şimdiye kadar sarhoş ve ahlaksız bir babanın evlatları olarak tanınıyorlardı. Şimdi bir de ahlaksız annenin çocuğu olmak zilleti inzıam edecekti. Cebimdeki boş kâğıdını hemen yırtıp attım. (s. 150)

Kendi erkeklik gururunu dahi kızlarının geleceğini düşünerek hiçe sayar. Artık kalbinde hiçbir duyguya – babalık hariç – yer vermeyen Mürşit Efendi için tek önemli şey kızlarıdır. Kızlarını her zaman çok sevecektir:

Onların sevgisini de yüreğimden söküp atabilseydim... Fakat galiba buna imkân olmayacak. Kalbim çarptığı müddetçe bu damar böyle durmadan sızlayıp duracak. (s. 151)

O, babasından şefkat görmeden büyümüştür ve aynı şeyi kızlarına yaşatmak istemez. Ama ne yazık ki anneannelerinin ve annelerinin dolduruşlarına gelen ve gerçekleri göremeyen kızları babalarına karşı nefret beslerler. Babalarının kendileri için ne fedakârlıklara katlandığını bilmeden onu suçlarlar. Feriha babasının gerçeğini bilmeden, babasından nefret ederek veremden ölür. Ama bu durum bile kayınvalidesini ve karısını değiştirmez. Aksine suçlu olarak yine Mürşit Efendi ilan edilir ve kızının mezarına bile kalabalık gittikten sonra yanaşabilir bu acılı baba. Ona göre kızı ölererek bu hayattan kurtulmuştur.

Mürşit Efendi'nin Feriha öldükten sonra tek gayesi artık Zehra'yı kurtarmaktır. Onu kurtarmak için eline geçen tek fırsatı değerlendirir. Bir akşam vapurda tesadüfen karşılaştığı mektep arkadaşı Cevdet'ten kendisi için hiçbir şey istemez fakat kızı Zehra'yı yatılı bir okula kaydetmesini rica eder. Bunun üzerine Cevdet, Zehra'yı Marabet mektebine yerleştirir ve böylelikle anneanesi ile annesinin zehrinden kızını kurtarmış olur. Bir baba olarak, düşmüş bir baba olarak, kızı için yapabileceği en büyük fedakârlığı da yapmıştır. Çocuğunu yıllar boyu gizliden gizliye takip eden Mürşit Efendi için tek mutluluk, kızının okuyup hayatını kurtarmasıdır.

Mürşit Efendi, mantığından çok duyguları ile hareket eden bir karakterdir. Kızı Zehra'da hiç olmayan acıma duygusu, onda çok gelişmiştir. Örneğin; görev yaptığı kasabanın insanına acıdığı için kanunî işlemleri atlayarak bir an evvel su sorununu çözmeye çalışır ve sonunda soruşturma geçirip sicili bozulur. Olaylara mantığı ile değil de duyguları ile yaklaştığı için Nasuhi Bey'in ahlâksız işlerinde kendisini kullandığını anlayamamıştır. Gerçekleri öğrendiğinde ise yine duygusal davranmış, ani bir tepki göstermiş, haklıyken haksız duruma düşmüştür. Fadıl Efendi'ye acıyarak onu arabasına alır. O öldüğünde bu kez Fadıl Efendi'nin eşine ve

kızına acır. Yine içindeki acıma duygusu ağır bastığı için Mevedded ile evlenir. Duygusal olarak karısının ve kaynanasının etkisinde kalır ve ekonomik durumunu düşünmeden harcamalarda bulunur. Mantıklı düşünemediği için karısına pahalı elbiseler ve mücevherler alır. Kaynanasına acıdığı için eve hiç gereği yokken ahçı tutar. Karısının hastalığına üzülür ve onun yorulmaması için Hafız'ı evine kabul eder. Karısı ve kaynanası hakkında gerçekleri öğrendiğinde duygusal bir çöküntü yaşamasına rağmen yapması gerekenleri değil de karısı ve kaynanasının yapmasını istediklerini yapmaya devam eder. Hırsızlık, yolsuzluk yapar, alkolik olur. Karısının kendisini Necip Bey'le aldattığını öğrenir ama çocuklarına acıdığı için evliliğine son veremez. Bu durumdan bile çocuklarını ve kendisini duygusallığı yüzünden kurtaramaz. Mürşit Efendi'nin ender mantıklı kararlarından biri Zehra'nın yatılı okula verilmesini sağlaması ve görev yaptığı kazadaki ihtiyarı öğretmenlik görevinden uzaklaştırmasıdır. Mürşit Efendi'nin hayatı boyunca acı çekmesine ve başarısız olmasına neden olarak eylemlerinde duygularının bu denli ön planda oluşu gösterilebilir. Aslında kitap bu yönde incelenecek olursa duygu ve mantık dünyaları arasında bir denge kuramayan insanların gerçek yaşamda karşılaşılabilecekleri kuvvetle muhtemel hayal kırıklıklarını göstermesi bakımından önemlidir. Mürşit Efendi, yaşadıkları sayesinde kızına bir yol gösterici, bir mürşit olacaktır.⁶⁴

---

⁶⁴ Mehmet Kaygana, *Acımak Romanı Üzerine Bir Tahlil Denemesi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları Sosyal Bilimler Dergisi, C. VIII / Sayı: 1 / Haziran 2006: 45 – 46.

V. YAPRAK DÖKÜMÜ⁶⁵

5.1. Özet

Babıâli yetiştirmelerinden bir mülkiye memuru olan Ali Rıza Bey, otuz yaşına kadar Dâhiliye kalemlerinden birinde çalışmış, kız kardeşi ile annesinin iki ay ara ile ölmesi üzerine İstanbul'dan soğumuş, acılarını unutmak düşüncesiyle Suriye'de bir kaza kaymakamlığı olarak gurbete çıkmıştır. Bir daha İstanbul'a geri dönemeyerek yirmi beş sene Anadolu'nun çeşitli yerlerinde memurluk görevini sürdürmüştür.

Çok bilgili, çalışkan, titiz denecek kadar temiz, gülünç denecek kadar nazik bir adam olan Ali Rıza Bey, kırkına yaklaştığı sıralarda yakın bir arkadaşının teklifini reddedemediği için Hayriye Hanım ile evlenir. Ağırbaşlı ve temiz bir kadın olan Hayriye Hanım ile evliliğinden yedi sene içinde birbiri ardı sıra beş çocuğu dünyaya gelir. Elli yaşına girdiği gün, vakitsiz gelen son bir kızla çocuklarının sayısı altıyı bulmasına rağmen bu çocuklardan beşi yaşar. İkinci oğlu Necdet, üç yaşında kuşpalazından ölür. Ali Rıza Bey, ailesi için büyük bir azimle gayret eder ve daha uzun yıllar çalışarak ailesini geçindirme planları kurar. Fakat bu hesapları akla gelmeyen bir olay yüzünden tutmaz.

Ali Rıza Bey, Trabzon'da görev yaparken yaşadığı tatsız bir olay yüzünden elli beş yaşında devlet memuriyetinden ayrılmak zorunda kalır. Bu olaydan sonra İstanbul'a gelen Ali Rıza Bey, bir süre işsiz gezer. Bağlarbaşı'nda babasından kalma eski bir evi, karısının birkaç mücevherini satarak tamir ettirir; karısı ve çocuklarıyla birlikte bu eve yerleşir.

Ali Rıza Bey, yeniden bir memuriyet görevi almak için Babıâli koridorlarında dolaşırken eski bir öğrencisi olan Muzaffer'le karşılaşır. Altın Yaprak Anonim Şirketi'nin genel müdürü olan Muzaffer, Arapça ve İngilizce bilen bir kişiye ihtiyaçları olduğunu söyleyerek hocasına iş teklifinde bulunur. Ali Rıza Bey, bir

---

⁶⁵ Özet için bkz., Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, 59.baskı. (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2009)

süredir işsiz olduğu için bu teklifi büyük bir memnuniyetle kabul eder. Ali Rıza Bey beş senedir bu şirkette çalışmaktadır.

Bir gün, Leman'ın annesi, Ali Rıza Bey'i görmek için şirkete gelir. Leman, Ali Rıza Bey'in on - on iki sene önce vilâyetlerden birinde tanıdığı bir orman müdürünün kızıdır. Ali Rıza Bey, Leman'la bir sene önce Üsküdar İskelesi'nde karşılaşmıştır. Genç kızın beş sene önce babasını kaybettiğini ve annesiyle birlikte sıkıntı içinde yaşadığını öğrenince Ali Rıza Bey dayanamamış, okuma-yazma ve daktilo kullanma dışında düzgün bir tahsili olmayan Leman'ı şirkete aldırılmayı başarmıştır.

Leman'ın annesi, Ali Rıza Bey'e kızının birkaç gün önce hastanede çocuk düşürdüğünü, kızını baştan çıkarıp onun namusunu kirleten kişinin şirket sahibi Muzaffer Bey olduğunu, ancak Muzaffer Bey'in evlenmeye yanaşmadığını söyler. Yaşlı kadın, kendilerine yardım edecek kimselerinin olmadığını, çaresiz bir durumda olduklarını söyleyerek Ali Rıza Bey'den yardım ister.

Ali Rıza Bey, şirkete kendi eliyle yerleştirdiği bir kızın bu duruma düşmesinden kendisini sorumlu tutar ve zaman kaybetmeden Muzaffer Bey'in yanına gider. Muzaffer Bey, gayet soğukkanlı bir şekilde Leman'ın sanıldığı kadar masum bir kız olmadığını, doğacak çocuğun da kendisinden olduğundan şüphelendiğini, bu yüzden de çocuğu aldirtmak zorunda kaldığını söyler. Ekonomik durumu iyi olduğu için faturanın kendisine kesildiğini anlatmaya çalışır. Leman gibi bir kadınla evlenemeyeceğini, fakat onun aylığını artıracığını, bunun dışında başka türlü bir yardımda bulunamayacağını dile getirir. Bunun üzerine Ali Rıza Bey, böyle bir durumda artık şirkette çalışamayacağını belirterek bir daha dönmek üzere beş yıldır çalıştığı Altın Yaprak Anonim Şirketi'nden ayrılır.

Ali Rıza Bey, işten ayrılmış olmanın verdiği sıkıntı ile evine vardığında oğlu Şevket'in, 100 lira aylıkla bir bankaya memur olduğu müjdesini alır. İşini

kaybetmesinden dolayı hissettiği ağır yükün, oğlu tarafından sırtlandığını görünce rahatlar. Yirmi yaşında olan Şevket, babasının gayretleri sayesinde düzenli bir tahsil görmüş, ahlaklı bir gençtir. Ali Rıza Bey, bundan böyle aile reisinin Şevket olduğunu söyleyerek onu masadaki baş iskemleye oturtur.

Ertesi gün Ali Rıza Bey, oğlu Şevket'e şirkette başından geçen olayı anlatır ve istifa etmekten başka çaresinin olmadığını söyler. Şevket, babasının istifa kararını onaylar. Hayriye Hanım ise, kocasının işten ayrılmasının sorumsuzca bir hareket olduğunu düşünür, kocasına hakaret dolu sözler söyler. Ali Rıza Bey'in emekli maaşı çok az olduğu için ailenin geçimi, Şevket'in omuzlarına biner.

Ali Rıza Bey'in en büyük kızı on dokuz yaşında olan Fikret, ağırbaşlı bir kızdır. Güzel bir kız olmadığı gibi sağ gözünde de bir leke vardır. Leyla ile Necla ise ablaları kadar zeki değildir fakat çok güzellerdir. Leyla on sekiz, Necla ise on altı yaşındadır. Ali Rıza Bey, kızlarını evlendirmenin çok zor olduğunu, zamane gençlerinin evlenmekten korktuklarını bilmektedir.

Ali Rıza Bey bir aylık kısa bir süre zarfında tam anlamıyla bir emekliye benzer. Kılığı kıyafeti bozulur, pantolonunun diz kapakları, kollarının dirsekleri sarkar. Önceleri kahvehaneleri miskin insanların barınağı olarak görürken zamanla bu düşüncesi değişir. Oradaki bîçare insanların dertlerini dinler. Sonunda kahvehanelerin, emekli ve işsizler için aile dirliksizliğinden kaynaklanan ıstıraplara karşı sığınılacak tek köşe olduğunu anlar. Günden güne ahbapları çoğalır. Bunların hepsi, aldıkları emekli maaşı az olduğu için geçim sıkıntısı çeken insanlardır. Ali Rıza Bey, arkadaşları sayesinde kömürü, eti yağı en ucuza nereden alabileceğini öğrenir. Bu ihtiyarlar için kahvehane, tek kurtuluş yeridir.

Ali Rıza Bey, istifa ettikten sonra yaşadığı sarsıntıyı karısının ve çocuklarının sevgisiyle atlatacağını düşünürken onlar her geçen gün babalarına karşı daha soğuk

ve ilgisiz davranırlar. Ali Rıza Bey'in tek dayanağı, her hareketini beğendiği Şevket'tir.

Evde her geçen gün Ali Rıza Bey'in nüfuzu azalırken, çocuklar arasında da hafiften hafife kavgalar başlar. Leyla ile Necla, ailelerinin yaşayış tarzlarını beğenmezler; daha fazla giyim kuşam, eğence, yenilik isterler. Hayriye Hanım, evin zarurî masraflarından kırparak Leyla ile Necla'ya kıyafet alır. Durumun farkına varan Fikret, kendisine üvey evlat muamelesi edildiğini söyleyerek tepkisini ortaya koyar. Ali Rıza Bey, evde seslerin yükselmeye başladığını işittiği anda ya odasına kapanır ya da sokağa kaar.

Hayriye Hanım, bir gün kocasının yanına gelerek Şevket'in, çalıştığı bankada evli bir kadınla ilişki yaşadığını, kadının kocası bu ilişkiyi öğrenince kendisini sokağa attığını, Şevket'le evlenmezse bu kadının intihar edeceğini söyler. Ali Rıza Bey, gayet net bir tavırla, böyle bir evliliği asla kabul etmeyeceğini, şayet oğlu yine de bu kadınla evlenecek olursa onu ölmüş farz edip bağrına taş basacağını söyler. Şevket, babasının kararına saygı gösterir, fakat iten içe de üzülür. Hayriye Hanım, oğlunun göz göre göre üzüntüsünden eriyip gitmesini istemez, türlü baskılarla sonunda kocasını ikna etmeyi başarır. Ali Rıza Bey, hiç onaylamayacağı bir karakterde olan Ferhunde'yi evine gelin olarak kabul etmek zorunda kalır. Elde kalan birkaç elmas daha satılarak evin bahçesinde yapılan müzikli, danslı, ışıklı bir düğün sonunda Ferhunde eve gelir.

Leyla ile Necla, yeniliğe açık bir kadın olan yengelerini çok severler. Gayet açık fikirli ve cesur bir kadın olan Ferhunde, birkaç gün içinde evin idaresini ele geçirir. Eve tek başına hükmetmeye başlar. Fikret ise, bu kadının eve gelmesini kabullenemez, bütün gün vahşi bir inatla odasına kapanır.

Ali Rıza Bey, parası olursa tekrar evin yönetimini ele geçireceğini düşünür. Bir akşam karısına kıyafetlerini ütüler. Kendisine belki yeniden iş verir düşüncesiyle Altın Yaprak Anonim Şirketi'nin genel müdürü olan Muzaffer Bey'in yanına gider. Fakat Muzaffer Bey, acele bir işinin olduğunu söyleyerek çekip gider. Ali Rıza Bey'in bu son ümidi de böylelikle suya düşmüş olur.

Leyla ile Necla, özlemini duydukları çağdaş yaşam tarzına kavuştukları için hâllerinden son derece memnundurlar. Yengeleri Ferhunde'nin önderliğinde evde türlü eğlenceler düzenlenir. Ali Rıza Bey zaman zaman kızıp köpürür, bu rezaletlere daha fazla tahammül edemeyeceğini söyler, fakat Hayriye Hanım araya girerek kocasını susturur ve zamanın artık değiştiğini, kızlarının ancak böyle koca bulabileceklerini söyler. Şevket de bu eğlencelerin öyle korkulacak derecede olmadığını belirterek babasını sakinleştirmeye çalışır.

Her geçen gün artan, çığırından çıkan ev masrafları yüzünden Şevket, gece geç vakitlere kadar çalışır, bitkin bir hâlde eve gelir. Düğünden birkaç ay sonra, hesapsız kitapsız yapılan harcamaların doğal bir sonucu olarak evde para sıkıntısı baş gösterir. Alacaklılar kapıya dayanır. Fakat tüm imkânsızlıklar içinde bile evde davetler verilir, eğlenceler düzenlenir.

Hayriye Hanım, kocasına Leyla ile Necla'yı isteyenlerin olduğunu söyler, kendisinin de davetlilerin arasına katılmasını, damat adaylarıyla konuşarak onların huylarını, ahlâklarını öğrenmesini ister. Buna itiraz etmeyen Ali Rıza Bey, davetlilerin arasına katılır, fakat gençlerden hiçbirini gözü tutmaz.

Evin üst katındaki bir odada kendi kendine yaşayan Fikret, bir gece babasını yanına çağırarak evlenmek istediğini söyler. Fikret, babasını olan bitene sessiz kalmakla suçlar. Bir uçuruma doğru sürüklendiklerini, hiç olmazsa kendisini bu cehennemden kurtarmak için evlenmek istediğini anlatır. Fikret'in evlenecek olduğu

Tahsin Bey, elli yaşlarında, Adapazarı'nda bağ bahçe sahibi, hâli vakti yerinde bir adamdır. Karısını geçen sene kaybeden Tahsin Bey'in üç tane de çocuğu vardır.

Fikret, ailesinin kendisine almak istediği hiçbir eşyayı kabul etmez, Adapazarı'na giderken de ailesinden hiç kimsenin kendisine refakat etmesini istemez. Yalnız, tren hareket etmeye başladığında, vagonun penceresinden eğilerek babasına, darda kalırsa kendisinin ona bakacağını söyler.

Ali Rıza Bey, bir an önce Leyla ile Necla'ya hayırlı kısmetler bulup onları başından atmak ister. Evde verilen müzikli ve danslı eğlencelerde damat aramaya devam edilir. Zamanla Ali Rıza Bey'in düşünce ve tavırlarında değişmeler görülür. Eskiden bu eğlencelere karşı çıkan Ali Rıza Bey, artık kızlarının bu sayede belki iyi birer koca avlayacağını ümit ederek, bütün yolsuzluklara göz yumar.

Bu arada davetlerle geçen günler, aile bireylerinin lüzumsuz istekleri ailedeki maddi sıkıntıları çoğaltır. Şevket'in bu masrafları gidermek amacıyla borçlandığını söyleyen Hayriye Hanım, evi rehin göstererek Emniyet Sandığı'ndan bir miktar para almaları için Ali Rıza Bey'i ikna eder. Emniyet Sandığı'ndan alınan dört yüz lira Şevket'in zarurî borçları ödendikten sonra çocuklar arasında yağma edilir.

Şiddetli geçen kış mevsiminde odun alacak para bulamayınca Ali Rıza Bey, eline bir testere alır ve bahçedeki ağaçları keser. Çocuklar, yeni elbiseler alınmadığı için eski, sökükle, yırtık elbiseleriyle idare etmek zorunda kalırlar. Hayriye Hanım da evdeki değerli eşyaları birer birer satmaya başlar. Yine alacaklılar kapıya dayanır. Ferhunde ise evde kıyameti koparır. Bu sıkıntılar arasında Şevket, bankaya ait yüklüce miktardaki parayı gizlice alıp harcar, tekrar yerine koyamayınca da tutuklanarak hapse atılır. Bir buçuk sene hapse mahkûm edilir.

Şevket hapse girince aile, Ali Rıza Bey'in otuz buçuk liradan ibaret olan emekli aylığıyla geçinmek zorunda kalır. Ferhunde, kocası hapse girdikten sonra daha bir aksileşir, evdeki herkesle tartışır, kavga eder. Ali Rıza Bey'le Hayriye Hanım son derece sabırlı davranırlar. En sonunda Ferhunde'den bir mektup alırlar ve onun evi terk ettiğini öğrenirler. Durumu hapishanede Ali Rıza Bey'den öğrenen Şevket, karısının evi bırakıp gitmesini şaşılacak bir sakinlikle, gayet normal karşılar ve Ferhunde'den kurtulduklarını söyleyerek bu terk edişi kabullenir.

Ferhunde'nin evden kaçmasından sonra, Ali Rıza Bey evin yönetimini tekrar ele geçirir. Evdeki danslı, müzikli davetlere, eğlencelere son verilir. Leyla ile Necla'nın da sık sık dışarıya çıkmalarına izin verilmez.

O yaz Leyla'yı, Abdülvehhap adında bir Suriyeli ister. Ailedeki herkes, Leyla'nın zengin bir Arapla evlenip lüks bir yaşam süreceğini düşünerek sevinçten havalara uçar. Abdülvehhap Bey ile Leyla her gün sokağa çıkar, gezip dolaşırlar. Bir gün Leyla, nişanlısıyla Çamlıca'da gezerken eski arkadaşlarıyla karşılaşır. Durup onlarla konuşur. Namusuna aşırı derecede düşkün olan Abdülvehhap Bey, Leyla'ya kırıcı sözler söyler, hakaret eder. Genç kız da aynı şiddette karşılık verir. Nihayet Abdülvehhap Bey'den Ali Rıza Bey'e bir haber gelir. Abdülvehhap Bey, Leyla'nın sokakta uygunsuz kişilerle konuştuğunu, namuslu hiçbir erkeğin bunu kaldıramayacağını belirtmektedir. Şayet küçük kızı Necla'yla evlenirse onu seve seve kabul edeceğini söyler.

Ali Rıza Bey, bu haberi duyunca Abdülvehhap Bey'in sağlam bir ayakkabı olmadığını anlar ve bu adamın nişan yüzüğüyle birkaç hediyesini göndermeyi düşünür. Bu sırada Necla, yaşından beklenmeyecek bir pişkinlikle babasının karşısına dikilerek bu teklifi kabul ettiğini söyler. Ali Rıza Bey, Necla'nın bu hareketini çok yadırgar. Çocuklarının bu derece düşmüş, bayağılaşmış olmalarını kabullenemez. Hayriye Hanım ise, böyle zengin bir damadı kaçırmak istemez. On beş gün sonra Necla, Abdülvehhap Bey'le Suriye'ye gider.

Ali Rıza Bey kışa doğru Bağlarbaşı'ndaki evini satar, tüm borçlarını temizler. Elinde kalan parayla da Dolap sokağında iki odalı, karanlık, harap bir ev satın alır.

Leyla yaşadığı bu acı olaydan sonra yatağa düşer ve kırk beş gün kalkamaz. Bu süre zarfında çok zayıf düşer. Bir süre sonra yeniden eski neşesine kavuşur, sokağa çıkar, gezip eğlenir. Ali Rıza Bey, kızını hasta olarak gördüğünden onun kalbini kırarak sözler söylemeye bir türlü dili varmaz.

Necla, zengin ve lüks bir yaşam ümidiyle gittiği Beyrut'ta hayal kırıklığına uğrar. Saray gibi bir ev beklerken, tavuk kümesini andıran küçücük bir evle karşılaşır. Abdülvehhap Bey'in üçüncü karısı dokuz ay önce ölmüş olduğundan bu kadının iki küçük çocuğuna bakma görevi de Necla'ya düşer. Evin içinde iki ortak, aksi bir kayınbaba ve yarım düzineden fazla çocuk arasındaki bu hayat, Necla için cehennemden farksızdır.

Bir gün Ali Rıza Bey, kahvehane arkadaşlarından olan emekli bir binbaşidan, kızı Leyla'nın yaklaşık iki aydır, evli ve çoluk çocuk sahibi bir avukatla metres hayatı yaşadığını öğrenir. Sinirli bir şekilde evine gelen Ali Rıza Bey, kızına birkaç soru yöneltir. Söylenenlerin doğru olduğunu anlayınca Leyla'yı evden kovar.

Bu olay Ali Rıza Bey'i derinden yaralar. O geceden sonra hafif bir felç geçirir. İnsan içine çıkmaya utandığından bir süre evden dışarı çıkmaz. Birkaç ay sonra, eline bastonunu alarak sokağa çıkar, kahvehaneye gider, emeklilerden oluşan eski arkadaş grubuna tekrar katılır.

Bu arada Leyla, sevgilisinin Taksim'de tuttuğu küçük bir apartman dairesinde yaşamaktadır. Avukat, Leyla'yı gerçekten çok sevmektedir. Onu nikâhı altına almak

ister, fakat karısından bir türlü boşanamaz. Avukat, cadaloz karısından haftada ancak bir ya da iki gece kaçıp Leyla'nın yanına gelebilir. Bu yüzden Leyla, çoğunlukla yalnız kalır. Ali Rıza Bey ise evin içinde "Leyla" isminin geçmesine izin vermez.

Hayriye Hanım, kocasıyla kızını barıştırmak için büyük çaba gösterir. Bir gün Ali Rıza Bey, evine geldiğinde karşısında Leyla'yı görür. Leyla ağlayarak babasının boynuna sarılır. Hayriye Hanım'la kızı Ayşe de Ali Rıza Bey'e kızını affetmesi için yalvarırlar. Fakat tüm bu çabalar boşunadır. Ali Rıza Bey, kızını bir daha dünya gözüyle görmeyeceğine dair ettiği yemine sadık kalır ve kızının suratına bakmaz.

Leyla gittikten sonra Ali Rıza Bey ile karısı arasında şiddetli bir tartışma yaşanır. Bu kavgadan sonra Ali Rıza Bey, bu evde artık daha fazla kalamayacağını anlar. Bohçasını hazırlar ve kızı Fikret'in yanına gitmek üzere evi terk eder.

Ali Rıza Bey, Adapazarı'na gelir, fakat gördüğü soğuk muamelelerden, kızı Fikret'in burada hiç de rahat olmadığını anlar. Buranın da başka türlü bir cehennem olduğunu düşünen Ali Rıza Bey, kızının yanında ancak on beş gün kalabilir.

Adapazarı'ndan döndükten sonra bir daha evine uğramayan Ali Rıza Bey, iki gün orada, üç gün burada avare bir şekilde dolaşır. Kışa doğru hastalanır, eski tanıdıklarından birinin yardımıyla hastaneye yatırılır. Bir gün Hayriye Hanım'la Leyla hastaneye gelirler, ağlaya ağlaya Ali Rıza Bey'in boynuna sarılırlar. İhtiyarlık ve hastalık, Ali Rıza Bey'in sinirlerini iyiden iyiye gevşetmiş, inadını kırmıştır.

Bu arada Hayriye Hanım, Dolap sokağındaki evi kiraya vermiş, avukatın Taksim'de tuttuğu apartman dairesine gelerek kızı Leyla ile birlikte kalmaya başlamıştır. Ali Rıza Bey'i hastaneden çıkarıp doğru bu daireye getirirler, güneş

gören ve denize bakan güzel bir odaya yerleştirirler. Ali Rıza Bey, düzenli bir şekilde yiyip içince kısa sürede iyileşir.

Ali Rıza Bey, artık hiçbir şeye karışmaz, paranın nereden geldiğini sormaz. Sadece, ailesine tekrar kavuştuğu için çok mutlu olur. Ara sıra, avukatın apartman dairesinde verdiği davetlere katılır, on beş yaşına gelmiş olan en küçük kızı Ayşe ile gülünç danslar ederek ortamı neşelendirir.

“Ali Rıza Bey, o günlerde, bayram elbiseleriyle bayram beşiğine binmiş çocuklar kadar neşelidir. Yalnız, sokaklardaki kalabalığın içinde ara sıra eski kahve arkadaşlarından bazıları ile göz göze gelmese...” (s.160)

5.2. Yaprak Dökümü Romanına Genel Bakış

Yaprak Dökümü, Reşat Nuri'nin toplumsal roman yolundaki pek çok eseri arasında en verimli çalışmalarından biridir. Tanzimat edebiyatından beri yazarların sık sık işlediği konulardan biri olan Türk toplumundaki yanlış Batılılaşma bu romanda da karşımıza çıkar. Batı özentisi içinde yürütülmeye çalışılan bir hayatla bu yaşantıyı devam ettirecek oranda olmayan gelir dengesizliği bize acı bir gerçeği verir ki bu da toplumun temel taşı sayılan ailenin çözülmesidir. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın değerlendirmesine göre ise bu eser, yazarının kahramanlarını feda etmeye razı olmasından dolayı yazıldığı dönemin en güzel romanlarından biridir.⁶⁶

Yaprak Dökümü, Reşat Nuri Güntekin'in toplumdaki “aile” sorununa değindiği ve ailedeki çöküşü anlattığı romanlarının başında gelir. Yazar, bu romanını tiyatroya da uyarlamıştır. Türk toplumunun geçirdiği törel değişimleri ve bu değişimlerin yol açtığı sorunları irdeleyen Güntekin, aile kurumunda gözlenen çözümleme sürecini

---

⁶⁶ Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman II*, (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1987) 340.

çok önemser. Ona göre Türk toplum hayatında iki tür inkılâp yaşanmıştır: İctimaî müesseselerdeki inkılâp ve aile hayatındaki inkılâp. İlkinde yaşanan inkılâp ne kadar kolay gerçekleşmişse ikincisinde yani eski, kapalı ve muhafazakâr hayattan yeni hür yaşama geçmeye çalışan ailede gerçekleşen inkılâp, o kadar güç ve sancılı olmuştur. Bu geçiş süreci büyük şehirlerdeki aile yaşantılarını daha da derinden etkilemiş, bu ailelerin büyük sarsıntı yaşamalarına sebep vermiştir. İşte adı geçen *Yaprak Dökümü* adlı eser de tam bu sarsıntıları anlatmaya çalışan, toplumdaki ufak tefek serpintileri devam eden o değişim fırtınasının masalıdır.⁶⁷

Halide Edip'in *Sinekli Bakkal*, Yakup Kadri'nin *Kiralık Konak* gibi romanlarında olduğu gibi Cumhuriyet Dönemi edebiyatının ilk yıllarında Reşat Nuri Güntekin de *Yaprak Dökümü* adlı eserinde Tanzimat'la başlayan uygarlık değişimini, çatışan eski ve yeni değerleri ve bunları bir senteze ulaştırma sorununu ele alıp irdeler.⁶⁸

Yaprak Dökümü adlı romanı incelediğimizde birtakım alt temalar da çıkarabiliriz: 1- Ev içindeki ve yakın çevredeki çocuk ve gençlik eğitimini, tüm anne ve babalar, çok iyi bilmelidir. 2- Eğlence yaşamına aşırı heves, bir yuvayı dağıtır. 3- Emekli olan kişiye, geçimini sağlayacak kadar maaş verilmelidir. 4- Aile, sokak, mahalle, toplum yaşamımızda, dedikodu, önemli bir konudur. 5- Toplumda, çoğu kez, uysal, namuslu, doğru kişi ezilir; ahlaksızlar, hırsızlar ve dalavereciler daha iyi yaşarlar.⁶⁹

Reşat Nuri, toplumdaki aile kavramına önem verir ve bu temel değerini sürdürülmesini ister. O, ailenin devamını sağlamada geçim sıkıntısı ve kuşaklar arasındaki görüş ayrılığına önem verir. *Yaprak Dökümü*, bu açıdan incelendiğinde de dikkat çeker. Ahlak kurallarına sıkı sıkıya bağlı olan baba, kendisini hiç

---

⁶⁷ Ahmet Oktay, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı 1923-1950*. (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993) 727.

⁶⁸ Ömer Faruk Huyugüzel, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı, Türkiye Cumhuriyeti'nin Temeli Kültürdür II*. (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002) 318.

⁶⁹ İbrahim Zeki Burdurlu, *Romanlarıyla Reşat Nuri Güntekin*. (İzmir: İzmir Eğitim Enstitüsü Uyanış Dergisi Yayınları, 1971) 142-143.

ilgilendirmeyen bir olay yüzünden işten ayrılır. Bu işten ayrılış, ailenin tüm geçim yükünü, işe yeni başlayan Şevket'in omuzlarına yükler. Şevket'in evlenmesi ile aileye bir kişinin daha sorumluluğu eklenir. Özellikle karısı ve kız kardeşlerinin modern yaşayışa özenmeleri, paranın yetmeyişi, babanın yeniliklere karşı çıkışı, bu genç adamı büyük sıkıntılara sokar. Sonunda Şevket, kendini hapse düşürecek ölçüde yolsuzluklar yaparak bu sıkıntıdan kurtulmaya çalışır. Evden uzaklaşan Fikret ile başlayan yaprak dökümü Şevket ve diğer kızlarla devam eder.⁷⁰

*Yaprak Dökümü'*nde hızla ilerleyen yeni yaşayış tarzı, çevrenin aile üzerindeki etkisi, kuşaklar arasındaki düşünce ayrılığı, toplumsal yaşayışa ayak uyduramayıştan çıkan birtakım sorunlar ve bunlara ek olarak baş gösteren geçim sıkıntısı, aile bireylerinin birbirinden kopmasına neden olur ki bu da ailenin çöküşü ile sonuçlanır. Reşat Nuri, *Yaprak Dökümü'*nün toplumdaki çöküntünün öyküsü olduğunu şu satırlarla belirtir:

Harp sonu dediğimiz dünyanın esasen bulanık bir zamanında bu pek birdenbire olan eskiden yeniye geçiş hareketinin, birçok muhafazakâr aile çocuklarında sarsıntılar, çöküntüler yapması kaçınılmaz bir zarurettir.

Yaprak Dökümü bu çöküntülerden birinin hikâyesidir. Eski terbiyenin tipik bir örneği olarak çizdiğim bir mütekit büyük memur, hayattaki son vazifesini irili ufaklı beş çocuğunu, değişmezliğine inandığı kendi fazilet ve namus idealine uygun birer insan yapmaktan ibaret gören bir baba, onların birer birer döküldüğünü seyr ediyordu.⁷¹

Reşat Nuri romanlarında değişik çevrelerden seçilmiş, kültür düzeyleri ve karakterleri değişik pek çok kişiyi ele alıp işlemiştir. *Yaprak Dökümü'*ndeki Ali Rıza Bey de yazarın ele aldığı tipler arasında daha çok devlet memuru tipi ile özdeşleşir.

⁷⁰ Olcay ÖnerToy, *Reşat Nuri Güntekin*. (Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları, 1983) 19.

⁷¹ Olcay ÖnerToy, *Reşat Nuri Güntekin, Romandan Piyas Çıkarmak*, Ulus Gazetesi, 13 Mayıs 1944. (Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları, 1983) 41.

Fakat elbette ki değişik çevrelerden seçtiği, değişik kültür düzeylerindeki bu kişiler karakter açısından da farklılıklar gösterir. Örneğin, yazarın *Hançer* adlı romanında karşımıza çıkan Hacı Ali ile *Yaprak Dökümü*'nün Ali Rıza Bey'i farklı iki karakterde birer aile babasıdır. Hacı Ali, yaşlı, sert, çıkarıcı, cimri, hükmetmekten hoşlanan, inatçı olmasının yanı sıra yaşlılığın kararsızlığını ve güçsüzlüğünü de simgeler. Oysa Ali Rıza Bey, yaşlanmaya başlamış, görevine bağlı, oldukça kültürlü, ahlak kurallarına aşırı düşkün ve bunun yanı sıra günlük yaşamda Batının getirdiklerine başlarda şiddetle karşı çıkan bir memurdur. Çocuklarına düşkün bir aile babasıdır; fakat içinde bulunduğu şartlarda bu düşkünlüğü çocuklarının birer birer evden uzaklaşmasına, ailenin yaprak dökümü yaşamasına engel olamaz. Kendi ahlak anlayışı uğruna işten ayrılmasıyla başlayan parasızlığı da ailede çocukları tarafından küçümsenmesine yol açar. Reşat Nuri'ye göre Ali Rıza Bey, romanda ideallerine ulaşamayan bir babadır. O, bir Osmanlı aydını, hepimizin saygı duyup sevdiği fakat eskimiş fikirlerine yan çizmeye kendimizi mecbur gördüğümüz babalarımızdan biridir ki yine yazarına göre ondaki yaprak dökümünü çocuklarının hayatta kayboluşlarında değil kendi fikir ve kanaatlerinin dökülmesinde aramak gerekir.⁷²

Yaprak Dökümü'nün Hayriye Hanım'ı kocasıyla çocukları arasında kalmış, evi çekip çevirebilme yeteneğinden yoksun bir ev kadınıdır. Temizliği, tertip ve düzeni açısından uzun yıllar Ali Rıza Bey'e hizmette kusur etmese de ailenin menfaatine dokunan işlerde hiç şakası olmayan, maddi, hesaplı bir kadındır. Ali Rıza Bey, ara sıra merhamet yahut yüz yumuşaklığı sebebi ile birine para kaptırdığı yahut evine gereksiz bir şey aldığı zaman garip bir üzüntü duyar ve karısından teselli sözcükleri duymadan rahatlamaz. Hayriye Hanım da her seferinde kocasını epeyce üzüp yaptığına pişman etmedikçe, beklediği teselli vermez, iyice burnundan getirdikten sonra ancak yumuşar. Fakat onun bu tutumu, Ali Rıza Bey'in son iş yerinden istifası ile iyice değişir. Ona göre kocası namus yüzünden işten ayrılmıştır fakat açlığın kapılarına vurduğu o saatte kendi çocuklarının namusunu düşünmek gerekmektedir. Zaten işten ayrılması ile Ali Rıza Bey'e karşı tavır alır. Hayriye Hanım için

---

⁷² Olcay Önertoy, *Reşat Nuri Güntekin*. (Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları,1983) 45

düşünmek zorunda olduğu çocuklarının geleceğidir ve bu yolda gerekirse kocasını dahi gözü görmez.

Eserlerinde sade ve halkın anlayabileceği bir dil kullanmayı tercih eden Reşat Nuri, *Yaprak Dökümü*'nde de bir orta sınıf trajedisini yine aynı üslupla anlatmış, Ali Rıza Bey'in kendi idealleri uğruna verdiği tüm mücadelesine rağmen hayat karşısında muhteşem yenilişini, kendi seçtiği kelimelerle en yalın şekilde okuyucusuna sunmuştur.

Toplumsal gerçekler üzerinde şekillenmemiş ideallerin bu gerçeklere uyum sağlayamamasından ve yine aynı şekilde çevresinde destekçi bulamayışından dolayı birer birer solması ana fikri ekseninde kurgulanan *Yaprak Dökümü*, konu ve tema açısından incelendiğinde yazarın diğer eserlerinden farklılık gösterir. Bu romanda, sosyal tabakalaşmanın yaşanmadığı toplumumuzda gelir düzeyine göre oluşan iktisadî sınıflaşmalar göze çarpar. Toplumda oluşan bu sınıflar arasında orta gelir düzeyine sahip bir ailenin geçirmekte olduğu sosyal değişimin acı sonuçları çarpıcı bir şekilde verilir.⁷³

Yaprak Dökümü romanı, yazıldığı dönem itibari ile ülkemizde Batılılaşma ile gelen hızlı değişimin yaşattığı çözülüşün sosyal kurumlarda ve özellikle toplumun temel taşı aile kurumu üzerindeki etkilerini satırlara yansıtırken her şeyden önce sosyal bir problemi ortaya koymaya ve bunların sonuçlarını ispat etmeye çalışır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Batı ile ilişkiler sonucunda toplumu etkilemeye başlayan “çağdaş yaşam” modası farklı kesimlerde yanlış yorumlanmış ve namus ile para arasındaki çatışma şekline dönüşmüştür. *Yaprak Dökümü*'nde işlenen bu çatışmada

---

⁷³ Gıyasettin Aktaş, *Tematik Roman İncelemeleri Hayata Ayna Tutan Romanlar*. (Ankara, Akçağ Yayınları, 2008) 62.

galip gelen taraf maddiyat olmuş ve “namus” uğruna işinden istifayı dahi göze alan Ali Rıza Bey’de ve ailesinde bir döküm yaşanmıştır.⁷⁴

Dar gelirli bir memur ailesinin, değişen sosyo-ekonomik şartlar içerisinde ahlâkî yönden çöküşünü, parçalanıp dağılışını anlattığını söylediğimiz *Yaprak Dökümü* romanında, emekli bir memur olan Ali Rıza Bey ile çocukları arasında gittikçe artan bir çatışma söz konusudur. Bir tarafta eski gelenek ve ahlâk anlayışına bağlı, inançlı, namuslu ve dürüst bir insan olan Ali Rıza Bey varken diğer tarafta Batılı tarzdaki moda, giyim-kuşam, eğlence, müzik ve dans düşkünü, ahlâkî yönden zayıf ve saygısız çocukları vardır. Ali Rıza Bey’in geç yaşta evlenmesi, uzun süre İstanbul’dan uzakta kalışı, çevresindeki değişimleri takip etmek yerine onlara ısrarla karşı duruşu çocukları ile arasında büyük bir kuşak çatışması yaşanmasına neden olur ki roman zaten bu çatışmalar etrafında şekillenir ve bir tarafın galip gelmesiyle nihayet bulur.

Romanda temel kurgu, aynı zamanda eserin de adı olan “yaprak dökümü” üzerindedir. Ali Rıza Bey, değerlerine sahip çıkmaya çalışırken maddî imkânı elvermediği ve olaylara seyirci kalmayı tercih ettiği için çocuklarının tıpkı bir ağacın yaprakları gibi birer birer dökülmesine seyirci kalır. Oğlu Şevket, Ali Rıza Bey’in işinden istifa etmesine sebep olan olayın bir benzeriyle ailesini yüz yüze bırakarak evli bir kadınla ilişki yaşar. Bu ilişki anlaşılıp kadın, kocası tarafından terk edilince Şevket bu kadınla evlenmek zorunda kalır. İşin daha da acı tarafı Ali Rıza Bey’in bu evliliğe karşı çıkamayışıdır. Çünkü o, artık emekli bir adamdır ve evin idaresinde çalışan oğlu kadar sözü geçmemektedir. Üç kuruş emekli maaşının verdiği mahcubiyetle Ferhunde’yi gelini olarak eve kabul etmek zorunda kalır. Bu evlilik ev halkına iyi gelmez. Zaten kıt kanaat geçinen bu çatı, Ferhunde gibi eğlence düşkünü bir kadının eve gelişinden sonra kız kardeşlerin de katkısıyla daha büyük maddî sorunlar yaşamaya başlar. Evin masraflarını karşılamakta zorlanan Şevket, önceleri borç yapmaya başlasa da bir türlü işin içinden çıkamaz. Sonunda çalıştığı bankadan

---

⁷⁴ Ramazan Korkmaz – Editör, *Yeni Türk Edebiyat El Kitabı* (1839 – 2000). (Ankara: Grafiker Yayınları, 2006) 384.

gizlice para alır. Durum fark edilince bir buçuk yıl hapse mahkûm edilir. Bu durum aile için bir yaprak dökümüdür.

Ailede görülen bu yaprak dökümü aslında ilk olarak Fikret ile başlar. Ailenin büyük kızı, yaratılışı itibariyle zaten kız kardeşlerinden oldukça farklıdır. Onlar kadar güzel değildir. Onlar kadar eğlence düşkünü değildir. Kardeşleriyle iyi geçinemez. Onun evdeki huzuru Şevket'in evliliği ile iyice kaçır. Ferhunde'nin gelişi ile evde başlayan eğlence furyası, babasının bu duruma sessiz kalışı, kız kardeşlerinin yarını düşünmeden yaşayışları, evde kimse tarafından anlaşılmıyor oluşu evi Fikret için dayanılmaz bir hale getirmiştir. Yaşadığı cehennem hayatından kurtulmak için elli yaşında, karısını bir süre önce kaybetmiş, üç çocuklu bir adamla evlenir ve Adapazarı'na gider. Onun gidişi Ali Rıza Bey için ilk yıkım olur. En güvendiği kızı Fikret, evlerini bir cehennem olarak görmüş ve bundan kurtulmak için kimseye sormadan, kimsenin desteğini almadan hiç de uygun olmayan bir evlilik yapmayı göze almıştı. Üstelik evden ayrılırken de kırgınlığını devam ettirmiş, kimsenin onu yolcu etmeye gelmesini dahi istememiş, evden hiçbir eşya almamıştır. Sadece tren hareket etmeden az önce babasına bakarak son bir umut kırıntısı serpmişti Ali Rıza Bey'in yüreğine⁷⁵:

Yalnız tren yürümeye başladığı zaman babasının gözlerindeki dilsiz ve ümitsiz elemenden biraz rikkate gelir gibi oldu. Vagonun penceresinden eğilerek:

- *Üzülme baba, dedi. Pek darda kalırsan bana gelirsin... Sana kendi evladım gibi bakarım.*

Ağacın yapraklarından biri böylece kopup gitmiş oluyordu. (s. 88)

Ali Rıza Bey bir baba olarak yüreğine serpilen bu kırıntıyı darda kaldığı vakitte hatırlayacak ve kızının evine, Fikret'in Adapazarı'ndaki evine gidecektir. Fakat

---

⁷⁵ Alıntı cümlelerin tümü için “Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, 59.baskı. (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2009)” kullanılmıştır.

gördüğü manzara ve daha da önemlisi kızı Fikret'in içinde bulunduğu durum, orada daha fazla kalmasına imkân tanımayacak ve İstanbul'a dönmek zorunda kalacaktır. Burada baba olarak başarısızlığını bir kez daha görürüz Ali Rıza Bey'in. Etrafındaki olaylara karşı herhangi bir direniş göstermeyip olagelen durumları kabullenen Ali Rıza Bey, karakterine en güvendiği kızı Fikret'i tamamen kaybetmiştir. Ama bu kaybediş evine sığınmadığından ileri gelmez. Zamanında ne yapıp edip kızını o trene binmekten alıkoymayışı ile kaybetmiştir Fikret'i.

Ali Rıza Bey'in dördüncü çocuğu olan Necla, önce ablasıyla nişanlanan, fakat sırf eski arkadaşlarıyla yolda karşılaşp konuştuğu için ablasına hakaret edip onu terk eden, küstah, ahlâksız, Suriyeli bir adamla evlenir. Necla, çok zengin olduğunu düşündüğü bu adamla içinde yaşadığı yoksulluktan kurtulmak, lüks ve rahat bir şekilde yaşamak hayaliyle evlenmeyi göze alır. Hatta bu uğurda ablasını yok bile sayarak ona hakaret eden bir adamı koca olarak kabul eder. Bu kararında Ali Rıza Bey'in tüm karşı çıkışları yine yetersiz kalır. Evin annesi, Hayriye Hanım da bu evlilikten yanadır. Çünkü o da kızı Necla gibi düşünür. Yoksulluktan kurtulmak için bu kısmet kaçmamalıdır. Necla sonunda evlenerek Suriye'ye gider. Fakat ablasına karşı yaptığı bu ahlâksızlığın, yüzsüzlüğün, çirkin davranışın bedelini çok ağır öder. Büyük heveslerle evlendiği adam, yarım düzineden fazla çocuğa sahiptir. Üçüncü karısını dokuz ay önce kaybetmiş, tavuk kümesi gibi bir evde kıt kanaat yaşamaktadır. Necla kurtulmak amacıyla kaçtığı baba evini, karşılaştığı zulmü görünce mum gibi aramaktadır. Fakat artık çok geçtir, zira ailenin üçüncü yaprağı da kopmuştur.

Ali Rıza Bey'in üçüncü çocuğu olan Leyla ise, kardeşi Necla ile önce yengeleri Ferhunde'nin öncülüğünde evdeki eğlence hayatına dalar. Suriyeli Abdülvehhap Bey ile evleneceği sırada yaşadığı ayrılığı atlatamadan kız kardeşi Necla'nın evliliği kabul edişi ile yıkılır. Büyük bir sinir krizi geçirir. Ev halkı üzerine fazla gitmez ve sonunda evli ve çocuk sahibi bir avukatla metres hayatı yaşar. Ali Rıza Bey, bu çirkin olayı duyunca Leyla'yı evden kovar. Evin son yaprağı da bu şekilde dökülmüş olur.

Reşat Nuri, fakir bir babanın çocuklarının ahlâkî yönden çözülüşünü, adım adım mutsuzluğa sürüklenişini –Şevket’in evli bir kadınla ilişki yaşaması, hırsızlık yapıp hapse girmesi, Fikret’in elli yaşında bir adamla evlenmesi, Necla’nın ablasına karşı yaptığı çirkin davranış, Leyla’nın evli bir adamla metres hayatı yaşaması– anlatmıştır.

Yaprak Dökümü romanında, üzerinde özellikle durulan temalardan biri de yozlaşmadır. Ali Rıza Bey’in çalıştığı Altın Yaprak Anonim Şirketi’nin Genel Müdürü Muzaffer Bey, şirkette Ali Rıza Bey’in aracılığı ile daktilograf olarak çalışan Leman’la gayrimeşru bir ilişki yaşar. Leman hamile kalır. Fakat Muzaffer Bey evlenmeye yanaşmaz. Leman’a baskı yaparak çocuğu aldırır. Ahlâkî değerlere son derece bağlı ve inançlı bir insan olan Ali Rıza Bey bu olaydan sonra istifa eder.

Şevket, evli bir kadınla ilişki yaşar. Çalıştığı bankadan gizlice para alır, bu yüzden hapse atılır. Necla sırf zengin olma ve rahat yaşama hırsı yüzünden ablasının nişanlısıyla evlenmeye tenezzül eder. Leyla, evli ve çocuk sahibi bir avukata metreslik yapar. Ali Rıza Bey dahi romanın sonlarında bu yozlaşma ile baş başa kalarak evden kovduğu Leyla’nın inayetiyle yaşamayı göze alır. Yazar, tüm bu küçük ama sarsıcı olaylar zinciri ile toplumdaki ahlâkî çürümeyi yansıtmak istemiştir. Toplumun çözülmesine neden olan bu yozlaşma Reşat Nuri’ye göre işlenmesi gereken, okuyucuya tüm acı gerçekliği ile sunulması gereken bir durumdur. Ailedeki çözülme, bunun sebep olduğu sonuçlar okuyucuya sarsıcı bir açıklıkla verilmiştir.⁷⁶

Romanda sadece bir tek tema üzerinde durulmamış, batılı yaşam tarzı, moda, eğlence, müzik, dans düşkünlüğü gibi konulara da dikkat çekilmiştir. Leyla, Necla ve yengeleri Ferhunde, tam anlamıyla moda, eğlence düşkünü kişilerdir. Evdeki

---

⁷⁶ <http://www.yenimakale.com/resat-nuri-guntekinin-yaprak-dokumu-romani.html>, - (29.05.2012)

maddî sıkıntılara rağmen yapacaklarından, eğlencelerinden vazgeçmezler. Parasızlığa aldırış etmeden yemekli, müzikli, danslı eğlenceler düzenlerler. Bu konuda Hayriye Hanım'ı kullanmaktan da çekinmezler. Tüm aile yiyecek yemek bulmakta zorlanıyorken evin bu üç kafadarı her gece eğlence düzenlemekte bir sakınca görmezler:

Haftada iki gece dostlara danslı çay veriliyor, en aşağı iki üç gece de başkalarının davetine gidiliyordu. Aşağı sofa ile taşlık arasındaki camekân kaldırılmış, delik deşik duvarlar sarı yaldızlı bir kâğıt ile kaplanmıştı. (...)

Bu telaşlar arasında çok kere akşam yemeği hazırlamaya ve yemeye vakit kalmazdı.

(...)

Gramofon bütün gece çalar, çılgın kahkahalar, çığlık çığlığa boğuşmalar içinde durmadan dans edilir, temelinden sarsılıyor gibi olan evin harap tavanlarından tozlar yağardı...

Ekseriya oturduğu yerde, sönen mumun önünde uyuyup kalan Ali Rıza Bey, ilk sabah ışıkları içinde gözlerini açtığı vakit, evi hâlâ bu gürültüler içinde sarsılıyor bulurdu.

Ailenin misafirliğe gittiği gecelere gelince, o vakit de yine bitip tükenmez hazırlıklar sebebiyle akşam yemeklerine vakit kalmazdı. Kızlar, yengeleriyle beraber saatlerce söküük dikerler, bozulmuş elbise parçalarından uydurma süsler hazırlar, vücutlarının görünecek yerlerini kolonya ile silerler, ayna karşısında kantocu kızlar gibi boyanırlardı.(s.79)

Ahlâkî değerlere bağlı bir insan olan Ali Rıza Bey, bu eğlencelere karşı çıkar, evin bütün insanlarına arız olan titizlik ve hırçınlıktan o da nasiplenerek bu rezaletlere tahammül edemeyeceğini bağıra bağıra söylemeye başlar, sinirinden köpürür. Bu anlarda Hayriye Hanım devreye girerek tüm bu eğlencelerin zamanın gerektirdiği şeyler olduğunu, kızlarının koca bulmak için bu eğlencelere ihtiyaç duyduklarını, anne baba olarak bu eğlenceleri desteklemeleri gerektiğini söyler. Şevket de annesiyle beraberdir.

- Baba, hayat değişmiş, diyordu. Emin ol ki bu eğlencelerde zannettiğin kadar korkulacak bir şey yok... Şimdi bütün dünya böyle... Ne yapalım? Asrın icabatına uymaya mecburuz... Sen başka bir zamanın adamı olduğun için bunların ne kadar tabii ve zarurî olduğunu görmüyorsun. (s.79)

Bu sözlerle babasını sakinleştirmeye çalışır Şevket. Sonuçta o bir babadır, oğluna güvenen bir babadır. Şevket'in de bu yönde düşündüğünü görünce içini zorla da olsa yatıştırır. Ali Rıza Bey'de değişen pek çok huy gibi zamanla bu da değişecek, eğlencelere alışacak, eskisi gibi sinirlenmeyecektir:

Eskiden kızlarının yabancı erkeklerin kucağında dans ettiğini, onlarla ağız ağza konuşup güldüğünü, تنها yerlerde kol kola gezdiğini gördükçe hırsından kendi kendini yerd.

Şimdi bu acıyı ve utancı eskisi kadar duymuyor, kızlarının şu sayede belki iyi birer koca avlayacaklarını ümit ederek, bütün yolsuzluklara göz yumuyordu.

Necla ile Leyla'nın etrafında zaman zaman yeni çehreler peyda oluyordu. Bunların bazıları terbiyeli, kibar kıyafetli insanlardı. (s.93)

Zamanla değişen tüm değerler, evin içinde Ali Rıza Bey'in geldiği konum, aile bireylerinin bu eski "aile reisi"ne karşı takındıkları yeni tavırlar çöküntüyü de beraberinde getirir. Aile reisliğini işinden istifa ettiği akşam oğlu Şevket'e bırakan bu altmışlık adam, sanki aile babalığından da o akşam istifa etmiş gibidir. O andan

itibaren ev içinde olan tüm olaylara, tüm olumsuz gelişmelere kayıtsız kalmış, gördüğü halde bu gidişata bir dur dememiştir. Onun en başından koruyamadığı değerleri ile birlikte saygınlığı da yitmeye başlamıştır:

Ali Rıza Bey, ilk zamanlarda bir vilayet meclisi idarelerine giren büyük bir memur ağırlığıyla sosyeteye girdiği zaman ortalık birdenbire durulurdu. O varken kadınlar fazla hoppalık etmeye, erkekler fazla coşkunluk göstermeye cesaret edemezlerdi. Fakat şimdi herkesle yüz göz olmuştu. Kimse ondan çekinmeye lüzum görmüyordu. Evvelce ona 'Beyefendi Hazretleri' diye hitap edenler, şimdi yanında açık saçık hikâyeler söylemekten çekinmiyorlardı. Bazı fazla yüzsüz kadınların 'Beyefendi, ille sizinle dans edelim.' diye üstüne hücum ettikleri, ihtiyar adamı üzüp tartakladıkları bile oluyordu.(s. 94)

Ailenin yaşamış olduğu maddî sıkıntılar da tüm değişmelerle aynı oranda artmaktadır. Fakat her şeyden vazgeçen Ali Rıza Bey'i biz bu aşamada da aynı bıkkınlıkta görürüz:

Ali Rıza Bey, gündün güne çöken vücudu, bozulan kıyafetiyle sinsi sinsi dolaşarak damat ararken neler görüyordu?

Görünüşte delicesine eğleniliyor, bir gürültü, bir kıyamettir gidiyordu.

Bir yanda evin sakat döşemelerini çökertircesine dans edilirken, öbür tarafta salon oyunları oynanıyor, saçlı sakallı adamlar sandalyelere tüneyerek horoz gibi kanat çırpıp ötüyorlar yahut yerlerde dört ayaküstü yürüyerek çifte atıyorlar, el şakırtıları, kahkahalar arasında eşek taklidi yapıyorlar, avaz avaz anırıyorlardı. Fakat Ali Rıza Bey, bu alabildiğine eğlenmek ve delilik etmekten başka bir şey istemiyor gibi görünen insanlar arasında türlü türlü entrikalar ve facialar yakalamakta gecikmedi. Gizli gizli yahut yüzsüz bir açıklıkla sevişenler, birbirini aldatanlar, kıskananlar, baştan çıkarmaya çalışanlar... (s.80)

Ali Rıza Bey boş veren bir babadır artık. Evdeki her şeye boş verir. İçinde tek bir isteği kalmıştır, kızı Ayşe'nin bu hayattan kurtulması:

En küçük kızı Ayşe yorgunluktan bitap düştüğü zaman, orada içi deşilmiş bir ot minderin üstünde kıvrılıp yatardı.

Ali Rıza Bey ayaklarının ucuna basarak çocuğun başı ucuna gelir çömelir, onun uyuyup büzülünce büsbütün küçülen cılız vücuduna, incecik boynuna, renksiz yüzüne uzun uzun bakar: ' Ah, hiç olmazsa şunu kurtarabilsem!' diye düşünürdü. (s.95)

Aslında Ali Rıza Bey'in bu tavrında da bir vazgeçmişlik göze çarpar. O, her şeyden vazgeçtiği gibi babalık vasıflarından da vazgeçmiştir. Diğer çocuklarının tavırlarını görür, yanlışlığını içten içe bilir, fakat hiçbiri ile uğraşmaz. Ayşe en küçük kızıdır. Oysa ondan başka dört çocuğu daha vardır. O çocukların, babalarının yönlendirmelerine ihtiyaçları olduğunu görmez, görmezden gelir. Erken vazgeçmişliğinin faturasını çocuklarına yansıtır.

Romanda ağırlıklı olarak işlenen *yozlaşma* temasının yanı sıra *yaşlılık*, *emeklilik*, *kahvehane kültürü* gibi temalar da göze çarpar. Ali Rıza Bey, altmışını geçmiş yaşlı bir adamdır. Şirketten istifa edip de emekli maaşıyla yetinmeye başlayınca evdeki otoritesini günden güne kaybeder. Sosyal yaşamındaki bu statü değişikliği fizikî olarak da kendini gösterir:

Dönerken eskiliği görünmeyen araba tekerlekleri gibi onun da işlerden görünmeyen ihtiyarlığı, birdenbire durunca bütiin haraplığı ile meydana çıktı. İki yanında boş yere sallanan kollarının ağırlığı omuzlarını çökertmeye, sırtını kamburlaştırmaya başladı.

Kılığı kıyafeti bozuldu. Pantolonunun diz kapakları, kollarının dirsekleri sarktı. Hâlbuki eskiden ne kadar güzel ve temiz giyinen bir adamdı. Üstündeki tozlar artık süpürülmekle gitmiyor, elbiselerine işlemeye başlıyordu. (s.45)

Değişmeyen tek şey, değişimin kendisidir sözünde olduğu gibi Ali Rıza Bey de roman boyunca değişir. Başlarda karşı çıktığı ne varsa sonraları hepsine teker teker alışır ki bunun bir örneği de emekli olmadan önce, kahvehaneleri miskin insanların yuvası olarak görürken, emekli olduktan sonra bu düşüncesinin değişmesidir:

Evvela Çamlıca'ya yahut Üsküdar çarşısına doğru yaptığı uzun yürüyüşler esnasında kır kahvelerinde dinlenmekle başlamıştı. Sonra yavaş yavaş çarşı ve mahalle kahvelerine alıştı. İlk zamanlarda kendi kendine bir köşeye çekilerek gazete okuyordu. Bunların daimi müşterilerine karşı duyduğu tikslenme hala geçmemişti.

(...)

Evvela dertleşmek için adam arayan bir iki biçareyi dinlerdi. Sonra yavaş yavaş ahbablar çoğaldı.

(...)

Nihayet anladı ki bu kahveler işsizlikten ve aile dirliksizliğinden doğan ıstıraplara karşı sığınılacak yegâne mabetlerdir. Onlar da olmasa, mütekaitler için ölmekten başka yapılacak iş kalmayacaktır. (s. 47)

Aldıkları üç kuruş emekli aylığıyla geçim sıkıntısı çeken, evinde rahatı olmayan emekliler için kahvehaneler teselli yuvalarıdır ve artık Ali Rıza Bey de bu emeklilerden biri olmuştur.

Reşat Nuri, neredeyse romanın başından sonuna kadar, okuyucuya *yoksulluk, geçim sıkıntısı* gibi temaları kuvvetle hissettirir. Ali Rıza Bey'in emekli maaşı evin masraflarını karşılamaz. Aile öyle sıkıntılı günler geçirir ki, evde yiyecek yemek, giyecek elbise, yakacak odun bulamazlar. Çok soğuk kış günlerinde Ali Rıza Bey, evde yakacak odun kalmayınca bahçedeki ağaçları keser:

Bereket versin, Hayriye Hanım'ın o tutumlu ev kadınlığına... Kadıncağız sandık diplerinde, dolap köşelerinde kalmış ne kadar palto ve hırka eskisi, minder ve karyola altları beslemek için kullanılmış ne kadar çaput varsa hepsini ortaya döktü. Çocuklar onları âdeta ganimet eşyası gibi kapıştılar.

Hayriye Hanım, soğuğa hiç yüzü olmayan cılız Ayşe'ye eski bir kerevet dokumasından hırka dikti; yatağından çıkardığı pamukları, baklava baklava içine kapladı.

Necla, güve yediğinden kalbura dönmüş bir çuha masa örtüsünden kendine pelerin yaptı. Kenarına renkli yünden çiçekler ördü.

Bu acayip kıyafetlerde ev 'Pembe Kız' piyesini oynamaya hazırlanmış tuluat kumpanyasına döndü.

Bu zavallı eski evde, o hastalıklı vücutlar gibi dışarıdaki havanın değişmelerine göre her gün bir başka illet patlak veriyordu.

Yağmur yağdığı yahut karlar erimeye başladığı zaman damlar akıyor, rüzgâr esince kaplama tahtaları dökülüyor, evin dört tarafındaki deliklerde, pencere kenarlarında, kapı aralıklarında türlü ısıklar, düdükler çalınıyordu.

Mamafih çocuklar, sefaletle iyice alışmışlardı. Bu feci yoksulluktan fazla müteessir görünmüyorlar, hatta bazen evin hâli ve kendi kıyafetleriyle pişkin pişkin eğleniyorlardı. Ali Rıza Bey'in her zaman tekrar ettiği gibi zavallılar hissiz, haysiyetsiz, çingene gibi mahlûklar olmuşlardı...

Bu testere, bu fasılasız ve amansız kara kışta Ali Rıza Bey'in en büyük yardımcısı olmuştu. Pek soğuk günlerde sarıp sarmalanarak dışarıya çıkar, bahçedeki ağaçları keserek odun yapardı. Ne yapsın? İnsanın malına hükmü geçirdi. Varsın yaz geldiği zaman o, bahçesinde gölge verecek ağaç bulamasın.(s. 103)

Romadaki kahramanları gözümüzde şöyle bir canlandırdığımızda bunlardan hiçbirinin arzularına kavuşamadığını, hayallerinin gerçekleşmediğini, mutluluğu yakalayamadığını görürüz. Bu nedenle romanda *hayal kırıklığı, mutsuzluk* temaları

da işlenmiştir diyebiliriz. Ali Rıza Bey, çocuklarının en iyi şekilde yetişmesini, ahlâklı, terbiyeli, saygılı olmalarını ister, fakat tam anlamıyla hayal kırıklığına uğrar. Şevket, iyi bir mimar olup para ve şöhret kazanmak ister, fakat karısının savurganlığı nedeniyle bankadan gizlice para alır, durum anlaşılınca da hapse girer. Hapisteyken karısı kendisini terk eder. Fikret, yaşlı ve çocuklu bir adamla evlenir. Necla, iki karısı ve yarım düzineden fazla çocuğu olan bir adamla evlenir. Zengin olmak ve lüks içinde yaşamak için bu adamla evlenip Suriye'ye gelmiş, ama umduğunu bulamamıştır. Leyla, evli ve çocuklu bir avukatla ilişki yaşar. Avukat, Leyla'yı sever, ona nikâh kıymak ister, ama karısından bir türlü boşanamaz. Hayriye Hanım, tüm çocuklarının gözlerinin önünde eriyip bittiğini görür. Onların mutluluklarına şahit olamaz. Roman, İstanbul gibi bir şehre gelip hayallerini gömmek zorunda kalan bir ailenin dramını okuyucuya yansıtarak döneminin acı gerçeklerini okuyucuya tüm bu temaların ardından sunar. Feda edilmiş kahramanları sayesinde yazar, ailedeki çöküşü vererek toplumdaki çöküşe dikkat çekmek istemiştir ki bunu da başarmıştır.

5.3. Yaprak Dökümü Romanının Şahıs Kadrosu

Yaprak Dökümü belli bir ana fikri yaymak amacıyla kaleme alınmış bir roman olduğuna göre böyle bir romanın şahıs kadrosu da bu fikri ortaya koyan tezleri temsil eden tiplerden oluşacaktır.

Para ve namus, romanda ele alınan iki temel tezat olarak romandaki karakterleri ikiye ayırmaktadır. Eski değerlerin peşinden giderek bu değerlerin getirdiği ahlak anlayışını temsil eden Ali Rıza Bey ile kızı Fikret ve bunların karşısında yer alan diğer aile fertleri ile belirli çevrelerin şahısları. Bu iki tarafta yer alan şahıslardan Fikret, içinde bulunduğu durumdan evlilik bahanesi ile kurtulmaya çalışmakta, Ali Rıza Bey ise mukavemet ve yekpareliğini sonuna kadar muhafazaya çalışan bir heykel gibi ağır ağır dağılmaktadır. Onun bu dağılışında elbette ki kayıtsız kaldığı cemiyet ve değişen zaman faktörlerinin etkisi diğer bütün sebeplerden daha fazladır.

Ali Rıza Bey

Romanın başkahramanıdır. Babîali yetiştirmelerindedir. Hayriye Hanım'ın kocasıdır. Bir oğlu (Şevket) ve dört kızı (Fikret, Leyla, Necla, Ayşe) vardır. Romanın başlarında altmış yaşlarında olan Ali Rıza Bey, inançlarına son derece bağlı, hak-hukuk konusunda çok titiz, dürüst, namuslu, çalışkan bir adamdır. Memurluk hayatında da özel hayatında olduğu gibi sadece ahlaklı olma prensibi ile hareket eder. Hatta bu fikre insana adım attırmayacak kadar derin bir taassupla bağlıdır. Bu sebeple denilebilir ki çok temiz bir memuriyet hayatı olmasına rağmen başarısız bir memur olmuştur. Hak yemek, kanuna aykırı davranmak, kalp kırmak korkusuyla bir türlü iş göremez. Bir müddet sonra bu titizliği kıyafet ve tavırlarına kadar yansıyarak onu hep kenarda kalmaya itmiş, hayat karşısında pasif duruma getirmiştir. Onun bu pasifliği bir hayat felsefesi halini alırken ailesinin dağılmasına ve başına gelen felakete de zemin hazırlamıştır. Etrafındaki olaylar coşkun bir sel halinde akıp giderken o, tüm bu olaylara uzaktan bakan bir pasiflik içindedir. Onun anlayışına göre olayları değiştirmek mümkün olmadığından, her şey olacağına vardığından bunları değiştirmek boşuna bir gayrettir ve bu sebeple Ali Rıza Bey, çevresine daima seyirci kalmayı tercih etmiştir.

Aslında onun bu teslimiyetçiliği, kaderciliği sadece düşüncede değil tavırlarında da etkili olmaktadır. Romanın başlarında daha katı olduğu bu değerlerinden hayatın zor durumlarıyla ve acı gerçeklerle karşılaşınca vazgeçmeye başlasa da tam anlamıyla bu tavrından kurtulamaz. Zira bu çabasında kendisine idealist seviyede oluşturduğu ahlakçılığı ona adım attırmayacaktır. Çok katı bir şekilde bağlanmak yerine zamanında müdahalelerle, olayların akışı esnasında yapacağı hamlelerle bu gidişatı değiştirebilecekken en dibe vurduktan sonra baştaki tüm değerlerinden vazgeçmiş, iyi bir bakım uğruna kızı Leyla'nın ahlaksızlığını kabul edip onunla yaşamayı kabul etmiştir. Yavaş bir değişimle daha farklı sonuçlandırabileceği hayatı katı katıya bağlı olduğu kıstasları sebebiyle birden değişmek zorunda kalmıştır.⁷⁷

---

⁷⁷ Birol Emil, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıslar Dünyası I.* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1984) 413.

Ali Rıza Bey, kültürlü, şair tabiatlı, kitap okumaya meraklı biridir. Arapça, Farsça, İngilizce ve Fransızca bilir. Gençliğinden beri dergilerde takma adla kıtalar, gazeller yayınlamasına rağmen çok başarılı değildir. Bol bol kitap okur. Uzun memurluk hayatında belki de yaptığı tek aykırı hareket iş saatlerinde de zaman zaman okumasıdır.

Ali Rıza Bey'in benimsediği ahlak anlayışı, ona ilk olarak memuriyet hayatında zarar vermiştir. Benimsediği ve çerçevesini kendisinin çizdiği doğruluk ve hak anlayışı çizgisinde kendi şahsı dışındaki olaylarda dahi kendini sorumlu bilir. Böyle durumlarda alınacak doğru kararların insanın kendi vicdanına dair bir borç olduğuna inanır. Bu inancı dolayısıyla iş hayatında aldığı kararlar ile kendisine ve ailesine çok şey kaybettirir. Önce Trabzon sancaklarının birinde yaşadığı ve memuriyetine son verdiğini durum, sonrasında Altın Yaprak Anonim Şirketi'nde şirket müdürü ile yaşadığı hadise ile istifa etmesi. Bu iki olaya bakılacak olursa her ikisinde de asıl vakanın Ali Rıza Bey ile ilgili olmadığı, buna rağmen Ali Rıza Bey'in kendini sorumlu hissederek olaylara müdahale etmek isteyişinden dolayı işsizliği tercih ettiği görülür. Sonuçlarını düşünmeden hareket ettiği bu iki olayda onun karakteri ile ilgili şu sonuçlara ulaşabiliriz:

Ali Rıza Bey'in ahlak anlayışına göre insan olmanın birinci şartı iyi olmak ve her koşulda, kötülüğün karşısında yer almak bir insanlık borcudur. Bunun dışında Ali Rıza Bey'e göre insanın şahsen namuslu olması yetmez; başkalarının namusundan da kendi namusu kadar sorumlu olduğunu bilmek gerekir. Son olarak hayatın tüm zorluklarına rağmen insan para dışında şeylerle de mutlu olabilir.

Bu düşünceleri kendine hayat prensibi olarak seçen ve beraberinde çevreden ve zamanın değişiminden gelen aksaklıkları hiçe sayan bu ahlakçılıkla yaşayan Ali Rıza Bey'e ilk cevap çalıştığı şirketteki çevreden gelir. Şirketten bir müddet önce ayrılarak eski arkadaşlarına ziyarete gelen genç adam, Ali Rıza Bey'in anlayışına hiç de uymayan sözlerle yaşamın kendine sunduklarını anlatır. Şirkette çalıştığı vakit

büyük bir fakirlik çeken, ailesini geçindirmekte zorlanan bu genç, şirketten ayrılır ayrılmaz köşeyi dönmüş ve bir nevi uyanış yaşamıştır. Onun bu uyanışında kendi şahsî ve ailevî durumu kadar zamanın sosyal ve iktisadî şartları da rol oynamıştır. Genç adama göre artık zaman değişmiştir, zamane insanları artık eski insanlar değildir. İnsanların yeni hayatta mecbur oldukları şey ise para sahibi olmaktır. Aslında genç adam bu satırlarla eskiyle yeni kuşak arasındaki ahlak anlayışı ve değişikliğini ortaya koyar.

Şirket Müdürü Muzaffer Bey

Vaktiyle vilayetlerden birinde tarih hocalığına vekâlet eden Ali Rıza Bey'de, istikbal vadeden çok zeki ve çalışkan bir çocuk intibasını bırakan Muzaffer Bey, gerçekten de hayata atıldıktan kısa bir süre sonra yükselerek başarılı bir iş adamı olmuştur. Ali Rıza Bey ile iş arayışı sırasında karşılaştıklarında iki büyük şirkette görev yapmaktadır. Altın Yaprak Anonim Şirketi'nin umumi müdürüdür. Eski hocasının iş aradığını duyduğunda onu hemen bahsi geçen şirkette işe almış, zaman zaman diğer memurları kıskandıracak kadar zamlarla hocasına hürmet ve riayette kusur etmemiştir. Fakat bu durum konu Lemana meselesine geldiğinde değişir.

Aslında Ali Rıza Bey, işten ayrılıp şirketi ziyarete geldiğinde türlü hikâyelerle kendi ahlak anlayışını ortaya koymaya çalışan genç adamla yaşadığı ahlakî değerler ile ilgili çatışmanın bir benzerini şirket müdürü Muzaffer Bey ile de yaşayacak ve onunla da aynı hüsrana uğrayacaktır.

Muzaffer Bey, hocasına karşı daima hürmetle davranmasına rağmen, onun Lemana meselesinde kendisine baskı yapmaya ve bunun derhal temizlenmesi gereken bir namus işi olduğunu söylemeye kalkıştığını görünce birdenbire değişir:

Muzaffer Bey onun ne dediğini, ne istediğini birdenbire anlayamamıştı. Gülümseyerek, önündeki bir zarfın kenarına rakamlar yazarak onu dinliyordu. Fakat

biraz sonra ayakları suya erince birdenbire irkildi, yavaş yavaş çehresini ve tavırlarını değiştirmeye başladı.

İhtiyar adam onun kızaracağını, ezilip büzüleceğini ummuştu. O bilakis çarpışmaya hazırlanan bir adam gibi sert bir tavır alıyor, gözlerini Ali Rıza Bey'in gözlerine dikerek adamcağızı büsbütün şaşırtıyordu.

(...)

Muzaffer kendine ait işlere başkalarının burnunu sokmasına müsaade edecek, hayatıyla, menfaatiyle oynatacak adamlardan değildi. Ali Rıza Bey, bunu bildiği halde bir türlü duramıyor, bir girdaba düşmüş de kurtulamıyormuş gibi hep aynı dairenin içinde dönüyordu. (s. 23)

Muzaffer Bey, Leman'ın hiç de masum bir kız olmadığını, Ali Rıza Bey'in söylediği gibi temiz bir ailenin namus ve şerefini taşıyamayacağını da çok sert bir şekilde belirterek, Leman'a sadece para yardımıyla bulunabileceğini bunun ötesinde başka bir şey yapmayacağını vurgular. Aslında bu konuşmaları esnasında Muzaffer Bey'in söylediği her bir söz, tıpkı eski şirket kâtabi genç gibi, yeni neslin hayat ve ahlak görüşünü temsil ettiği gibi Ali Rıza Bey'in çevresinde ne kadar çağdışı ve gelişen dünya gerçeklerinden ne kadar uzak görüldüğünü de ortaya koyar.

Bu aşamada yazar Reşat Nuri Güntekin, romanda olacak olaylar ile ilgili bir öngöründe daha bulunur bu satırlarda. Ali Rıza Bey'in bir süre sonra başına gelecek Ferhunde olayının ipuçlarını, okuyucu bu satırlarda sezer. Zira Muzaffer Bey, bir baba nasihati olarak dinlediği Ali Rıza Bey'in sözlerinden sonra ona bir soru sorarak kendi oğlu benzer bir duruma düşse Leman karakterinde bir kızı gelin olarak kabul edip edemeyeceğini Ali Rıza Bey'den öğrenmek ister:

– Hocamsınız; bu itibarla biraz babam sayılırsınız. Ben de size bir soru soruyorum. Bu vaziyette bir kadını nikâhuma almamı siz münasip görür müydünüz? Biraz evvel sizin bana söylediğiniz gibi ben de sizin vicdanınızdan, insanlığınızdan

şüphe etmediğim için size soruyorum. Siz, bir babasınız. Benim yaptığımı oğlunuz yapmış olsaydı bunu ona da tavsiye eder miydiniz? Leman gibi bir maceradan arta kalmış bir kızı gelin diye evinize kabul eder miydiniz? (s. 24)

Bu sözler de tıpkı kâtibin sözleri gibi Ali Rıza Bey'i derinden sarsar ve onun geleceğine dair bir olayın daha ipucunu verir:

Ali Rıza Bey fena halde sarsılmıştı. Bir an gözlerini kapayarak düşündü. Bu işi yapan hakikaten kendi oğlu olsaydı Leman gibi şüpheli bir kızı evine, kendi masum çocuklarının arasında sokar, ona ' gelinim ' der miydi? (s. 25)

Ali Rıza Bey, bir tokat gibi suratına çarpan bu soruyla baş başa kalır ve içindeki ahlakî değerler devreye girerek kaybetmeyi göze alırcasına bu soruya “hayır” ile cevap verir. Şevket, aynı durumu ona yaşatacak olsa böyle bir kızı evine gelin olarak almayacaktır. Oysa okuyucu olarak bizler, ilerleyen sayfalarda durumun hiç de böyle olmayacağını görür ve Ali Rıza Bey'in bir “baba” olarak yaşamak zorunda kaldığı Ferhunde olayına tanık oluruz. Hadiseler kendi dışındayken böylesine cevaplar verebilen kahramanımız, söz konusu kendi çocuğu olduğunda buna katlanmak zorunda kalır. Çünkü onun daima gerçeklerin önünde giden bir hayaller ve vehimler dünyası vardır ki zaten onun acı bir son yaşamasına da bu sebep olur.⁷⁸

Kitaptaki “baba” karakteri olarak Ali Rıza Bey ve Muzaffer Bey arasındaki ilişkiye bakacak olursak, burada yazarın babalık ile hocalık mevkiini birbirine eş tuttuğu görülür. Muzaffer Bey, hocası olması itibari ile Ali Rıza Bey'e bir baba kadar saygı duyar. Fakat bu saygısı kendi çıkarlarına ters düşecek bir durum olduğunda hemen değişir.

Reşat Nuri'nin genel karakteri olan toplumdaki öğretmen tipini işlemek bu romanda sadece bu satırlarda kendine yer bulmuştur denilebilir. Öğretmenlik

---

⁷⁸ Emil, 419.

mesleğinin kutsallığına da bir yere kadar gönderme yapılmış, Muzaffer Bey ile sırf hocası olduğu için Ali Rıza Bey'e hürmette kusur etmeyen bir öğrenci tipi yaratılmıştır. Fakat bunun yanı sıra hemen bir anti tez yaratılarak kendi gerçeklerine gömülüp de etrafını analiz etmekten geri kalan Ali Rıza Bey'in de hürmeti bir yere kadar kendini devam ettirmiştir. Kendisine yüklenen baba imajı da burada kaybolur. Çünkü yeni ahlak anlayışı her şeyden önce, aileden önce, baba nasihatinden önce, parayı ve kendi çıkarını düşünen bir anlayıştır.

Ali Rıza Bey, zamanında hocalık ettiği Muzaffer'e karşı da kendisinde bir sorumluluk hissetmekte, bir baba gibi kendisinde ona nasihat verme hakkı görmektedir. Fakat bu teşebbüsü, hayatındaki pek çok adım gibi başarısızlıkla sonuçlanır. Nasihatini dinleteceği sandığı Muzaffer Bey, onu şaşırtacak şekilde kendini haklı görmekte ve bu durumda ona işten istifa etmek dışında bir seçenek bırakmamaktadır. Muzaffer Bey ve iş macerası bu istifa ile son bulur.

Leman

Romanda Ali Rıza Bey'in "babalık" hissiyatı ile yaklaştığı karakterlerden biri de, kızlarının arkadaşı, yetim, annesiyle beraber maddi sıkıntı içinde ancak okuyup yazabilecek kadar tahsilli, biraz da daktilo bilen güzel bir genç kız olan Leman'dır.

Aslında Leman, kitapta çok az bahsedilmesine rağmen olayların gidişatını değiştiren temel karakterlerden biridir. Zira eğer Ali Rıza Bey, onun sebep olduğu namus olayından dolayı işinden istifa etmeseydi kendi ailesini geleceğini de daha farklı şekillendirebilirdi.

Ali Rıza Bey, kızlarının arkadaşı olan bu genç kızı, zamanın namussuzluklarından korumak ve bir baba gibi göz kulak olmak amacıyla kendi çalıştığı şirkette işe aldırır. Fakat iyi niyetle giriştiği bu çabası onun daha sonra çok pişman eder.

Leman, rahat tavırları ile şirkette rezalet derecesinde hoppalıklar yapar. Nihayet Muzaffer Bey ile bir ilişki yaşar ve ondan olduğunu iddia ettiği çocuğu aldirmaya kadar bu ilişkiyi ileriye götürür. Muzaffer Bey'e göre kendince bir hesap peşinde olunca bu genç kız, hiç de masum değildir ve kendisi de bu oyunun içinde yer almayacak kadar zekidir. Bu sebeple onunla evlenmeyi kabul etmeyerek sadece bir miktar para ile olayı kapatmaya çalışır.

Leman, Ali Rıza Bey'in hayat karşısındaki aldanışlarının bir örneğidir sadece. Sırf kendi kızlarının da başına gelebileceğini düşündüğü tehlikelerin korkusuyla himaye etmek istediği bu kız da onu aldatmıştır. Ali Rıza Bey, bu kızını uyardı bir babalık vazifesi olarak görmüş, fakat Leman böyle bir himayeyi istemeyeceğini, yaptığı iyiliği başına kakmaması gerektiğini söyleyerek bu çabasının önüne geçmiştir.

Şirket kâtibi, Muzaffer Bey ve Leman, babalık duyguları ile yaşamasına rağmen Ali Rıza Bey'e hayal kırıklığı yaşatan karakterler olarak karşımıza çıkarlar. Bu üç karakter de toplumdaki ahlak buhranını temsil ederler ve bir müddet sonra bizzat Ali Rıza Bey'in ailesini de etkileyecek olan bu buhrana onun neden karşı koyamadığını açıkça gösterirler. Bütün mesele onların zamanın gerektirdiği zihniyet ve davranışları ile Ali Rıza Bey'in bir türlü dışına çıkamadığı hayalleri arasındaki çatışmadır. Bu çatışmanın sonunda sahneye Leman'ın annesi de girer.

Leman'ın Annesi

Leman'ın karıştığı olayı Ali Rıza Bey'e gözyaşları içinde anlatıp ondan yardım isteyen Leman'ın annesi olur. Bir gün şirketteyken yanına gelen, gözleri şişmiş olan bu kadın tarz olarak Ali Rıza Bey gibi eski hayata göre yetişmiştir. Fakat yaşadıkları sebebiyle artık onda da bir takım değişimler olmuş ve hayata Ali Rıza Bey kadar iyilikle bakamaz, insanlardaki iyiliği onun kadar göremez hale gelmiştir. O, kızının

uğradığı felaket karşısında daha gerçekçi bir tavır takınarak zamana bir nebze olsun ayak uydurabilmiştir. Ali Rıza Bey’den son bir çare olarak yardım isteğinde bulunan bu kadın yine ağlayarak şirketten ayrılırken aslında hayatın değerleri karşısında yitip gitmiş bir aileyi de temsil eder. O ve kızı, “asrî hayat” denen dalganın silip süpürdüğü ilk örnek olarak romandaki yerlerini alırlar. Oysa bu dalganın en dramatik örneğini okuyucu Ali Rıza Bey ve ailesinde yaşayıp görecektir.

Leman’ın annesi, Ali Rıza Bey’e bir ümitle gelmiş, ondan içindeki babalık hissi ile hareket etmesini beklemiştir. Ona, kendi evlatlarını hatırlatarak bu işte kendisine yardımcı olmasını söylemiştir:

– Sizden başka kimsemiz yok... Bizim halimiz ne olacak? Bize bir akıl öğretin... Siz de evlat sahibisiniz...(s.19)

Bu sözler ile “baba”lık vasfı kullanılarak Ali Rıza Bey yine olaylara dâhil edilmek istenmiştir.

Ali Rıza Bey’in Ailesi

Romanın ilk sayfalarında sahneye çıkan şirket kâtibi, Muzaffer Bey ve Leman, Ali Rıza Bey’e ailesi ile ilgili gerçekleri anlatabilmek adına romana girmiş karakterlerdir de denilebilir. Bunlar, gerek sözleri ile gerek yaşadıkları ile Ali Rıza Bey’e, eğer tedbir almazsa ileride kendi ailesinin de başına bir dizi felaket geleceğini hatırlatırlar. Yeni hayat şartlarına uyulmadığı takdirde felaket kaçınılmaz olacaktır ve Ali Rıza Bey, başkalarının adına ortaya atılırken kendi çocuklarını da düşünmeli, bir gün onlar da yoldan çıkarsa nasıl davranması gerektiğini çok iyi hesap etmelidir.

Ali Rıza Bey, şirkette çalıştığı sürece, daha doğrusu bir iş sahibi olduğu sürece bu gerçeklere sırtını çevirir, bunları görmezden gelir. Fakat işten istifa eder etmez acı

gerçeklerle karşı karşıya kalır ve ailesinin gerçek yüzünü tanımaya başlar. Ona ilk sırtını çeviren ise karısı Hayriye Hanım olur.

Hayriye Hanım

Ali Rıza Bey'in evlenmesi de mizacına göre olmuş, kırkına yaklaştığı bir vakitte arkadaşına hayır diyemediği için Hayriye Hanım ile evlenmiştir. Vakaların coşkun selini ezeli yatağından çevirmenin beyhudeliğine inanan Ali Rıza Bey'in anlayışına uygun olarak gerçekleşen bu evlilikte, şansına Hayriye Hanım ağırbaşlı ve temiz bir kadın çıkmıştır.

Bütün dünyası kocası ve çocuklarından ibaret olan, namuslu, saf, belki cahil, fakat halk kadınlarına mahsus bir sağduyu ile kocasından çok daha gerçekçi, özellikle ailesinin menfaatine dokunan işlerde hiç şakası olmayan maddi hesaplı bir ev kadınıdır. Oldukça tutumlu ve beceriklidir. Kocasını ile çocukları arasında bir köprü vazifesi görür.

Ali Rıza Bey'den farklı bir yaratılıştadır. Bütün ömrü dört duvar arasında geçmesine rağmen zamanın ve değişimin farkındadır. Özellikle de bir anne olarak çocuklarını nasıl bir tehlikenin beklediğini içten içe sezer. Bu yüzden Ali Rıza Bey'in istifa etmesini doğru bulmaz. Onun için elbette ki namus önemlidir, fakat açlığın evinin kapılarına vurduğu bu saatte çocuklarının çıkarı daha ön plandadır. Çocukları için önemli olanın sağlam bir gelecek olduğuna inanır ve bunun için de para gereklidir. İstifasını haklı gören ve namusu kurtarmak adına böyle bir karar aldığını söyleyerek kendisini savunan kocasına işte bu sebepler ışığında şu sözlerle karşılık verir:

– *Ali Rıza Bey insaf et... Bunca yıllık karınım. Bana ahlaksız bir kadın gözüyle bakarsan hem ayıp, hem günah olur... Ben de senin kadar namuslu bir insanım... Fakat ben senin yerinde olsam, çocukların hatırı için buna göz yumardım."*

(...)

- *Evet, Ali Rıza Bey! Sen ne dersen de. Onların hatırı için ben, her şeye katlanırım. Çünkü ekmeksiz kalırsak onların namusu tehlikeye girer. (s.37)*

Hayriye Hanım, her şeyden önce bir annedir. Çocuklarını çok sevmekte, onların iyi birer insan olduğunu bilmekle beraber büyüdükçe ihtiyaçlarının arttığını görmekte ve bunun için de paraya ihtiyaçları olduğunu söylemektedir. Yokluğun, ailesini dağıtacağına inanmakta ve bunun için de kocasını suçlamaktadır:

Yokluk yüzünden evlatlarım birer birer dökülmeye başlarsa iki elim, on parmağım yakandadır. Ölüp gitsen bile seni mezarında rahat bırakmam...(s.39)

Hayriye Hanım, kocasının istifası ile aslında uzun zamandır bildiği bir gerçeği bir kez daha görmüş ve bu sefer çocukları daha büyük yaşlarda olup daha farklı ihtiyaçlar duymaya başladığı için tepkisini daha sert vermiştir. Ali Rıza Bey, vesveseli mizacıyla sırf kendisinin ve başkalarının namusunu kurtarmak için ailesinin namusunu istifa etmekle tehlikeye atmış, çocuklarının menfaatini daima kendi bencil ahlak anlayışına feda etmiştir ve etmektedir. Çocuklar bebekken sorun olmayacak şeyler artık onlar büyüdükçe büyük problemler yaşatacaktır. İstedikleri olmayınca hırçınlaşacaklardır.

Bu sözlerle tepkisini ortaya koyan Hayriye Hanım, uzunca bir süre kocasıyla küs kalır. Kocasının işten istifa etmesi ile artık onu eskisi gibi dikkate almaz. Evde tek düşündüğü şey çocukları ve çocuklarının rahatı olur. Onların mutluluğu için de kocasını sıkıştırmayı göze alır. O, tüm gayreti ile çocuklarını gözeten, önce namuslarını, fakat zaman geçtikçe ve hayat zorlaştıkça hayatlarını olsun kurtarmak isteyen bir annedir. Çocukları ile kocası arasında denge kurmaya çalışsa da daima çocuklarının yanında yer alır.

Hayriye Hanım tutumluluğu ile evin en kıt zamanlarında dahi çarkı döndürmeye çalışır. Ona göre artık Ali Rıza Bey'in evde hükmü yoktur. Zira ailesini kendi vehimlerine feda eden, çocuklarına terbiye diye sadece saf bir ahlak öğretmiş olan, onların geleceği için bir yatırım yapmayı sadece hayal kurmakla yetinen bir baba kendiliğinden babalık hakkından istifa etmiştir Hayriye Hanım'a göre. Bu da Hayriye Hanım'ın "para" ile "babalık" vasıflarını aynı gördüğünü gösterir.

Onun değişimine bir türlü akıl erdiremeyen Ali Rıza Bey zaman zaman karısına sert çıkar. Onun bu denli değişmesine sadece paranın sebep olduğunu bilir ve bunun için de eşine içten içe dargındır. Hatta bunu çok sıkıldığı vakitlerde Hayriye Hanım'ın suratına da söyler:

- Haşa!.. Nerede benim eski ağırbaşlı melek karım, nerede sen?... Sen onun attığı turnak bile olamazsın. Düşündüğümü saklamakta ne fayda var? Sen iğrenç bir insan oldun Hayriye, iğrenç bir insan... Elimizde bir bu kırık dökük ev var... O da elimizden giderse ne yaparız? Ölmek için komşulara mı gideceğiz? Bunu bana nasıl teklif etmeye dilin vardı? (s.99)

Gerçekte Hayriye Hanım'ın üzerine yapışan bu "iğrençlik"i, onun şahsiyetinde değil de maddî imkânsızlıklar içinde sarsılan aile dirliğinin son parçalarını muhafaza etmeye çalışırken katlandığı zaruretlerde aramak gerekir.⁷⁹

Hayriye Hanım, ileriye düşünmeden sadece içindeki annelik duygusu ile hareket eder. Zamanla kocasına olan tutumunun değişmesinin ardında da çocuklarına duyduğu bu sevgi yatar. Saf bir kadındır. Fazla ileriye görmekte başarılı olamayıp anlık çözümler ile çocuklarını avutmayı seçmiştir. Normalde asla kabul etmeyeceği pek çok durumu, sırf çocukları için kabul eder ve bu sebeple kocasını hırpalamaktan

---

⁷⁹ Emil, 424.

çekinmez. O, Ali Rıza Bey'in iğrençlik olarak nitelendirdiği pek çok duruma, sırf çocuklarını mesut etme isteği ile katlanan bir anneden başkası değildir.

Hayriye Hanım'ın çocuklarının terbiyesi konusunda asıl suçladığı kişi Ali Rıza Bey'dir. Onun, baba olarak kızlarının yetişmesinde yanlış bir yol izlediğini düşünür. Ali Rıza Bey, geç yaşta tattığı babalık duygusu ile kızlarını küçüklükten beri hiçbir şeyden mahrum bırakmamaya çalışmış, onlara ne istedilerse almıştır. Bunun yanında zihinlerini de açmış fakat onları sadece eve kapamıştır. Ev içinde büyüyen kızlarının kendi izinden gideceklerine inanan Ali Rıza Bey, para ve refah varken sorun olmayan bu durumun parasızlık anında değişeceğini düşünmemiştir. İstanbul'a gelip "asrî hayat" ile tanışan bu kızlar için parasızlık ayrı bir dert olmuş ve babalarının o çok güvendiği ahlaklarında yaralar almaya başlamışlardır.

Küçüklükten bu yana yanlış olduğuna inandığı bu yetiştirme tarzının yanında Ali Rıza Bey'in tedbir almaya çalıştığı anlarda da annelik duyguları ile çocuklarının üzülmelerine engel olmaya çalışır Hayriye Hanım. O hep bu duygu ile hareket eder. Oğlu Şevket için, Ali Rıza Bey'i, Ferhunde'yi gelin olarak eve almaya ikna eder. Kızları ve yine oğlu Şevket için, Ferhunde'nin başkanlığında evde yapılan danslı müzikli eğlencelerde hizmetçi gibi koşturur. Kızlarının geleceği için Ali Rıza Bey'e eve gelen misafirler arasında birer damat adayı aramasını söyler. Zengin bir yaşama kavuşması için Necla'nın Abdülvehhap Bey ile evlenmesine ses çıkarmaz. Leyla'nın evli bir avukatla olan ilişkisini bilir ama küçük kızı Ayşe için Ali Rıza Bey'i Leyla'nın evinde yaşamaya ikna eder.

Hayriye Hanım, romanda yanlış kararlar vererek daha ilk fırtınada teslim olan baba karakteri yerine çocukları için mücadeleyi göze alan ve bu uğurda pek çok zorluğa katlanan bir anne rolündedir denilebilir.

Ali Rıza Bey'in Oğlu: Şevket

Ali Rıza Bey'in, küçük yaşlardan itibaren kendinden sonra ailesinin başına geçeceğine inandığı en büyük çocuğu Şevket'tir. Yirmili yaşlarını yaşayan, saygılı, kibar bir gençtir. Babasının gezginci bir memur olmasından dolayı sık sık okul değiştirmesine rağmen yine babasının gayreti ile yabancı dili oldukça iyi bilir. Ali Rıza Bey, oğlu Şevket'i, kendi isteğine göre büyütmüş ve onu hep ailenin ikinci babası olarak yetiştirmiştir:

Ali Rıza Bey, oğlunu en küçük yaştan beri 'benden sonra bu ailenin babası sensin; ben ölünce benim yerime geçeceksin!' diye büyütmişti. (s. 30)

Görüldüğu üzere Ali Rıza Bey için en önemli olgu "baba"lık vasfıdır. Ona göre aile babası olmak hayatta en büyük ödüdür. Oğlunu da bu yönde yetiştirmiştir. Ali Rıza Bey'in zihninde aile reisliği ile babalık aynı kavramlarda bütünleşir. Bu sebeple kendi istifa ettiği gün eve geldiğinde oğlunun iş bulduğunu öğrendiğinde masadaki "aile reisliği" sandalyesini ve bununla birlikte "aile babası" olma görevini oğluna yüklemiştir. Aslında bu hareket de Ali Rıza Bey'in karakterini ortaya koyar. Onun olaylara müdahale etmede isteksiz oluşunu bu davranışında da görmek mümkündür. O, zamanında çalışıp çabalamış, aile babalığı yapmış ve artık görevini yerine getirmiş bir komutan edasıyla savaş meydanını Oğlu Şevket'e bırakmıştir. Biraz erken olan bu görev teslimi ailenin başına gelecek felaketlerin hızını da artırmıştir.

Ali Rıza Bey, oğlunun eğitimine ayrı bir önem vermiştir. Fakat bunda da bir aksaklık göze çarpar. Zira Ali Rıza Bey, kendine göre oğlunu eğitmiş, kendince önemli olan değerleri oğluna da aşılamaya çalışmıştir. Oysaki onun ahlak anlayışı ve değerleri içinde bulunulan zamana, özellikle de genç bir insana hitap edecek cinsten değildir:

Ali Rıza Bey, bu ilk çocuğu ile çiçek meraklısı bahçesi ile oynar gibi oynamış, onu ancak kendi hayalinde yaşayan mükemmel insan modeline göre işlemişti. Büyük bir kısmı bugüne, hatta dünyanın hiçbir gününe yarar şeyler olmamakla beraber Şevket, pek çok şeyler öğrenmişti. Ali Rıza Bey'in fikrinde onun tam bir insan olması için bir de yüksek tahsil lazımdı. Ne çare ki kader buna müsaade etmemişti. Buna rağmen Şevket'e yarım bir eser de denemezdi.(s.30)

Ali Rıza Bey, Şevket üzerinde etkili olduğuna inanır. O, oğlunun kafasından ziyade kalbini etkilemiş bir olarak görür kendini. Bir baba olarak oğlunun ahlakına çok güvenir. Dünyadaki her şeyden şüphe edilebileceğini fakat oğlunun ahlakından şüphe edilemeyeceğini düşünür:

İhtiyar memur, dünyada her şeyden şüphe eder, oğlunun ahlâkından şüphe etmezdi. Ona göre Şevket, dünyanın hiçbir kuvvetinin kırıp kirletemeyeceği bir elmas parçası idi. (s.31)

Aslında Şevket, babasının güvenine, Avrupa'nın yüksek mekteplerinde okumuş gençlerle yarışıp tam da babasının istifa ettiği gün iş bulmasıyla karşılık verir.

Şevket, mağrur bir gençtir. Kimsenin başarısından şüphe etmesini istemediği için banka sınavını ancak kazandığı gün ailesine haber verir. Yine babasının istifa kararını, annesinin aksine, haklı bulur ve karakterinin bir getirisi olarak ailenin tüm yükünün omuzlarına bindiği kendisine hatırlatılınca içindeki gençlik ateşinin de verdiği cesaretle babasına merak etmemesini söyler:

Şevket babasının bu tereddüdüne adeta isyan etti. Yirmi bir yaşının ölçsüz cesareti ile göğsüne vuruyor:

- *Bunu söylemeye nasıl dilin varıyor baba? Benden şüphelen mi var? İcap ederse daha başka türlü de çalışırım. Kardeşlerimi nasıl olsa meydana çıkarırız, diyordu.(s.34)*

Aslında ailedeki bu görev değişikliği, bu genç adam için bir gurur kaynağıdır da. Babasının masadaki yerine oturduktan sonra bu yaşta bir “aile babası” mevkiine geçtiği için içten içe gururlanır. Bu da okuyucuya Ali Rıza Bey’in ailesinde ve o dönemin ailesinde babalık kavramının önemini sergiler.

Şevket, babası için artık çok daha kutsaldır. Ailenin tüm yükünü omuzlarına almış olan oğlu, en sıkıntılı anlarında onun avuntu kaynağı olur. Hatta işler iyice zorlaştığında oğlunun katlanmak zorunda olduğu sorunları gözünde daha da büyüterek, içindeki tüm gençlik ateşini ve ihtiraslarını ailesi için hiçe sayan bu çocuğu kendinden çok daha üstün ve faziletli bulur.

Ali Rıza Bey bu düşüncesinde bir baba olarak yine yanılır. Ona göre Şevket, tam bir ahlak abidesidir. Fakat baba olarak görmediği, belki de görmek istemediği bir gerçek vardır ki o da Şevket’in daha yirmi bir yaşında bir delikanlı oluşu ve içinde çeşitli arzuların olabileceğidir. Kendi gençliğinde bu tür duyguları tatmayan Ali Rıza Bey için bunlar akla gelecek duygular değildir belki ama Hayriye Hanım içindeki annelik duygusu ile bunun da farkına varır. Bu konuda kocasını uyarır:

- (...) *Ne de olsa o da genç bir çocuk... Onun da kendine göre arzuları olacak... Hem olmasa bile parmak kadar çocuğun boynuna yük olmak günah değil mi? (s. 38)*

Şevket, ailenin tüm yükünü omuzlarına almış çalışırken annesi Hayriye Hanım’ı haklı çıkaracak şeyler de yaşar. İlk zamanlardaki enerjisi ve neşesi gün geçtikçe

azalır. Çok geçmeden olay açığa çıkar. Şevket, çalıştığı bankada görev yapan Ferhunde adında evli bir kadınla ilişki yaşamaktadır. Bu ilişki duyulunca, Ferhunde kocası tarafından sokağa atılmıştır. Ali Rıza Bey, oğlunun böyle bir kadınla evlenmesine karşı çıkar. Fakat anne Hayriye Hanım'ın araya girmesi ile Şevket ve Ferhunde evlenir.

Ali Rıza Bey'in bu olay esnasında takındığı tavrını, kendi ahlak ilkelerine son sadakati olarak da değerlendirebiliriz. Bu evlenme fikri ortaya ilk çıktığında Ali Rıza Bey, Ferhunde gibi bir kadını gelin olarak asla kabul etmeyeceğini ve eğer bu evlilik olursa Şevket'i de gözden çıkaracağını söyler. Bu sözleri ile zamanında Muzaffer Bey'e verdiği yanıtı ve kararlılığı sürdürdüğü görülür. Fakat elbette ki bu direniş fazla uzun sürmez, içindeki “babalık” duygusu ağır gelir ve Hayriye Hanım'ın tehditlerine de fazla dayanamayarak bu evliliği onaylar.

Bu evlilik evin iki “babası”nın da ahlak bakımından ilk iflaslarıdır. Hem Ali Rıza Bey, hem de Şevket bu evlilikle inandıkları değerleri sarsmış olurlar. Zaten bu ilk ve derin sarsılış sonrası diğer felaketler birbirini izler. Eve gelen Ferhunde, ailenin dağılışını hızlandırır. Artık Ali Rıza Bey ve Şevket, yaşadıkları bu kayıptan sonra olaylara müdahale etmeyi gereksiz bulurlar. Bir kere bu kararı aldıktan sonra başkalarını eleştirmek ve durumu düzeltmek gücünü kendilerinde bulmazlar. Şevket, düğün gecesi başlattığı sükûtunu hapisanede sonlandırır. Kısacası “asrın icabatı”, “şerâit-i hayatiyye” baba ile oğlu birlikte sürüklemeye başlamıştır.⁸⁰

Ferhunde eve gelir gelmez evin yönetimini ele geçirir. Evdeki eski eşyaları kaldırtarak yenilerini getirtir. Evde sürekli olarak müzikli, danslı eğlenceler düzenlenir. Şevket evin masraflarını karşılamakta zorlanır ve çalıştığı bankadan yüklüce bir parayı gizlice alır, güzelce harcar, fakat geri yerine koyamaz. Durum fark edilince tutuklanır. Mahkeme kararıyla bir buçuk yıl hapse mahkûm edilir.

---

⁸⁰ Emil, 424.

Şevket'in hapse girişinden sonra Ali Rıza Bey'in onu ziyarete gitmesi, romanda Ali Rıza Bey'in geçirdiği değişimi izlemek açısından önemlidir. Ziyarete gittiğinde içeri alınmayınca yalvarmaktan çekinmeyen, hakaret görmekten korkmadığı için sırnaşmaya başlayan bir Ali Rıza Bey vardır artık. Onu oğlu ile görüştüren büyük memurlardan biri ise vaktinde kendi emrinde çalışmış bir tahrirat kâtibidir. Memurun akli, bir ahlak abidesi olan Ali Rıza Bey'in oğlunun hapse nasıl düştüğünü anlayamaz:

Eski tahrirat kâtibi bir adım geri çekildi, hayretle gözlerini açarak Ali Rıza Bey'i süzdü. Pek yakından tanıdığı bu vakur ve faziletli insanın kim bilir ne nev'iden bir suç için hapse atılmış oğuldan bahsetmesini anlamıyordu.(s. 112)

Şevket ile babasının hapisane yaptıkları konuşma, Ali Rıza Bey'in baba olarak yanlısını Şevket'in ağzından aktarır. Ali Rıza Bey, en azından ölmedi diye kendini avutup hapisanede doya doya uyuyor olmasından, para diye boğazını sıkın ellerin yokluğundan dolayı oğlu adına sevinir. Şevket ise kendine bu geleceği hazırlayarak ömründeki en etkili isim olan babasına karşı savunma, suçlama, rıza ve teslimiyet dolu sözlerle içinde buldukları durumu özetler:

Çocuklarının arasında en çok bana güveniyordun. Hâlbuki en büyük tekmeyi benden yedin zavallı babacığım. İhtiyar günlerinde sana yardım etmeyi ne kadar isterdim. Yazık ki olmadı. Bir kere nasılsa ayağım kaydı, bir daha kendimi toparlayamadım. Evlenmek benim gibi bir adamın nesineydi? İşin asıl şaşılacak tarafı hepimizin nasıl bir uçuruma yuvarlandığımızı pekâlâ gördüğüm halde bir türlü bir şeyler yapamıyordum. Hani uykuda insana ağırlık basar, her şeyi anladığı, bir gayretle silkinip kalkmak istediği halde parmağını bile oynatamaz... Tıpkı öyle oldum... İnanır mısın baba... Hiçbir şeyin farkında değil gibi görüldüğüm halde her pisliği görüyordum... İlle seninle göz göze geldiğim zaman ne utanıyordum. Kendi kendime ne lanetler ediyordum, bilemezsin... (s. 114)

Bu konuşmada Şevket'in kendi durumunu tarif için kullandığı uyku arasında durumun farkında olmasına rağmen bir şey yapamadığını söylemesi Ali Rıza Bey için de geçerlidir. Baba ile oğlun kaderi aynıdır. İkisi de durumun farkındadırlar ama bir şey yapacak güçte değildirler. Zaten Şevket'in bu hareketinden de sorumlu olan bir baba olarak onu kendi doğruları ile eğiten Ali Rıza Bey'dir:

– (...) *Hâsılı, öyle zaman geldi ki bu kadının yanımda nefes almasına bile tahammül edememeye başladım. ' Böyleydi de neye senelerce dayandım? Neye bizi ve kendini bu hale getirinceye kadar sabrettin?' diyeceksin. Bunu başkalarına anlatmak güç ama sen ihtimal anlarsın.*

Vazife diye üstüme aldığım bir şeyi kolayca silkip atabilecek mayada bir insan değilim... Ümit olsa da olmasa da sonuna kadar dayanmaya mecburdum. Ne yapalım bizi öyle yetiştirdin. 'Gemisini kurtaran kaptan,' diyebilecek bir adam olsaydım bu olanlar olmazdı. Haydi, baba gönlün rahat olarak eve dön. Ferhunde'nin başımızdan defolması bizim için umulmaz bir saadettir... Sakın 'Üstümüze aldığımız bir vazifeyi yapmadık... Bir evin yıkılmasına, bir insanın yuvarlanmasına sebep olduk!' diye kendini üzme... Zaten böyle evlerin ev denecek nesi var ki? Hâsılı, insan olmaya çalışmak sana da bana da zarardan başka bir şey getirmedi. Bakalım biraz da hayvanlığı tecrübe edelim! (s. 123)

İşte bu satırlarda yazar, başta Ali Rıza Bey'in insan olmak için ortaya koyduğu değerlerin oğlu tarafından nasıl parçalandığını gösterir. Kendini ahlak temsilcisi olarak gören bir babanın, babalıkta uğradığı hazin sonuçlardan sadece biridir. Burada kitabın iki erkek karakterinin, aile reisliği yapmış iki erkeğin kadınlar karşısında yenilişi de ortaya konur.

Ali Rıza Bey'in Kalesi: Fikret

Ali Rıza Bey'in ikinci çocuğudur. Fazla güzel olmayan bu on dokuz yaşındaki kızının sağ gözünde, zamanında yakalandığı bir göz hastalığından kalma iz vardır. Fakat babasına göre ondaki ahlak güzelliği tüm bu kusurlarını örtecek kadar eşsizdir:

Fikret'te öyle emsalsiz bir ahlak güzelliği vardı ki onun bütün kusurlarını kapardı.

Hatta Ali Rıza Bey'e göre o leke bile kusur sayılmazdı. Bilâkis bu, çehreye getirdiği mazlumluk, yüreğe verdiği rikkatle bir ayrı güzellik bile teşkil ederdi. (s.40)

On dokuz yaşında olmasına rağmen çok daha ağır bir karakteri olan Fikret, evde annesi için kıymetli bir yardımcı, aralarındaki önemsiz yaş farkına rağmen kardeşleri için bir ikinci annedir:

Bu on dokuz yaşında, ufak tefek bir kızdı. Fakat otuz yaşında bir insandan daha ağırdı. (s. 40)

Ali Rıza Bey, şirketten istifası sırasında ailesi üzerindeki nüfuzuna güveniyor ve bundan destek umuyordu. Eğer ailesi onu bu dönemde desteklerse bu zor dönemi atlatacaklarına inanıyordu. Fakat Hayriye Hanım'ın ortaya koyduğu ilk tepkiyle Ali Rıza Bey kendini çocuklarının terbiyesi konusunda sorguya çekmeye başlar ve ilk olarak da Fikret'i düşünür.

Ali Rıza Bey, kızı Fikret'i de oğlu gibi büyük bir özenle yetiştirmeye çalışmış, yüzündeki kusurları örtecek kadar zeki, bilgili olmasını istemiştir. Onu, hayata atılmayacağını düşündüğü için pratik bilgilerle değil daha ziyade süs ve fantezi mahiyetinde şeylerle eğitmişti. Fikret, aynı zamanda annesi kadar iyi bir ev hanımıydı.

Fikret, babasının güvenine tam olarak karşılık verecek derecede ahlakını geliştirmiştir. Çok fazla kitap okuyan, meşhur sanatkârlardan bahseden, hayat hakkında ağırbaşlı fikirleri olan, aydın bir genç kız şahsiyetindedir. Kardeşlerinden hem ahlakça hem de fizikçe çok farklıdır. Hatta ilerleyen olaylar karşısında takındığı tavırlar ile onun ne kadar katı iradeli bir yaratılışa olduğu görülür. Bu özellikleri ile tam babasının kızı niteliğinde olan Fikret, kardeşleri tarafından “eski kafalılık” ile suçlanır.

Ali Rıza Bey bir baba olarak kızının hiçbir kusuru olmadığına inanır. Kızı, taşıdığı özellikler ile herhangi bir erkeği tam manasıyla memnun edecek niteliktedir. Fakat tam da bu noktada Ali Rıza Bey içinde uyanan kuşku ve korkulara engel olamaz. Kızını anlayacak, onu mutlu edecek bir erkeği nerede ve nasıl bulacakları konusunu düşünmeye başlar. Günden güne artan fukaralıkları bu durumu daha da zorlaştıracaktır. Her ne kadar Hayriye Hanım’a içten içe kızsada onun çok da haksız olmadığına inanmaya başlar. Karısı gibi artık o da Fikret’in yanlış terbiye edildiğini düşünür:

Çirkin bir kalbin içine uyanık bir ruh koymak niçin? Beğenilmediğini her yerde, her şeyde ihmal edildiğini daha çabuk fark etsin diye mi? Çirkinin ağzındaki güzel söz, accin ağzındaki haklı söz kadar boş faydasız bir şeydi.

Ali Rıza Bey, bu nokta üzerinde düşündükçe içindeki şüpheler kuvvetleniyordu. Evet, Fikret yanlış terbiye edilmişti. Bu çirkin kız ne kadar anlarsa o kadar isteyecek, neticede o kadar ıstırap çekecekti. Keşke onu hayatta bir erkek gibi çalışıp çarpışacak dişli, tırnaklı duygusuz ve fikirsiz bir kız olarak yetiştirseydi. (s. 42)

Bir baba olarak Ali Rıza Bey’in pişmanlığını gördüğümüz bu satırlar, daha sonraki çocuklarında da devam edecektir. O, terbiyesinde yanlış davrandığı çocuklarının akıbetlerinden de sorumludur.

Fikret, ailede parasızlığın sorun olmaya başladığı andan itibaren şahsiyetiyle farklılaşır. O da, annesi Hayriye Hanım gibi Ali Rıza Bey'e karşı gelir ve onu suçlar, ona artık inanmadığını söyler. Fakat onun bu siteminde asıl sorun parasızlık değildir. Fikret, sahip olduğu değerler çerçevesinde ailenin gidişatını görmüş ve ailenin hızla bir uçuruma yuvarlandığını fark etmiştir. Fikret, kardeşlerinden daha akıllı, daha zeki ve daha olgun bir kızıdır. Leyla ile Necla eğlenceye, süse, giyim kuşama, modaaya önem verirken Fikret böyle şeylerle ilgilenmez. Ağabeyi Şevket'in Ferhunde gibi dul bir kadınla evlenmesine şiddetle karşı çıkar. Yengesiyle birlik olan kardeşleriyle konuşmaz, odasına kapanır. Ara sıra kavga etmek için odasından çıkar. Evde yapılanlar, Fikret'i çileden çıkarır. Zaman zaman babasını bu gidişat için uyarmak ister, onu bir şeyler yapması için ikna etmeye uğraşır.

Evdeki kavgalar esnasında Fikret bir cephede, diğerleri öbür cephede savaşan iki taraf oluşur. Bu noktada romanda geçen bir cümle vardır ki Reşat Nuri Güntekin'in o dönem babasına bakış açısını ve babalık kavramının geldiği durumu göstermesi açısından oldukça önemlidir:

Kimse kimseden çekinmez oldu. O vakit ihtiyar, çocuklarını ikiye ayrılmış gördü. Bir yanda Fikret, bir yanda Leyla ve Necla.

Bu artık evde bir baba nüfuzu, hürmet edilecek bir reis kalmadığını gösteren güzel bir delildi. (s. 56)

Ataerkil bir anlayışa sahip olan Türk toplumunda, aile baba kavramı üzerine kurulmuş, aile içindeki tüm kararlar babaya ait olmuştur. Baba, aile içinde sürekliliği sağlayan ve aldığı kararlar ile ailesini ayakta tutan bir güçtür, bir simgedir. Bu romanda da babanın aile üzerindeki önemi vurgulanmış ve yukarıdaki cümlede eğer aile babası, baba olarak görevini yerine getirmese ailedeki görevini kaybeder düşüncesi verilmiştir.

Evdeki kavgalar devam ederken Ali Rıza Bey'in düşündüğü tek şey bu hasardan en az zararla çıkmak için susmak, kendini evde yok saydırmasıdır. En büyük hatası da bu olur Ali Rıza Bey'in. Her şeyden elini çekerek olaylara karışmak istemiyorken ailesini uçuruma daha fazla yaklaştırdığını göremez:

Ali Rıza Bey'e gelince o artık evinde bir bostan korkuluğu mevkiine düşmeye başladığını gayet iyi görüyordu. Bu kavgaya karışmak çocuklarla beyhude yere yüz göze olmaktan başka netice vermeyecekti.

Şimdi baba diye – bir dereceye kadar – hatırını sayıyorlardı. O vakit ona da lüzum görmeyecekler, zavallı korkuluk büsbütün yıkılmış, ayakaltında kalmış olacaktı.

Onun için Ali Rıza Bey evde seslerin tizleşmeye, yükselmeye başladığını işittiği zaman ya odasına kapanıyor ya mutfak kapısından sokağa kaçıyordu. (s. 58)

Ali Rıza Bey'e göre, gerek Fikret'teki bu hırçınlaşma gerekse diğer kızlarındaki değişikliklerin hepsi içlerindeki sakat ve çürük tarafların ortaya çıkmasından başka bir şey değildir:

Ağır bir hastalık nasıl bir vücuttaki gizli illetleri açığa vurdurursa, bu buhran da onların çürük ve sakat taraflarını öyle meydana çıkarmıştı. (s. 59)

Kızlar arasında eve “cehennem” deme yarışı başlar. Evdeki herkes için ev artık bir cehennemden farksızdır. Fikret, yine içindeki ahlak anlayışına göre evi “Ali Rıza Bey'in evi” olarak görmeye devam eder ve ailenin şerefini savunur. İçinde babasına olan güvenin izlerini hala taşır:

Fikret cılız vücudundan, ağır tabiatından beklenmez bir şiddetle hücumla başlamıştı; 'ailenin şerefi vardı. Ali Rıza Bey'in evine dans, sosyete daha bilmem neler giremezdi. Babası ve kardeşi hiçbir zaman razı olmayacaktı.' (s. 59)

Fakat zaman ilerledikçe durumun değişmediğini gören Fikret, evdeki kötü gidişin sebebini, babasının olaylara karşı kayıtsız kalmasına bağlar, onu suçlar. Haksız da değildir bu suçlamasında. Zira Ali Rıza Bey, olaylara karşı kayıtsızlığını sürdürmekle beraber artık büsbütün düşüncelerini de değiştirmiştir:

Her şey gibi çocukların terbiyesine verilen emek de boş bir gayretti. Kanlarının mayasında, doğuşta ne varsa vakti saati geldiği gibi meydana çıkıyor, hiçbir şey onu değiştirmiyordu. (s.60)

Fikret, babasını suçlamaya devam eder ve bunu babasının yüzüne vurmaktan da çekinmez. Fikret'e göre o, eğer baba olarak üzerine düşeni yapsaydı aile bu duruma düşmezdi:

Onun fikrinde bütün bu olan şeylerin mesuliyeti Ali Rıza Bey'e aitti. O, aile babası vazifelerini ihmal etmeseydi, evini kuvvetli bir erkeğe yakışacak metanetle idare etseydi söz, böylece ayağa düşer miydi? (s. 75)

Babasına olan inancın günden güne azalması ve ailenin giderek daha da zor duruma gelmesi sonunda Fikret de evi "cehennem" olarak görmeye başlar ve bu cehennemden kurtulmak için resmini bile görmeye gerek duymadığı Tahsin Bey ile evlenmeyi tercih eder. Üstelik bu kararı kimseye haber vermeden tek başına almış ve evlenecek olduğu haberini de babasına yine aynı kayıtsızlıkla vermişti. Baba olarak ondan izin dahi istememişti. Bu kararı duyan Ali Rıza Bey'e, babalık hakkından vazgeçtiğini düşünmek ve kızına mutluluk dilemekten başka bir şey kalmıyordu. Fakat Fikret, evlenip gitmeden önce evdeki durumun kendi açısından nasıl görüldüğünü de babasına söyler:

- Açık konuşalım baba, dedi. Bilirsin ki ben öyle pek kafasız bir kız değilim. Annem gibi, kardeşlerim gibi fakir düştük, parasız kaldık diye sana darılmak hiçbir zaman aklımdan geçmedi. Buna mukabil, onlara gösterdiğin zaafi affedemedim ve edemeyeceğim. Şevket fena çocuk değil. Ancak, ne çare ki yularını o soysuz kadına

kaptırmış. Leyla ile Necla ne yaptığını bilmeyen iki çılgın... Annem, koyun gibi nereye çeksen oraya giden bir zavallı... O kadar çırpındım, çırpındım 'baba gözünü aç. Bunlar evi bir felakete sürükleyecekler,' dedim. Aldırmadın. Yabancı gibi köşeye çekildin, sade darılıp surat asmakla iktifa ettin... Sen, erkekçe hareket edeydin bu olanlar olmazdı. Belki müteessir olacaksın, ama göz önünde olan bir hakikati saklamaya hacet yok... Bu gidiş iyi bir gidiş değil... Doludizgin bir uçuruma doğru gidiyoruz... Baktım kimseden imdat yok... Ben, bari kendimi kurtarayım, dedim. Onun için 'Niye bu kız bir kere sormadan böyle bir iş tutmuş?' diye kızarsan haksızlık olur... (s. 85 – 86)

Fikret, bu şekilde ifade ettiği duyguları ile evdeki durumu da özetler. Babası, ona kızamaz, haksız olduğunu düşünemez bile.

Fikret evden dargın olarak ayrılır. Annesinin çeyiz olarak aldığı birkaç eşyayı bile kabul etmez. Adapazarı'na giderken yanında kimseyi istemez. Bu gidiş, aslında Fikret'in kendini kurtarmasıdır.

Fikret'in evleneceği kişi, elli yaşlarında, karısını bir sene evvel kaybetmiş, üç çocuk sahibi Tahsin isimli bir adamdır. Çocuklarına analık yapacak bir kadın aramaktadır. Haşin, katı bir aile ve ahlak duygusuna sahip bir taşralıdır. Ali Rıza Bey, Fikret'in Adapazarı'ndaki evine gittiği vakit Tahsin, ona bir baba olarak hareketlerinde haksız olduğunu açıkça söyleyerek tavrını belli etmiştir. Evdeki tatsızlıktan orada daha fazla kalamayacağını anlayan Ali Rıza Bey için Fikret sayfası da böylece kapanır.

Baba olarak Ali Rıza Bey'in Fikret ile olan ilişkisini inceleyecek olursak; Fikret babasını evde destekleyen ve onun tarafında yer alan nadir kişilerdendir. Ali Rıza Bey'in karakteri ve ahlak anlayışı ile büyütülmüş olan Fikret, evin içindeki değişimleri içine sindiremediğinde gidecek kapı olarak babasını görür. Sonuçta

kendisini bu şekildeki bir ahlak anlayışına bağlı kılan babasıdır. Fakat babası, Fikret'in ondan beklediği şekilde davranmaz. Olaylara kayıtsız kalır ve bir baba olarak kızının gözündeki güvenini kaybeder. Fikret, yıllarca doğru saydığı değerlerin babası tarafından savunulmadığını gördükçe babasına olan saygısını da yitirmeye başlar. Aile içindeki hiyerarşide babanın en üst konumda olmasına alışılmış bir toplumda baba statüsü saygıyı da beraberinde taşımaktadır. Aksi halde bu hiyerarşide sarsıntılar yaşanır ki Ali Rıza Bey'in ailesinde de bu şiddetli bir şekilde olur. Saygısını yitirmiş çocuklarından değer görmeyen bir baba vardır karşımızda ki Fikret bu çocuklar arasında babasına en fazla güveneni ve belki de en fazla hayal kırıklığına uğrayanı olmuştur.

Reşat Nuri, Fikret karakteri ile romanda kendi hislerini de ortaya koyar. Fikret karakteri aynı zamanda okuyucunun temsilcisidir. Yeri geldiğinde Ali Rıza Bey'in kayıtsızlığına sinirlenen okuyucu, Fikret'in sözleri ile kendine tercüman bulmuş olur. Fikret, olayların gidişatını değiştirememesine rağmen doğruların temsilcisi olarak yaratılmış bir karakterdir ve yazarının baba karakterine karşı olan duygularını ifade etmede kullandığı gizli silahıdır. Zaman zaman Ali Rıza Bey'i uyarması ve en sonunda aldığı evlenme kararının nedenlerini söylerken durumu ortaya koyuşundaki acı gerçekçiliği onu kitaptaki tek değişmez karakter yapar. Doğruları uğruna hareket eden ve değişmeyen tek kişi Fikret'tir. Ali Rıza Bey ve Şevket ile bu noktada ayrılır. Ailenin iki reisi – babası – olan bu erkekler başta doğruları savunsalar da zamanla bu doğrularından vazgeçmek zorunda kalmışlar, fakat Fikret kendini bir bilinmeze sürükleyeceğini bildiği halde doğrularından vazgeçmeyerek evlenmeyi göze alabilmiştir. Bu açıdan bakıldığında Fikret'e fedakâr da denilebilir. Ali Rıza Bey gibi ya da Şevket gibi doğruları yerine kendini feda etmiştir. Yine bu açıdan bakıldığında eğer Ali Rıza Bey, zamanında kızı Fikret'in uyarılarına kulak verebilseydi ya da onun kadar cesaretli olup hayatını değiştirecek kararlar alabilseydi ailenin durumu bu şekilde sonlanmazdı. Ali Rıza Bey, baba olarak aile içindeki otoritesini sağlayarak ailesini kurtarabilirdi.

Ali Rıza Bey'in Melekleri: Leyla ve Necla

Ali Rıza Bey'in ortanca kızları Leyla ile Necla, aralarında çok az yaş farkı olan, hayata bakış açıları ve düşünceleri konusunda adeta ikizler gibi aynı özellikleri taşıyan iki kız kardeşdir. Elbette ki geleceğe dair bir takım farklı anlayışları vardır ama sonuç olarak gerek yetiştirilme tarzları gerekse beden ve karakter yapıları birbirine tıpa tıp benzer. Romanda da bu iki kız kardeş anlatılırken sürekli olarak birlikte çizilmişler, tasvirlerinde ayrı değil sanki tek bir karakter şeklinde anlatılmışlardır.

Leyla on sekiz, Necla ise on altı yaşındadır. Ali Rıza Bey, bu iki kızının gelecekleri hakkında başta çok da endişe duymaz. Zira kızları, Şevket ve Fikret gibi babaları tarafından ince fikirlerle yetiştirilmemelerine rağmen çok güzeldirler ve sırf bu yüzden iyi birer kısmet bulabileceklerdir. Onlarda, ablalarının zekâsı ve kültüründen eser yoktur. Fakat zamane gençlerinin değer verdiği güzellikleri vardır. Ali Rıza Bey, bu sayede onların iyi birer koca bulacaklarına inandığı için fikir ve terbiyelerine fazla önem vermemiştir. Diğer kardeşlere göre daha hoppa ve şımarık büyütülen bu iki genç kız, temiz ahlaklı, saf ve aile bağları kuvvetli çocuklar olmalarına rağmen o yaştaki her genç kız gibi zayıf, tecrübesiz ve yüzeysel kalmışlardır.⁸¹

Ali Rıza Bey, küçüklükten beri bu iki kızını dışarıya karşı son derece kapalı, evde ise bu kapalılığın aksine büyük bir serbestlik ile yetiştirmişti. Dışarıya çıkmalarına, iyi tanınmayan aile kızları ile arkadaşlık etmelerine fazla izin verilmeyen bu Leyla ile Necla, evde son derece şımartılmışlardır. Aile gelirin büyük bir kısmı bu kızlar için harcanmıştır. Bunun altında yatan neden ise Ali Rıza Bey'e göre bu iki kızın son derece güzel olmaları ve Ali Rıza Bey'in bunun kızları için tehlikeli olabileceğine inanmasıdır. Kızlarını tehlikeden koruyabilmek adına onları eve kapatan Ali Rıza Bey, bu açığı kızlarına her türlü imkânı sunmakla örtmek istemiştir. Böylece kızları evden nefret etmeyecekler ve evlerine bağlı namuslu birer kadın olacaklardır:

---

⁸¹ Emil, 437.

Ali Rıza Bey, ‘ Leyla ile Necla namuslu birer kadın olarak yetişirlerse kâfidir, ’ derdi. Bütün tedbir onları kapalı olarak büyütmekten ibaret kalmıştı. Kızların fazla sokağa çıkmalarına, ağır başlı tanınmayan ailelerin kızlarıyla arkadaş olmalarına izin yoktu. Karına daima: ‘ Bu yaşta çocuklar için güzellik en büyük tehlikedir. Gözünü iyi aç!’ diye tembihler verirdi. Ancak bu sıkıntının da bir aksi tesir yapmasından korktuğu için evde onları fevkalade okşamıştı. Bir dedikleri iki olmazdı.

Son zamanlarda karısıyla çıkan kavgaların birçoğu bu yüzdendi. Hayriye Hanım, Leyla ile Necla için fazla para sarf edildiğinden şikâyet ettikçe Ali Rıza Bey: ‘ Senin aklın ermez hanım! Çocukları eve kapıyoruz... İstediklerini yedirip giydirmesek olmaz. Sonra evden, ev hayatından nefret ederler. Keşke elimizden gelse de onları evin içinde daha fazla memnun etmenin yolunu bulsak!’ derdi. (s. 56)

Ali Rıza Bey’in istifasının ardından Hayriye Hanım, bu iki kızının yetiştirilmesinden dolayı duyduğu şüpheyi kocasına acı bir şekilde ifade ederken diğer çocuklarından çok bu iki kız için tehlike çanlarının çaldığını da söylemiştir aslında. Oysa Ali Rıza Bey’e göre kızları için bir tehlike söz konusu değildir ve kızları kendisine bu emeklilik döneminde destek vereceklerdir. Ona göre çocukları birer melektir:

– Çıldırılmışın hanım... Benim çocuklarım öyle melekler ki... (s. 38)

Fakat Ali Rıza Bey’in diğer pek çok konuda olduğu gibi bu noktada da gözden kaçırdığı büyük bir gerçek vardır. O zamana kadar büyük bir sıkıntı görmeyen, hayat zaruretleri ile yüz yüze kalmayan bu iki kız, gerçek şahsiyetlerini ortaya koyamamışlardır. Babasının istifası üzerine ailede boy gösteren ve giderek artan maddî sıkıntılar, Necla ile Leyla’nın hiç de birer melek olmadığını en canlı şekliyle ortaya koyan hayat zarureti olmuştur. Ailede gerçek yüzlerini ortaya koymaktan çekinmeyen ilk fertler bu iki kız kardeşidir.

Baba olarak Ali Rıza Bey'in yanlışlarından biri daha bu iki kızın yetiştirilmelerindeki yanlış anlayıştır. Onları eve kapatıp ne isterlerse temin etmek kızlarının terbiyesi için sadece kısa vadede bir çözüm olmuştur. Ali Rıza Bey, ileriye düşünmemiş, günü kurtarma derdine girmiş, kızlarını haddinden fazla şımartarak kendince tedbir almıştır. Oysa kızlarının gelecekteki zorluklara da hazır edilmeleri gerekirdi. Bu sebeple maddî sıkıntılar karşısında en çok bocalayan Leyla ile Necla olmuş ve ailenin içindeki durumu anlamayarak sürekli kendi istekleri doğrultusunda şartları zorlamışlardır.

Leyla ve Necla kardeşler, ilk günlerde babalarının parasızlığına karşı içlerinde büyük bir kin duymaya başlarlar ve bunu bakışları ile ifade ederler. Sonraki dönemlerde ise açıktan açığa isyan ederek ailenin yaşadığı maddî sıkıntılardan bıktıklarını söylerler:

Leyla ile Necla asıl istediklerini artık açık açık söylüyorlardı; ne hakla kendilerini eve kapatmışlardı? Herkesin kızları istedikleri yerde, istedikleri insanlarla gezip eğlenirken, kendileri niye bu cehennemde çile dolduruyorlardı?

Enin adı artık 'cehennem' olmuştu. Onlar da genç değiller midirler? İnsan içine çıkmak, sosyetelere girmek, dans etmek istemezler miydi? Geçlikleri geçiyor sayılırdı. Bu gidişle sonları ne olacaktı? Babaları kendileri için bir şey hazırlamış mıydı? Ev, delik bir gemi gibi, günden güne batıyordu. Böyle zamanlarda herkese başının çaresine bakmak hakkı neden verilmiyordu? Üstlerindeki baskıyı kaldırmak zamanı gelmiş de geçiyordu. Kendi başlarına bırakılırlarsa belki birer hayırlı koca bulur, canlarını kurtarırlardı. Böyle zamanda kimin kapısını çalıp 'evlenecek kızınız var mı?' diye soruyorlardı? (s. 59)

Bu isyanlarda Leyla ve Necla'nın gerçek karakterleri de ortaya konur. Ali Rıza Bey'in melekleri "asrî hayat" düşkünüdürler ve hayatlarını da bu doğrultuda yaşamak isterler. Başta sadece isyan derecesinde ifade ettikleri istekleri zaman geçtikçe harekete dönüşecek ve attıkları her adım, kendileriyle birlikte bütün aileyi

de mahvedecektir. Yaşamak istedikleri “asrî hayat” uğruna hem kendilerini hem de ailelerinin namusunu hiçe sayarlar. Ali Rıza Bey’in bir baba olarak kendilerine vermek istediği ahlak kurallarını, namus ve doğruluk ilkelerini görmezden gelirler, babalarının kafalarına kakarlar.

Leyla ve Necla, gün geçtikçe içlerindeki arzuları daha açık şekilde ortaya koyarlar. En zarurî masraflardan kısıntı yapılarak evin bütçesi onların lüksüne harcandığı halde Leyla ile Necla, buna memnun olmazlar ve ağabeylerinin mahvolmasına da sebebiyet verirler. Fakat onlar için ağabeylerinin tutuklanması da önemsizdir. Bu iki genç kızın tek düşündükleri, gittikçe seviyesi düşen partilerde birer koca avlamaktır. Bu partilerde babalarını bile alaya almaktan çekinmeyecek kadar kendilerini kaybederler. Bu duruma başta sinirlenen, sonraları sessiz kalan Ali Rıza Bey en sonunda belki kızlarına birer koca bulurum ümidiyle bu rezalete de katlanır:

Leyla ile Necla'yı ne pahasına olursa olsun evlendirmek Ali Rıza Bey için artık sabit bir fikir olmuştu.

Eskiden kızarlığının yabancı erkeklerin kucağında dans ettiğini, onlarla ağız ağza konuşup gülüştüğünü, تنها yerlerde kol kola gezdiğini gördükçe hırsından kendi kendini yerd.

Şimdi bu acıyı ve utancı eskisi kadar duymuyor, kızlarının şu sayede belki iyi birer koca avlayacaklarını ümit ederek bütün yolsuzluklara göz yumuyordu. (s. 93)

Ali Rıza Bey'deki bu sabit fikir, aslında onu adım adım sona götürür. Başta karşı çıktığı tüm olaylara zamanla göz yummaya hatta bu olayların içinde yer almaya başlar. İlk zamanlarda eve gelenler arasında hürmet ve riayet görürken yavaş yavaş kimse kendisinden çekinmeye gerek duymaz. Gelen kişiler, onun yanında açık saçık hikâyeler anlatmakta bir sakınca görmezler. Eve gelen Ferhunde ile daha da hız kazanan partiler ve “asrî hayat” hevesi ile Ali Rıza Bey'in babalık mazereti de

zamanla ortadan kaybolur. Çünkü olayların coşkun seli öyle bir hızla akmaktadır ki buna Ali Rıza Bey gibi bir aile reisinin karşı koyması mümkün değildir.

Ali Rıza Bey'in romanda en yıkıldığı anlardan birisi de kızı Necla'nın Abdülvehhap Bey ile evlenmek istediğini söylediği andır. Abdülvehhap Bey, Suriyeli bir zengin pozunda uzun süre Leyla'ya talip olmuş sonra sudan bir sebep göstererek ondan ayrılarak Necla'yı istemiştir. Bu isteme olayına karşı o güne kadar ikiz kardeş gibi davranan Leyla ile Necla iki düşman şekline dönüşmüştür. Necla, babasının tüm hayretlerine rağmen Abdülvehhap Bey'den gelen bu teklifi büyük bir pişkinlikle kabul etmiştir. Bu Ali Rıza Bey'i yıkan büyük bir darbe olmuştur:

Necla, yaşından umulmayacak bir pişkinlikle Ali Rıza Bey'in karşısına dikildi, hiç utanıp sıkılmaya lüzum görmeden:

' Ne yapıyorsun, baba... Çıldırдың mı? Kısmetime ne hakla mani olacaksın? Mademki Abdülvehhap Bey beni istiyormuş... Kardeşimin yerine beni verirsin olur biter...' dedi.

Ali Rıza Bey yüzüstülüğün bu derecesini aklına sığdıramayarak dili tutuldu, Leyla bayıldı. (s. 130)

Ali Rıza Bey, kızlarının bu kadar düşmesine bir türlü inanamaz. O, tanık olduğu olaylar ile aslında bir zamanlar melek olarak tanımladığı kızlarının geldiği son durumu görmektedir:

'Kaltak... Ahlaksız kaltak... Nişanlımı sen baştan çıkardın...' diye Necla'ya saldırıyor, o korkup çekinmeye lüzum görmeden:

'Pekala yaptım, gözünü açaydın da sıkı tutaydın...' diye cevap veriyordu.

Hayriye Hanım saçı başı karışmış Leyla'yı zapt etmeye, Ayşe, zorla Necla'yı odadan çıkarmaya uğraşıyordu.

Ali Rıza Bey'e gelince o, yere duvarın dibine çömelmiş, başını elleri içine almış, olan vakalardan ziyade çocuklarının bu kadar düşmüş, bayağılaşmış olmalarından hıçkırığa hıçkırığa ağlıyordu. (s. 132)

Necla, hiç beklemediği gibi bir evlilik yaparak Suriye'ye gider ve gördükleri karşısında hayal kırıklığı yaşar:

Necla, Beyrut'ta hayalindeki sarayın yanında bir tavuk kümesi gibi kalan küçük bir eve indi.

Mermer merdivenlere dizilmiş sinema uşakları yerine, bir entarili kayınbaba ile iki ortak ve bir alay çocuk tarafından karşılandı.

Üçüncü ortak dokuz ay evvel ölmüştü. Necla bu kadının yerine geldiği için ondan kalan iki çocuğa analık etmek vazifesi de tabii artık ona düşüyordu.

Genç kadın, Nasrettin Hoca'nın ağacı gibi, görüp göreceği nimetin İstanbul'dan alınmış bir iki parça eşyadan ibaret kalacağını anlayınca biraz hırçınlık etmek istemişti. Fakat daha ilk kavgada entarili kayınbabanın boru gibi bir sesle öterek üstüne hücum ettiğini görünce fena hâlde korkmuş, bir daha ağzını açmaya cesaret edememişti.(s. 137 – 139)

İntiharını bile düşündürecek olan bu evlilik bir noktadan bakıldığında Leyla'nın hayatından daha namusludur. Aileye, özellikle de Ali Rıza Bey'e, asıl darbeyi vuran son olay Leyla'nın seçmiş olduğu yaşam tarzıdır. O, artık zengin bir avukatın metresidir ve bunu duyup da hesap sormaya kalkan babasına verdiği cevapla onu bir kez daha yıkar:

'Öyle de olsa ne çıkar... Adam olaydın da kızını bu hale düşürmeyeydin!' dedi.
(s. 144)

Bu sözler ailenin çöküşünü, iflasını ifade eden sözlerdir. Bu iflas aileyle birlikte aileyi temsil eden Ali Rıza Bey'in de sonudur aslında. Bu olaydan sonra Ali Rıza Bey, bu son darbeden sonra hafif bir felç geçirir. Ali Rıza Bey'i en nazik yerinden, namus meselesinden vurmuştu. Bu durum onun içini yiyip bitiriyordu. Fakat her duruma olduğu gibi buna da zamanla alışan Ali Rıza Bey, bir müddet sonra dışarıya çıkmaya başlar.

Ali Rıza Bey, kendini Leyla'yı evden kovduğu için bu durumda haklı görür ve çevresinden kabul görmeyi ve hatta çevresinin ona biraz da acımasını umar. Eğer kızının bu hareketine göz yummuş olsa çevresi tarafından namussuz olarak tanımlanabilirdi fakat o bunu yapmamıştı. Fakat Ali Rıza Bey'in eserin başından beri her duruma karşı olan tavrının değişmesi gibi bu tutumunu da değiştirir ve kızını Leyla'nın evinde yaşamaya başlar.

Bir baba olarak Ali Rıza Bey'in Leyla ile Necla'ya olan tutumu değerlendirilecek olursa, kızlarına karşı zaaf gösteren bir babanın yanlışlıkları ile karşılaşılır. Kızlarını en başından beri yanlış yetiştirmiş olan bir baba vardır karşımızda. Onları eve kapamak ne kadar doğru ise her istediklerini yapıp gerçeklerden uzak bir yaşam sürmelerine sebebiyet vermek de o derece doğrudur. Karısı Hayriye Hanım'a aklın ermez diyerek kızlarını fazlaca şımartan Ali Rıza Bey, aile sıkıntısına girdiğinde bunun acısını çeker. Hayriye Hanım haklı çıkar. Her istediği yapılmış olan bu kızlar ufak bir sorunda hemen değişirler ve ağır darbelerle ailenin çöküşünü hızlandırır.

Reşat Nuri Güntekin, Ali Rıza Bey'in babalığını bu kez Leyla ve Necla aracılığı ile eleştirir. Bir babanın görevini Hayriye Hanım aracılığı ile okuyucusuna sunar. Bir babaya düşen aslı görev, çocuklarını geleceğe hazırlamaktır. Bunun için de yapılması gereken onları zamanında çağın gereklerinden uzak tutarak kapalı bir kutuda

yetiştirmek değil onları yaşamın getireceklerine karşı hazırlamaktır. Oysa Ali Rıza Bey, böyle yapmamış, kızlarının sadece güzelliklerine güvenerek ileride yaşamlarını kuracaklarına inanmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi onları eve kapatma sorunu kısa vadeli olarak czmştr ki bu da sonrası için bir yıkım yaşatmıştır aileye.

Ali Rıza Bey'in Son Duası: Ayşe

Ali Rıza Bey'in ailesinde yaşanan tüm yaprak dökümlerinin ardından elinde bir tek Ayşe kalmıştır. Ayşe, ailenin en kgdr. Bu sebeple nasıl olsa bir Şekilde büyür düşüncesi ile onunla fazla ilgilenilmemiş, roman akışında da fazla yer almamıştır. Evdeki olaylar esnasında tam bir tarafta yer almayan bu sessiz kız, Ali Rıza Bey'in evin ckşnden kurtarmak istediği son umududur. Diğer cocuklarının yaşadıklarını gördükçe Allah'a Ayşe için dua etmekten kendini alıkoyamaz. Fakat bu isteği de sadece dua aşamasında kalır ve elinde kalan son cocuğunu kurtarmak adına yine hiçbir Şey yapmaz. Hatta bir baba olarak bu cocuğuna karşı babalık Őefkatini de göstermekten aciz kalır:

Ali Rıza Bey bu muammanın bir eşini de gerek kendisinin gerek karısının Ayşe'ye olan muamelelerinde buluyordu. Altı cocuktan ellerinde bir bu küçük kız kalmıştı. Bu vaziyette bütün ötekilerin muhabbetini Ayşe'ye vermek, onu altı kere fazla sevmek icap etmez miydi? Hâlbuki cocuğa evin içinde dolaşan, hatta ayakaltına geldikçe itilip kakılan bir kedi muamelesi yapılıyordu. Anlaşılan cocuklarla fincan takımları arasında pek bir fark yoktu. Kırıla kırıla bir tek kaldıkları gibi işe yaramaz oluyorlar, bir köşeye atılıyorlardı. (s. 147)

Sonunda Ayşe, annesi ve babası ile Leyla ablasının evinde yaşamaya devam eder. En son ablasının misafirlerine içki servis ederken görülür.

Ali Rıza Bey'in Emekliler Çevresi

Yaprak Dökümü eserinde Ali Rıza Bey'in şahsiyetine bağlı olarak incelenmesi gereken diğer bir nokta da "emekliler çevresi"dir. Bu çevreyi oluşturan kişiler romanda belli bir kesimi temsil ederler. Emeklilerin mekânları olan kahvelere bakıldığında emekli çevresini oluşturan herkesin aslında belli bir yaşam tarzına sahip insanlar olduğu ve emekli olmakla birlikte hayatta nasıl da çürüğe çıkarıldıkları görülür.⁸²

Ali Rıza Bey, başta nefret ettiği kahvelere de oradaki insanlara da zamanla alışır. Hatta başta kınadığı pek çok insan sonlara doğru onu en iyi anlayan arkadaşlar haline gelir. Kahveler, evde huzur bulamayan ve kendini dışarı zor atan emekliler için sığınılacak bir kapıdır.

Reşat Nuri Güntekin, romanına bu çevreyi almakla döneminin gerçeklerine de bir ışık tutar. Emekli olan insanların yapacak başka bir iş bulamadıkları ve toplumdaki değişikliklere ayak uyduramadıkları için buralara kaçtığını, buralarda yaşanan dramları, toplumun geldiği durumu ortaya koyar.

Bu kahveler ve bu insanlar, değişen toplumla birlikte değişmeye başlayan geçmiş dönem insanlarından başkası değildir. Ali Rıza Bey de bu kahve halkından biri olmuştur.

Sonuç olarak denilebilir ki, Ali Rıza Bey, bir zamanların dimdik, yekpare ahlak ve fazilet heykeli iken son zamanlarda feci bir yaprak dökümü yaşayarak ağır ağır, parça parça dağılmıştır.⁸³

---

⁸² Emil, 446.

⁸³ Emil, 451.

5.4. Yaprak Dökümü Romanında Zaman ve Mekân

Yaprak Dökümü romanında vaka zamanı olarak belli bir yıldan bahsedilir demek yanlış olur. Tarihe bağlı zaman dilimi ile ilgili belirleme yapılamayan bu romanın yazıldığı dönemin olaylarını konu edindiği söylenebilir. Romanda Osmanlı'nın batılılaşma çabaları içine girdiği dönemdeki bunalımlar anlatılmakla beraber tarihle ilgili bir saptama yapmak mümkün değildir. Fakat romanın "*Büyük Muharebe*"den sonra yaşanan değişim sürecini konu edindiği kitaptan çıkarılabilir.

Yazar, başkışisi olan Ali Rıza Bey'in geçmişten bugüne kadar olan yaşamını okuyucuya aktarırken geçmiş yaşamına dair bilgileri zamanda geriye dönüşler yaparak verir. Böylece başkışisinin yaşamını özetleme ve onu daha iyi tanıtmaya imkân bulur. Ali Rıza Bey ile ilgili olan bu geri dönüşler ilk bölümlerde sunulur ve ondan sonraki bölümlerde şimdiki zamana dönülür. Ali Rıza Bey'in çocuklarıyla ilgili hatıraları ve devrin değiştiğini kabullendiği bölümler, yaşanan zamandan geçmişe dönülerek sunulur. Olaylar esnasında zaman zaman anılarda yolculuklar yapılarak kişilerin daha iyi tanınması ve olayların daha doğru yorumlanması sağlanır. Romanda zamanın kronik yapısı anlık olarak yapılan bu geriye dönüşler ile bozulmuş olur. Ali Rıza Bey, Altın Yaprak Anonim Şirketi'nde beş yıldır çalışmaktadır. Romanın genel vakası da bu beş yıllık süreçten sonra, Ali Rıza Bey'in istifası ile başlar. Bu istifadan itibaren zaman ileriye dönük bir biçimde ilerler. Asıl olayların yaşandığı bu bölümlerde günler belirsiz olarak sıralanır ve sosyal zaman normal akışta devam eder.⁸⁴

Romanda vaka zamanı, Ali Rıza Bey'in Adapazarı'ndaki kızı Fikret'in de yanına gitmeye karar verdiği anda biraz daha netleşmesi dikkate alınacak olursa aşağı yukarı beş yıldır.

---

⁸⁴ <http://www.turkishstudies.net/sayilar/sayi21/80-kanterfatih1708%28Hakem-1%29.pdf> – (29.05.2012)

Yaprak Dökümü romanında olaylar, sınırlı bir fiziksel mekân kurgusu içinde yaşanır. Olaylar İstanbul'da başlar. Fikret'in Adapazarı'na, Necla'nın Suriye'ye gitmesi ile mekân İstanbul dışına taşınır. Fakat romanda bu mekânlar üzerinde durulmaz, tasvirleri yapılmaz. İstanbul'da Altın Yaprak Anonim Şirketi, Ali Rıza Bey'in Bağlarbaşı ve Dolapdere'deki evi, Ali Rıza Bey'in emekli olduktan sonra gittiği kahve, Necla'nın metres olduğu avukatın Taksim'deki apartman dairesi romanda geçen mekânlardır. Bu mekânlardan Ali Rıza Bey'in evi, romanın kurgusuna yön veren olayların yaşandığı yer olarak ön plana çıkar. Ali Rıza Bey'in evi, alafrangalıktan beslenen bir nesil çatışmasının yaşandığı bir mekân olmasından da öte toplumsal değişimin bir simgesi gibidir.⁸⁵ Bu ev aynı zamanda toplumdaki çözümlenin aile düzeyinde yaşandığı yerdir. Bağlarbaşı'ndaki bu "harap ev"le Ali Rıza Bey'i birbirine benzetmek mümkündür. Ali Rıza Bey, yıllarca kendisini dış dünyaya kapamış ve böylece tehlikelerden uzak kalacağına inanmıştır. Oysa Osmanlı'daki değişim onu da etkilemiş ve ailesini yıkmaya başlamıştır. Tıpkı evin artık dışarıdan gelen etkilere dayanamayıp bakımsızlıktan çürümesi gibi... Romanda insanın mekânla birlikte zamana karşı koyamaması, Ali Rıza Bey'in ailesinin çöküşü örneğinde sembolize edilir. Ali Rıza Bey, zamanın değişen şartlarına karşı kapılarını kapatarak çözüm bulmayı denemiş fakat kendini güvence altına aldığı zannettiği evi ile birlikte yıkıma uğramıştır.⁸⁶ Kitabın sonunda Ali Rıza Bey, hayatın yönünü değiştiremediği akışına ayak uydurur ve ahlaki değer yargıları iflas etmiş olarak kızının metresi olduğu avukata ait apartman dairesinde yaşamaya başlar.⁸⁷

Sonuç olarak "*Yaprak Dökümü*" romanında insan-mekân ilişkisi yönünden belli bir bütünlük ve uyum olduğu söylenebilir. Eserde konu ve temaya uygun mekânlar seçilmiştir. Batıya özenti duyma İstanbul'da başlamış ve bu özenti aileyi içten içe parçalamıştır. Kullanılan mekânlar kahramanların ekonomik durumuna göre

---

⁸⁵ Handan İnci Elçi, *Roman ve Mekân Türk Romanında Ev*. (İstanbul: Arma Yayınları, 2003) 209.

⁸⁶ <http://www.turkishstudies.net/sayilar/sayi21/80-kanterfatih1708%28Hakem-1%29.pdf> – (29.05.2012)

⁸⁷ Handan İnci Elçi, *Roman ve Mekân Türk Romanında Ev*. (İstanbul: Arma Yayınları, 2003) 211.

şekillenmiştir. Romanın başında yüzeysel kalan mekân sayfalar ilerledikçe kahramanlarının psikolojileri ile şekil almıştır. Ali Rıza Bey ve evi gibi.⁸⁸

5.5. Yaprak Dökümü Romanının Dil ve Üslubu Hakkında

Reşat Nuri Güntekin, diğer eserlerinde olduğu gibi incelenen *Yaprak Dökümü* adlı romanında da dili ustalıklı kullanır. Kullanılan bu dil sayesinde okuyucu, romanın ilk sayfalarından itibaren kitap okuduğunu unutmaz, kendisini bir anda olayların içinde buluverir, olayları âdeta kendisi yaşar.

Yazar, olayları ya da durumları anlatırken gereksiz sözcük kullanımına girmez. Seçtiği sözcükler ve cümle yapıları son derece yalın ve anlaşılırdır. Dikkat dağıtıcı, zihin bulandırıcı söz dizimlerine rastlanmaz. Anlatılmak istenen en basit ve en kısa şekilde anlatılır.

Eserde kullanılan konuşmalar da aynı şekilde sade ve akıcıdır. Okuyucuda yapmacıklık hissi uyandırmayan bu karşılıklı konuşmalarda karakterler kendi ruh dünyalarından seslenirler. Karşılıklı konuşmalarda eksilteli cümlelere sık sık yer verilir.

Yazar, anlatmak istediği asıl düşüncüyü okuyucuya verebilmek ve anlamı pekiştirmek amacıyla yer yer atasözü ve deyimlerden de faydalanır. Bu sayede romanın anlatımını daha canlı ve daha çekici bir hâle getirir.

Reşat Nuri Güntekin'in, genel karakteri olan halkın anlayabileceği dille eserlerini vermek anlayışının bu eserde de var olduğu görülür. Yazar, her yaşta insanın

---

⁸⁸ <http://ramazanmuellim.narod.ru/edeb.html> - (04.06.2012)

kolaylıkla anlayabileceği gayet sade, açık, anlaşılır bir dil kullanarak eserinin okuyucu kitlesini daha da genişletmiştir.⁸⁹

Yaprak Dökümü romanında yazar hâkim bakış açısı kullanır. Hâkim anlatıcı, bu yöntem ile başkişinin ve çevresindekilerin düşüncelerini ve duygu dünyalarını açıklar. Olay örgüsü üçüncü tekil şahıs tarafından aktarılır. Yazar böylece olayların merkezindeki kahramanların ruh ve hayal dünyasına girme şansı yakalar. Bu rağmen yazar, başkişi dışındaki kahramanların ruh dünyalarıyla ilgili ayrıntıları sınırlı tutar. Ali Rıza Bey'in yaşadıkları karşısındaki duruşu ve devrin şartları karşısındaki yenilgisi, bunların ruhuna yansımaları iç çözümleme yöntemiyle sunulur fakat diğer kahramanların iç dünyaları okuyucuya aktarılmaz. Yalnızca kahramanların yaşadıkları olaylar karşısındaki tavrı gösterilir.⁹⁰

5.6. Yaprak Dökümü Romanında Baba Motifi

5.6.1. Aile Babası: Ali Rıza Bey

Romanın başkişisi, idealleri uğruna çeşitli sıkıntılara katlanmayı göze alan, bağlı olduğu değerler uğruna türlü acıları tatmak zorunda kalan Ali Rıza Bey'dir. Babîali yetiştirmelerinden olan, devlet memuru olarak Anadolu'nun çeşitli vilayetlerinde görev yapan, bir haksızlığa karşı çıktığı için devletteki görevinden ayrılan bu zat, bağlı olduğu değerleri korumak niyetini taşıdığı kadar bu değerlerin toplum ve kendi çocukları tarafından da aynı şiddetle kabul görmesini beklemektedir.

---

⁸⁹ <http://www.yenimakale.com/resat-nuri-guntekinin-yaprak-dokumu-romani.html> - (29.05.2012)

⁹⁰ <http://www.turkishstudies.net/sayilar/sayi21/80-kanterfatih1708%28Hakem-1%29.pdf> - (29.05.2012)

Ali Rıza Bey, insanların paradan başka şeylerle de mesut olacaklarına inanmıştır. Dürüstlüğünden taviz vermeden, şeref ve haysiyetiyle memuriyet görevini yapmakta, devletin çıkarlarını şahsi menfaatlerinden üstün görerek çok titiz çalışmaktadır. Yalnız tüm doğrularına rağmen toplumdaki değişimi yakalayamamış, çevresindeki anlayış farklılığına yabancı kalarak yaptığı her hareket ve gösterdiği her tavırla gerek ailesi gerekse çevresi tarafından oldukça yadırganan biri haline gelmiştir. Her ne kadar kendi doğrularını tüm toplumda görmek arzusu ile dolu olsa da bu değerleri gelecek kuşaklara aktaracak bir irade sağlamlığında değildir.⁹¹

Yazara göre çocuklarının geleceğe hazır ve mutlu olmasını isteyen bir baba, çocuklarına temiz bir isimle birlikte bir miktar da para bırakmalıdır. Sadece iyi bir isim karın doyurmaz. Reşat Nuri, okuyucuya vermek istediği bu mesajı, romanın ilk sayfalarında, Altın Yaprak Anonim Şirketi'nden bir ay evvel istifa etmiş, şirkete arkadaşlarını ziyarete geldiğinde istifasından dolayı ne kadar doğru bir karar aldığını anlatan, kara yağız bir gencin ağzından dökülen şu sözlerle verir:

Babam fazla namuslu adammış... 'bir babanın çocuklarına bırakacağı en kıymetli miras temiz bir isimdir' der gidermiş... Temiz bir isim, bir miktar dünyalıkla beraber olursa âlâ. Fakat züğürt evlatlarda ancak bir, nihayet iki göbek dayanabilir.(s.6)

Bu sözde kendi babasına sitemde bulunan bu genç adam aslında romanın daha bu ilk sayfalarında okuyucuya olacaklar hakkında bir ipucu da vermektedir. Sözlerini burada bitirmeden, kısacık hayatında elde ettiği maddî içerikli hayat felsefesini şirketteki arkadaşlarına ve tabii o esnada onu büyük bir şaşkınlıkla dinleyen Ali Rıza Bey'e anlatmaya devam eder:

---

⁹¹ Gıyasettin Aktaş, *Tematik Roman İncelemeleri, Hayata Ayna Tutan Romanlar*. (Ankara: Akçağ Yayınları, 2008) 63.

Genç adam masadan inmişti. Sobanın ağzında görünen ateşlerden bir sigara yaktıktan sonra, dolaşmaya Havyar Hanı'na, gümrüğe dair vurgun, anaför hikâyeleri anlatmaya başladı. Bunların çoğu bire bin katmak suretiyle şişirilmiş masallardı. Fakat bu mahrum adamlar onları olduğu gibi kabul ediyorlar, başkaları kürekle altın kürekerken, kendilerinin bu rutubetli odada birkaç lira için yarı aç çürümelerine hayıflanıyorlardı. (s.8)

O zamanlar altmış yaşlarında olan eski mutasarrıf Ali Rıza Bey, bu genç adamın anlattıklarını kendi doğruları ile bağdaştıramadığı için büyük bir şaşkınlıkla dinler ve içten içe itiraz eder. Gözlerle ifade edilen itirazın farkında olan genç adam bu sefer geçmişin değerlerine bağlı kalan bu altmışlık ihtiyara değişen zamanın değişen şartlarından bahseder:

Bilhassa Büyük Muharebe'den sonra bütün dünyada bir garip uyanıklık oldu. Şimdiki insanlar artık sizin zamanınızın insanları değil... Gözlerin açılması emelleri, hırsları artırdı. Kimse artık kendi halinden memnun olmuyor. Bu cereyan neticesinde eski ahlak kaidelerinin yıkılıp değişmemesine nasıl imkân görürsünüz? (s. 10)

Genç adamın bu sözleri kitabın temasıyla bağlantılıdır aslında. Ali Rıza Bey'e daha bu satırlarda başına gelebilecek olaylar hakkında bir bilgi verir bu satırlar. Yazar, kendi söylemek istediklerini bu genç adam vasıtası ile belirtir ve bir bakıma namus düşkünü Ali Rıza Bey'e, ailesinde yaşanacak olan yaprak dökümünün sebebini verir. Kendini gelişen şartlardan uzak tutup, içinde yaşadığı toplumdan soyutlayıp, sırtını değişen şartlara çeviren birinin süregelen değişimlerden etkilenmemesi mümkün değildir. Kaldı ki bu uzak durma etkilenmenin çeşidini olumsuz yönde geliştirecektir.

Yazarın düşüncelerini dile getirmeye devam eden genç adam, Ali Rıza Bey'e son birkaç söz daha söyleyerek romandaki görevini tamamlar:

Babasınız, çocuklarınız var, paranız yok değil mi? Evlatlarınız âhir ömrünüzde size bir feci yaprak dökümü manzarası seyrettirmekten gayri saadet vermezler. (s.10)

Bu sözler Ali Rıza Bey'in huzurunu kaçırmaya yeter de artar. Artık genç adamın sözlerinden çok daha ilerisi vardı zihninde dolaşan düşüncelerinde. Beş çocuk babasıydı. Bunların hiçbiri tam anlamıyla daha kendini kurtarabilmiş değildi. Genç adamın acı hakikatleri insanlara “şerait-i hayatiye, şerait-i iktisadiye” öğretiyor demesini düşünüyordu. O, bütün hayatını çocuklarına iyi fikirler ve iyi bir ahlak vermeye sarf etmiş bir babaydı. Acaba yeni zamanların bu değişen havası o ve ailesini nasıl etkileyecekti? Yaprak dökümü yaşamak istemiyordu ama içinde kuşkular da uyanmıştı. Yapabileceği tek şey vardı: Dua etmek...

Romanda para ile otorite arasında bir bağ kuran yazar Ali Rıza Bey'in ailesindeki çöküşü de büyük ölçüde maddî sorunlara bağlar. Ali Rıza Bey emekli olmadan önce sözü dinlenen bir babadır. İşten istifa edip de masadaki yerini oğlu Şevket'e bıraktığı anda kendisi ile birlikte ailesinin de kaderini değiştirir. Artık evde sözü dinlenen Şevket olur.

Ali Rıza Bey, idealleri uğruna türlü sıkıntılara katlanan, olmadık acılar çeken biri olmanın yanı sıra bir zamanların değer hükümlerini, değişen toplumda görmek isteyen ve çocuklarından da bu değerlere uyum sağlamalarını bekleyen bir babadır. O, uzun yıllar çeşitli devlet görevlerinde bulunmuş, sahip olduğu değerler uğruna işinden ayrılmayı göze almış bir ahlak adamıdır ki bir baba olarak çocuklarında aynı ahlakın devamını görmek ister ve bunda da kendisini haklı bulur. Onun çocuklarına bırakacağı en önemli miras sahip olduğu bu değerlerdir.

Dürüstlüğünden hiçbir zaman taviz vermeyen bir yaratılıştadır Ali Rıza Bey. Söz konusu şeref ve haysiyet olduğunda çok hassastır. Görevine son derece bağlı,

devletin menfaatlerini kendi çıkarlarının üzerinde tutar. Fakat tüm bu özelliklerine rağmen sahip olduğu değerleri gelecek nesillere aktarmak için kendinde gereken iradeyi bulamaz. Onun içinde yaşadığı fakat hızla değişen toplum, artık onun için yabancılaşmışlığın simgesidir. Gelişen toplum düzenine ve hızla değişen değerlere ayak uyduramaz. Yaşadığı toplumun gerisine düşmüştür. Bu sebeple öncelikle ailesi sonrasında çevresi tarafından yadırganan biri olmaktan kurtulamaz.

Kitaptaki kimi satırlar çevresinin onun hakkındaki görüşlerini direkt olarak ortaya koyar:

Titiz denecek kadar temiz, gülünç denecek kadar nazik bir adamdı. Hak yemek, kanuna mugayir bir şey yapmak, kalp kırmak korkusuyla bir türlü iş göremezdi.

İsterdi ki elinden çıkacak iş sade kanuna değil teamüle, insanlık ve nezaket kaidelerine de uysun, yani dört başı mamur olsun...

Ondan bahsedenler, ‘ iyi adam... Peygamber gibi adam... Elini öp... Dua ettir... İlimden bahsettir... Şiir okut... Ne yaparsan yap... Fakat iş isteme... ’ derlerdi. (s.12)

Bu satırlarda da görüldüğü üzere Ali Rıza Bey, teoride kabul edilebilecek tüm iyi değerlere sahip olmasına rağmen bunları hayatına uygulayabilecek şevkte değildir. Onun tembelliğini ortaya koyan bu sözler bir aile babası olarak çocuklarında zamanla gelişen değişimleri görmezden gelişini, olaylar akıp giderken tüm gördüklerine rağmen kötü gidişe bir dur demeyişini de açıklar. O, değişimleri takip edecek yapıda değildir. Ne kendisini ne de ailesini topluma hazırlayacak iradede değildir. Teori vardır fakat uygulama yoktur. Toplumunu yakalamada kendinden beklenen hiçbir fedakârlığı yapmaya yanaşmaz. Kültürel değişimleri sentezleyip bunları çocuklarına doğru şekilde anlatamaz. Bu acizliğinin sonucu olarak da önceleri tepkilerini çok sert

şekilde ortaya koyan Ali Rıza Bey'in sonraları tüm olayları içine atarak kabullenmek zorunda kaldığını görürüz.⁹²

Ali Rıza Bey'in baba oluşu da bilinçli bir istek sonucu değildir. O, ancak kırkına yakın bir yaşında arkadaşına hayır diyemediği için evlenmiş ve bu evlilikle birlikte baba olmuştur. Fakat bir kere baba olduktan sonra hayattaki gayesini çocukları için çalışıp didinmek olarak belirlemiş, çocukları uğruna geceli gündüzlü çalışmaktan zevk alır hale gelmiştir.

Sahip olduğu değerler uğruna işinden ayrılmayı göze alan Ali Rıza Bey, romanın girişinde devrin sosyoekonomik yapısı hakkındaki bilgilerle okuyucuya sunulan kapkaçtı bir materyalizmin antitezidir. Ona yüklenen bu görev sebebiyle bizler roman boyunca sürekli mutsuzluk ve sıkıntı yaşayan bir baba ile karşılaşırız. Ali Rıza Bey'in karısı Hayriye Hanım, oğlu Şevket, kızları Necla ve Leyla, toplumdaki bu yeni değer yargılarını kabullenip yozlaşan, yeni ahlak değerlerini kendilerine göre yorumlayıp bunlarla yaşamının kaçınılmaz olduğuna inanan kişilerdir. Bunların karşı cephesinde yer alan baba Ali Rıza Bey ise, bu gidişe karşı ne kadar dur demek istese de başarısız olan bir mutsuzdur. Aileden dökülüp giden aslında çocuklar değil, aile babası Ali Rıza Bey'dir. O, toplumda esen ve kendisinin kabul edemediği değerler rüzgârıyla savrulan kuru bir yapraktır.⁹³

Türk toplumunda babaya yüklenen büyük ve ulu olma durumu, bu romanda Ali Rıza Bey ile bir kez daha sorgulanır. Ali Rıza Bey, bir babadır. Zaaf derecesinde bağlı olduğu manevi değerlerinden kopamaz, bunları terk edemez. Bunun yerine gözünün önünde cereyan eden gerçeklerden kaçmayı ve durduğu yerde, değişmeden kalmayı tercih eder. O kadar yerinde sayar ki değişimlerden etkilenecekleri aşikâr olan çocuklarına tam da ihtiyaçları olduğu vakitte yol gösterici olamaz. Onların sorunlarıyla yerinde ve zamanında ilgilenemez. Maddî olarak sıkıntı yaşamamasıyla

---

⁹² Aktaş, 63.

⁹³ Aktaş, 65.

birlikte ailesinde trajik olayların meydana gelmesini engelleyemez. O, bir babadır. O, Türk toplumundaki babayı ve aileyi temsil eder. Fakat ne yazık ki bir çınarın gövdesinin çürümesiyle yapraklarını kaybetmesi gibi Ali Rıza Bey de kendi yanlış zaafı sebebiyle çürümeye başlar, yapraklarını döker.

Ali Rıza Bey'in hayatının temelini koyduğu değerler bir bir yıkılır. İlk olarak işe alınmasına vesile olduğu Leman'ın, şirketin genel müdürü ile ilişki yaşayıp çocuk aldırıldığını öğrenmesiyle büyük bir yıkıntı yaşar. Bu namus borcunu temizlemek uğruna işinden istifa eder. Böyle bir durumun yaşattığı hayal kırıklığı ve işinden ayrılmış olmasının yıkıntısı ile evinden, karısından destek bekler. Fakat Hayriye Hanım kendisine hiç de beklediği gibi destek vermez. Hatta onu suçlayarak ileride evlatlarının başına gelecek herhangi bir sıkıntıda tek sorumlunun Ali Rıza Bey olduğunu belirtir:

Fakat Hayriye Hanım, bu yüksek hikmetleri işlenmemiş saf kafasına bir türlü aldırıyor, dakikadan dakikaya artan bir heyecanla ateş püskürüyordu:

- *Saçım ağarıncaya kadar sana çocuk gibi inandım... Ne bileyim ' saç sakallı, okumuş, yazmış adam. Elbette bir bildiği var' diyordum. Artık yeter... Mademki bu işi bırakmak namus icabı imiş... Bırak... Lakin unutma ki pahalılık günden güne artıyor... Bak artık saklamıyorum. Melek gibi çocukların zapt edilemez hale geliyorlar. Yokluk yüzünden evlatlarım birer birer dökülmeye başlarsa iki elim, on parmağım yakandadır. Ölüp gitsen bile seni mezarında rahat bırakmam...(s. 39)*

Bu satırlarda Hayriye Hanım hem koca olarak hem de baba olarak Ali Rıza Bey'i suçlar. İçindeki annelik duyguları ile artık Ali Rıza Bey'in kararlarını kabul etmediğini belirtir. Parasızlığın namusa etki edeceğine inanır ki bu Ali Rıza Bey'in daha romanın başında itiraz ettiği bir durumdur. Oysa şimdi bunu karsından işitmiş ve bir yıkım daha yaşamıştır:

– Evet, Ali Rıza Bey! Sen ne dersen de... Onların hatırı için ben her şeye katlanırım. Çünkü ekmezsiz kalırsak onların namusu tehlikeye girer...

Bu söz Ali Rıza Bey'in kafasına bir sopa gibi indi. Bir gün evvel şirkette bir başkasından işittiği sözü hatırlıyordu. 'Parasız namus nihayet bir iki göbek dayanır.' Hemen hemen birbirinin aynı olan bu iki söz iki dünya kadar birbirinden ayrı iki insanın ağzından çıkmıştı. Hangi korkunç kuvvetti ki bu iki ayrı insanı birbirini tanımadan, aynı dilden konuşmaya sevk ediyordu. (s. 37)

Bu yıkıntının ardından içini tek bir şey rahatlatır: Oğlu Şevket. Oğluna çok güvenen Ali Rıza Bey, ailenin tüm yükünü sırtlanan oğlunun ahlakını da takdir eder. Fakat göklere çıkardığı oğlu Şevket, bankada birlikte çalıştığı bir kadınla ilişkiye girerek onunla evlenmek zorunda kalır. Bu, namus meselesi yüzünden istifa eden bir baba için oğlundan yediği büyük bir darbe olur.

Eve yeni gelen gelin Ferhunde ile ailenin yıkıntısı hızlanır. O zamana kadar muhafazakâr bir yaşam sürdürebilmiş olan bu aile, Ferhunde ile yeni bir yaşam tarzına da merhaba demek zorunda kalır. Aile babası olarak Ali Rıza Bey'in evdeki otoritesi giderek azalır. Bu yeni oluşum evin kızları Necla ve Leyla tarafından büyük bir mutlulukla karşılanırken ailenin annesi bu sefer oğlu ve kızlarının hatırları için evin adeta hizmetçisi haline gelir. Evin kızları yengelerinin öncülüğünde açılıp saçılmaya başladıkça Ali Rıza Bey'in kaybedilen değerleri de artar.

Yitirilen değerlerle birlikte akıp giden bir şey daha vardır: babalık hakkı. Ali Rıza Bey, evde tek destekçisi olarak gördüğü Fikret'ten de bir darbe alır. Evdeki yeni yaşam tarzı ve beraberinde gelen eğlence düşkünlüğü, Fikret'i çileden çıkarır ve evlenmeye karar verir. Bu durumda babalık hakkını yitirdiğini anlayan Ali Rıza Bey, kızına sadece mutluluk diler:

– Ben evleniyorum baba, dedi.

Ali Rıza Bey şaşırıldı. Fakat pek fazla telaş göstermedi.

- Öyle mi çocuğum? Allah mesut etsin, dedi.
- Sana danışmadan böyle bir karar verdiğim için belki de bana kızacaksın...

Ali Rıza Bey acı bir gülümseme ile:

- Kızmak mı? Niçin kızayım çocuğum? Benim senin üstünde bir hakkım yok ki... dedi. (s. 85)

Fikret'ten sonra oğlu Şevket'in zimmetine para geçirerek hapse düşmesi, Necla'nın ablası Leyla'nın nişanlısı ile evlenmeyi kabul etmesi, Leyla'nın evli bir adamla yaşadığı ilişki... Hepsi Ali Rıza Bey'in ideallerini kaybetmesine sebep olmuştur. Ali Rıza Bey, en sonunda da elinde kalmayan değerleri ile Leyla'nın yanına sığınır.

Ali Rıza Bey, batılılaşma macerasını ele alıp işleyen dönem romanlarına bakıldığında, Yakup Kadri'nin *Kıralık Konak* kitabındaki Naim Efendi ile benzerlik gösterir. Her ikisi de Osmanlı terbiyesinin verdiği ahlak anlayışı ile yetişmiş birer beyefendidir. Birçok görevlerde bulunmuş, değer yargılarından taviz vermemiş bu iki karakter de birer baba olarak hayal kırıklığı yaşar. Geçmişe ve geçmişin değerlerine bağlıdırlar ve hayat karşısında başarılı olamazlar. Her ikisinin de namus konusunda hassasiyetleri yine benzer şekilde sonuçlanır. Namus ve fazilet konusunda çok hassas olmalarına rağmen hüsrana uğrarlar. Ali Rıza Bey, bir adım daha ileri giderek kitabın sonunda Leyla'nın evine sığınacak kadar bu yenilgisini yaşar.⁹⁴

---

⁹⁴ Aktaş, 87.

SONUÇ

Reşat Nuri Güntekin, Türk edebiyatının öncü sanatkârlarından biridir. Bu tezde yazarın *Acımak* ve *Yaprak Dökümü* adlı romanlarında baba motifi ele alınmıştır.

Reşat Nuri, romanlarında hayata bakış açısını, iletmek istediği mesajı yarattığı karakterler aracılığı ile verir. Bu açıdan, *Acımak* romanındaki Tevfik Bey'in sözlerinde Reşat Nuri'nin toplumsal ve bireysel sorunları kavrayış biçimini görme fırsatını yakalayabiliriz. Hatırlanacak olursa Zehra'nın öğretmenlik yaptığı kazanın Maarif Müdürü Tevfik Bey, mutlu bir toplumun önkoşulunu açıklarken acımanın, toplumdaki herkesin birbirinin feryadını duyabilmesinin önemini vurgular ki bu sözler aslında yazarın düşünceleridir. Yazar, kendisini temsilen Tevfik Bey'i yetkili kılmıştır. Gerçekten de Güntekin genel olarak orta sınıfın insanların "feryadını, iniltisini" duymaya çalışan bir yazar olmuştur. Fakat onun bu çabası hiçbir zaman siyasal bir programdan kaynaklanmaz. Reşat Nuri, sosyalizme eklenmiş bir popülarizmi benimsemez. Ondaki halkçı eğilim, her ne kadar siyasal göndermeler içerse de, kendiliğinden bir halkçılıktır. Onun eserlerinde bireysel ve toplumsal sorunlar ekonomik, siyasal, törel, düşünsel ve tinsel boyutlarıyla ortaya konur fakat bu ortaya koyuşta genel olarak sınıfsal değil insansal (beşerî) düzeye bağlı kalınır. Reşat Nuri'nin mutluluk düşüncesi, çatışmadan ziyade uzlaşmayı öngörür. Reşat Nuri'nin roman ve oyunlarındaki popülarizmi sevgi, şefkat, hoşgörü, bağışlama gibi öğeler besler. Onun romanlarında, sınıfların varlığı roman kişilerinin toplumsal konumları aracılığı ile kabul edilmekle birlikte adaletsizlikler, eşitsizlikler ekonomik düzeyden çok törel düzeyde kavranır. Dolayısıyla yazarın bunlara sunduğu çözümler de yine törel/manevî düzeyde aranır. Bu anlayışı ile Güntekin'i eleştirel gerçekçi ve toplumcu gerçekçi yazın anlayışlarının dışında bir yere yerleştirmek gerekir.⁹⁵

Reşat Nuri'nin romanlarındaki sosyal konuların namus, din ve batıl inançlar, kılıbıklık, ev hayatı, kan davası, alafrangalık gibi başlıklarda toplanabildiği daha önce belirtilmişti. Onun namus konusunda yazdıkları toplumumuzun

---

⁹⁵ Ahmet Oktay, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı 1923-1950*. (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993) 716.

düşündükleridir. *Yaprak Dökümü*'ndeki Ali Rıza Bey, bu konuda en canlı örnektir. Yine *Yaprak Dökümü*'nde ayrıntılı olarak ele alınarak işlenen alafrangalık yazarın romanlarında işlediği sosyal meselelerden biridir. *Acımak*'ta ise memur hayatı ele alınmıştır. Reşat Nuri, işlediği sosyal konuları olduğu gibi vermiş, onlara bir doktrin açısından bakmamıştır. Gözleme çok önem vermiş, gözlemlerini yazarken kendi düşüncelerini pek az belirtmiştir.⁹⁶ Gerek Ali Rıza Bey'in ailesinin yaşadıklarını gerekse Mürşit Efendi'nin Anadolu'daki meslekî yaşamını anlatırken gözleme dayalı bir anlatıma yer vermiş, kendi düşüncelerini ancak birkaç karakter aracılığı ile yeri geldiğinde aktarmıştır.

Reşat Nuri'nin romanlarındaki kadın tiplerine baktığımızda bunların sosyal, bedenî, psikolojik konularda bazı benzerlikler taşıdığı görülür. Yarattığı kadın tiplerinden çoğu öğretmendir. *Acımak*'taki Zehra gibi... Zehra'nın sadece öğretmen oluşu değil pek güzel olmamasına rağmen konuşmaları ile çekici kılınması da diğer romanlarındaki kadın tiplmesiyle örtüşür. *Gökyüzü* romanındaki Sevim de Zehra gibidir. Yine incelenecek olursa Reşat Nuri'nin yarattığı kadın tiplerinin psikolojik açıdan benzerlikler taşıdığı tespit edilebilir. Zehra'nın olumlu bir tip oluşu, iyilik düşünmesi ve iyi yaşaması *Yaprak Dökümü*'nün Fikret'ine benzetilebilir. Zehra haksızlığa tahammül edemez ki bu açıdan Feride ile ortak özelliği vardır.⁹⁷

Romanlarındaki erkek tiplere gelince bunların sayısı oldukça fazladır ve bu tipler genelde öğrenim yapmış olumlu kişiliklerdir. Tıpkı kadın tiplmelerinde olduğu gibi erkek tiplerinde de benzerlikler tespit edilir. Her yaştan erkeğe romanlarında yer veren Reşat Nuri, çoğunlukla yaşlı ve orta yaşlı erkeklerle bilgili ve aydın tipler çizer. *Acımak*'taki Mürşit Efendi ve *Yaprak Dökümü*'ndeki Ali Rıza Bey gibi. Yine bu iki erkek, çoğu romanındaki memur tiplerindendir. Ali Rıza Bey, Reşat Nuri'nin

---

⁹⁶ Muzaffer Uyguner, *Reşat Nuri Güntekin Hayatı Sanatı Eserleri*. (İstanbul: Varlık Yayınevi, 1967) 12.

⁹⁷ Uyguner, 15.

romanlarında yarattığı mağrur tiplerdendir. Ali Rıza Bey'in hayat tecrübesi yoktur. Şevket de yine babası gibi doğuştan mağrurdur. Mürşit Efendi kıskançtır.⁹⁸

Acımak'ta Mürşit Efendi'nin dramı vardır, *Yaprak Dökümü*'nde, Ali Rıza Bey'in. Her ikisi de birer babadır. Her iki romanda da bir ailenin çöküşü vardır ve sebep babalardır. Okuyucu, yazıldığı dönemin toplumsal yapısına da ışık tutan bu iki romanda ailelerin yaşadığı yıkımlara şahit olur ve kendisini o ailenin bir bireyi hissedencesine konunun içine sürüklenir.

Yaprak Dökümü'nde, Ali Rıza Bey ile İstanbul'a tayin geldikten sonra değişen sosyal yaşama uyum sağlamaya çalışan bir ailenin; Mürşit Efendi ile Anadolu'nun çeşitli vilayetlerinde görev yaptıktan sonra evlenip İstanbul'a gelen bir ferdin yaşadıklarına tanık oluruz. Her iki romanda da İstanbul önemli bir mekân olmakla birlikte asıl anlatılmak istenen hayatın değişimleri karşısında bireyin varoluş mücadelesidir.

Reşat Nuri Güntekin, sosyal ve psikolojik bir tezi barındıran *Yaprak Dökümü* adlı romanında anlatıcı olarak “yazar”ı kullanmış böylelikle ana fikri kuvvetle telkin etme ve maksadını daha açık şekilde ortaya koyma amacını benimsemiştir. Seçtiği bu yöntemle roman kahramanlarına daha fazla hâkimiyet sağlamakla kalmamış onları istediği yöne sevk edebilmiştir. Ali Rıza Bey'in bir baba olarak yaptığı hatalar ve sonunda geldiği – düştüğü – durum bunun açık bir örneğidir. Oysa *Acımak* romanında durum farklılaşır. Yazar bu eserinde ana olayı – Zehra'ya acıma duygusunu yeniden kazandıracak olan Mürşit Efendi'nin hayatını - çoğu romanında kullandığı aslî şahısların ağzından nakletme yöntemi ile aktarmıştır. Bu usul ile sorumluluğu yazar olarak üstlenmek yerine yarattığı şahıslara yüklemiştir. *Acımak* romanında bu yöntem ile Mürşit Efendi'nin iç dünyası, gerçek şahsiyeti, kendi üzerindeki hayat ve vicdan muhasebesi, sosyal çevreler hakkındaki fikirleri tüm

---

⁹⁸ Uyguner, 18.

yönleri ile ortaya konmuştur. Kendi eliyle kaleme alınmış gerçek yaşam öyküsünü okuyan kızı ise babasının satırlara yansıyan samimiyetine tanık olmuş ve hatıra defterinde kaleme aldığı gerçek yaşam öyküsü ile Mürşit Efendi bir baba olarak kızını geri kazanmıştır.⁹⁹ Yazar, romanda kendini saklayıp söz hakkını başkahramanına vererek onun samimi olmasını sağlamış, gerçekliği bu şekilde yakalamıştır.

Gerek *Acımak* gerekse *Yaprak Dökümü* romanlarına baktığımızda şahıslara verilen isimlerin de tesadüf olmadığına şahit oluruz. Reşat Nuri Güntekin, bilhassa aslı şahıslarına gelişigüzel isim vermez. Şahısları canlandırmanın, onlara şahsiyet vermenin ilk adımı olan isimlendirme yazar açısından önemlidir. Şahısların isimleri ile karakterleri, talihleri, hayat serüvenleri ve romanda işlenen ana fikir arasında sıkı bir bağ vardır. Bazen bu ilişki tersinden işletilerek belli bir tezada da dayandırılabilir. Ali Rıza Bey'i ve Mürşit Efendi'yi bu çerçeveden inceleyecek olursak Reşat Nuri Güntekin'in yine titizlikle kahramanlarını isimlendirdiğini söyleyebiliriz. Ali Rıza Bey, hayat karşısında daima bir "razı" pozisyonunda hareket etmiş, karşısına çıkan tüm olaylara rıza göstermiştir. Pasif, mütevekkil mizacıyla - adeta ismine uygun bir şekilde - olayların önünde sürüklenmiştir.¹⁰⁰ Mürşit Efendi ise isminde olduğu gibi hayata atıldığı ilk dönemlerde daima doğruluk peşinde olmuş, doğru yolu gösteren bir kılavuz gibi hareket etmek istemiştir. Hatta bu uğurda görev aldığı dairelerde pek çok kişi ile anlaşamamış, türlü olaylar yaşamıştır. Fakat kitabın sonunda kızı Zehra için doğruluk yolunda hayatını harcamış bir baba olarak adeta eşsiz bir kılavuz haline gelmiştir.

Acımak, ilk bakışta iki taşra memurunun kişisel ve meslekî yaşantılarını konu ediniyor gibi görünse de aslında bu konu vasıtasıyla romanda insanî bir olgunun altı çizilmek istenmiştir. İnsanın, duygusal ve mantıksal yönlerinin uyumu ile bir bütün oluşturabileceği, fakat söz konusu iki yönden herhangi birinin öne çıkışıyla yaşam

---

⁹⁹ Birol Emil, *Reşat Nuri Güntekin*. (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989) 66.

¹⁰⁰ Emil, 68.

dengeğini ve bütünlüğünü yitirip ideal bir hayat sürdüremeyeceği fikri vurgulanmıştır. Romanın bu fikri taşıdığı başkarakterleri aracılığı ile verilir. Mürşit Efendi ve Zehra sözü edilen bu uyumsuzluğun temsilcileridir. Mürşit Efendi, bütün yaşantısını duygularıyla şekillendirmiş, gerek iş gerekse aile yaşamında hüsrana uğramıştır. Zehra ise babasının da etkisiyle bu duygusallığın sebep olduğu olumsuzluklara bir tepki olarak yaşamını katı kurallarla örmüş, hayatını mantığıyla şekillendirmek istemiştir. Oysa bu tavrı ile ne tam bir başarıya ulaşabilmiş ne de tam bir insan olabilmiştir. Onun tam bir insan olabilmesi babası ve geçmişi ile ilgili gerçekleri öğrenip duygusal eksikliğini gidermesi ile mümkün olmuştur. Romanda tek yönlü bakış açısına karşı da bir tavır alınmıştır. Eser, duygu ve düşünce dünyasında yakalanması gereken bir dengeyi vurgular ki söz konusu dengeye ulaşamamış kişilerde tek yönlü bakış açısı dikkat çeker. Zehra, yaşadıklarının sorumlusu olarak babasını suçladığında ya da öğrencilerinin ve kasaba halkının hatalarını değerlendirirken tek yönlüdür. Duygusallığı, mantığını arka planda bıraktığı için Mürşit Efendi hayata tek yönlü bakar. Her iki kahraman da hayatlarını değiştirecek olaylardan sonra kendilerini etkileyen bu tek yönlülükten sıyrılırlar. Fakat her ikisinin de kurtuluğu aynı olmaz. Mürşit Efendi, tek yönlülükten kurtulmasına rağmen bunu davranışa aksettirecek iradesini kaybetmiştir. Zehra'yı yatılı bir okula vererek iradesini tüketen Mürşit Efendi eksiksiz bir insan olmayı başaramamıştır. Zehra ise sahip olduğu tek yönlü bakıştan kurtularak tam bir insan olmayı başarır.¹⁰¹

Acımak ile ilgili yukarıda çıkarılan sonuçları *Yaprak Dökümü* için de söylemek mümkündür. Ali Rıza Bey, duygusallığı ile mantığı arasında kalarak ailesinin geleceğini şekillendirmiş bir babadır. Ne yazık ki ikisini aynı anda kullanamadığı için ailesinde yaprak dökümünün yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Yerinde ve zamanında alınan kararlar nasıl ki insan hayatını değiştirirse Ali Rıza Bey'in alamadığı kararlar da bu ailenin çöküşünü hazırlamıştır. Altın Yaprak Anonim şirketi'nden ayrılmasında duygusallığı ile karar almış ve işsiz kalmıştır. Bundan sonra da yine oğlu şevket'e, o zamana kadar çocuklarına verdiği terbiyeye güvenmiş ve adeta olaylar akıp giderken seyirci kalmıştır. Parasız kalışı ile yenilgiyi

---

¹⁰¹ Mehmet Kaygana, *Acımak Romanı Üzerine Bir Tahlil Denemesi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları Sosyal Bilimler Dergisi, C. VIII / Sayı: 1 / Haziran 2006: 50-51.

özdeşleştirmiş bir babadır. Tıpkı Mürşit Efendi gibi Ali Rıza Bey de hayata tek yönlü bakar ve yine Mürşit Efendi gibi hayatını duygusallığı şekillendirir. Oysa *Acımak*'ta olduğu gibi bu eserde de dengeyi kuramayan insanların sonunun hüsrana olacağı açıkça gösterilir.

Okuyucu, *Acımak*'taki Zehra ile ilgili çok olumsuz değildir. O, “baba”sına karşı sevgisizliğini yaşadıklarından edindiği acı tecrübeyle geliştirmiştir. Çocukluğunda babasının anne, abla ve anneanneye kızdığını, onların hiçbir isteğini haklı görmeyerek karşı çıktığını ve ailesini mahvettiğini gören Zehra, küçük belleğine “baba”yla ilgili bir önyargı oluşturmuştur. Toplumdaki “baba” imgesinden çok uzakta olan bir baba vardır Zehra'nın belleğinde. Daima içki içen, sorumsuz, ailesine hayatı zindan eden bir “baba” tipi kafasına yerleşmiştir. Onda babasına ve dolayısıyla erkeklere karşı bu önyargıyı oluşturan ailenin kadınlarıdır. Edindiği bu önyargı hayatının geri kalanına hâkim olmuştur Zehra'nın. Çocukluğunda yaşadıkları ile canı öyle çok acımıştır ki yaşamı boyunca tekrar bu can acısını tatmamak için o günün durum ve şartlarına bakmaksızın hep sabit fikirle aynı davranışları sergilemiştir. Sobada yanan çocuk misali sobaya yaklaşmamayı öğrenmiştir.

Kitabın “Hatıra Defterim” başlıklı bölümüne kadar okuyucu Zehra'nın hayatı ve düşüncelerini okur ve hayatındaki “baba” faktörünün onu nasıl etkilediğini görür. Her bireyin yaşamında karakterini etkileyen kişiler vardır. Bunlardan en önemlisi ise “baba” faktörüdür. Baba figürü kişiliğimizin oluşmasını sağladığı gibi hayatımızı da şekillendirir. Türk toplumu açısından baba her şeyden önce güven demektir. Aile reisi babadır ve baba daima sağlam durandır, sağlamlık abidesidir. İnsanın içindeki bu baba figürü bir sebepten dolayı sarsıldığında ya da tam oluşmadığında kişinin duygusal evriminde birtakım sorunlar ortaya çıkar. Böyle bir durumda birey “babasızlık”la karşı karşıya kalmıştır ve hayatı boyunca sorunlar yaşayacaktır. Tıpkı Zehra gibi. O da çocukluğunda sağlam bir baba figürü oluşturamamıştır. Onun gözünde babası kusurlu bir insandır. Ailesine bakamayan, içki içen, para çalan, hapse giren ve daha pek çok özelliği ile Zehra'nın hayatını karartan birisidir babası. Böyle bir baba algısı elbette ki Zehra'nın “baba”ya güven duymamasına yol açacaktır. Hayatta güvenmesi gereken tek insan olan babasına güvenemeyen Zehra, diğer

insanlara da güvenemez ve hep tek başına hareket eder. Eğer insan başkasına güven duymazsa korunma mekanizmasını devreye sokar ve inanacağı başka değerler yaratır. Zehra da kurallara göre hareket edildiği sürece doğru ve güvenilir olacağına inanmıştır. Genel geçer doğruların dışına çıkmadan hareket ettiği için de acımasız olarak görülmüştür. Oysa her şey sebep sonuç ilişkisi ile değerlendirildiğinde onun böyle davranmasındaki sebebin çocukluk anıları olduğu yargısı çıkar.

Burada ilginç olan bir diğer husus da Mürşit Efendi'nin evliliğinde kadınların oynadığı roldür. Reşat Nuri, Meveddet Hanım ile anne figürüne de dikkat çekmiş ve bir annenin nasıl olmaması gerektiğini vurgulamıştır. Meveddet Hanım da annesi Makbule Hanım'dan etkilenmiştir ki o zaten kızından da kötü bir annedir. Bir ailenin şekillenmesinde annenin oynadığı rol bu iki kadın tarafından çizilmiştir. Tıpkı *Yaprak Dökümü*'nün Hayriye Hanım'ı gibi. Hayriye Hanım, namus ve evine bağlılık açısından son derece titiz bir anne olmasına rağmen evlatlarının dediklerine karşı gelememesi ve kocası Ali Rıza Bey'in karşısında tutum sergilemesi ile ailesinin parçalanışında rol almıştır. Günümüzde de uzmanların sık sık yaptığı açıklamalar bir çocuğun yetiştirilmesinde anne ve babanın çok önemli olduğu yönündedir. Bu açıdan bakılacak olurda gerek Hayriye Hanım gerekse Meveddet Hanım, çocuklarının gelişiminde olumlu katkıda bulunamamışlardır. *Yaprak Dökümü*'ndeki çocuklar ile *Acımak*'taki Feriha ve Zehra'nın durumu ortadadır. Olumsuz bir anne figürü ve yetersiz bir baba. Fakat burada Mürşit Efendi için bir parantez açmak gerekir ki Mürşit Efendi daha fedakâr bir babadır. O, son bir çırpınıyla da olsa küçük kızı Zehra'nın geleceğini kurtarabilmiştir. Oysa Ali Rıza Bey, son duası olarak gördüğü Ayşe için bu gayreti gösterememiştir.

Her iki ailenin de yaşadıklarından bir yere kadar sorumlu olanlar “baba”lardır. Fakat Mürşit Efendi okuyucunun gözünde Ali Rıza Bey'den bir adım öndedir. Zira o yaşadıklarını anlattığı hatıra defteri sayesinde çöktükçe okuyucunun gözünde temize çıkar. Onun hatası, evliliğinin yanlış olduğunu anladığında bunu düzeltecek irade gücüne sahip olamayışıdır. Oysa Ali Rıza Bey en baştan ailesinin kaderini çizer.

Çocuk gelişiminde “baba” en etkili rol modeldir ve kişilik gelişimine yön verir. Geleneksel anlamda "evin reisi" şeklinde görülen "baba", genelde korkulan, çekinilen, konuşmak yerine saklanılan bir modeldir. Oysa babanın anne ile birlikte yaşamı paylaşan, çocuklarına karşı hoşgörülü, etkili, güven veren, sorumluluk sahibi, paylaşımcı, sevecen, çalışkan, dürüst bir model olması gerekir. Ancak böyle olursa sağlıklı ruh yapısına sahip çocuklar yetiştirilebilir. Reşat Nuri, bu iki eserde de adeta buna vurgu yaparcasına erkek karakterlerinin üzerinden bir babada olması ve olmaması gereken özellikleri vurgulamıştır.

Türk toplumunun aile yapısı incelendiğinde Osmanlının devamı olarak hiyerarşik bir yapı mevcuttur. Bu ailede aile reisi erkeklerdir. Aileyi ayakta tutan ve devamını sağlayan baba-erkek, ailenin reisidir. Bu reis, aile içi düzenden, ilişkilerin devamından ve maddî gelirin temininden sorumludur. Ayrıca ailenin dış dünya ile ilişkileri de yine babanın varlığı ile şekillenir. Bu açılarından bakıldığında aile için baba, düzen sağlayıcı, koruyucu, otoritedir. Babanın varlığının, otoritesinin ortadan kalkması, ailede bozulma veya dağılmalara sebep olur.¹⁰² Ali Rıza Bey'in, işten ayrıldığı gün aile reisliği makamını oğluna vermesi ile oluşan böyle bir boşluktur. Ali Rıza Bey, oğluna bıraktığı sandalye ile ailedeki babalık otoritesinden de vazgeçmiştir. Şevket ise bu sorumluluğu kaldıramayacak kadar tecrübesizdir. Mürşit Efendi ise daha evliliğinin başında ailedeki reislik makamına tam olarak sahip olamamış, içindeki sevme ve sevilme ihtiyacı ile karşısına çıkan kadınlara kayıtsız güvenmiştir. Bu güvenin oluşturduğu otorite boşluğunda ise ailenin temeli sarsılmıştır. Her iki baba da aile reisliği görevlerini tam anlamıyla yerine getiremedikleri için ailelerinin dağılmalarına sebep olmuşlardır. Elbette ki bu dağılmada Ali Rıza Bey, hayata karşı duyarsız kalışı ile daha suçludur. Mürşit Efendi ise duygusallığının kurbanı olmuş ama yine de babalık hissi ile kızlarının uğruna kendini feda etmiştir.

---

¹⁰² Nuran Deniz, *Tanzimat Romanında Babasız Kahramanlar*. (Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2008) 200-201.

Reşat Nuri'nin bu iki eserde “baba” motifini kullanmadaki amacı anlatmak istediği mesajı verirken uygun karakter yaratma isteğinde öteye geçmez. Tanzimat döneminde yazılmış romanların çoğu incelendiğinde oradaki yazarların hemen hepsinin “baba” üzerine özellikle eğildikleri görülür. Tanzimat ile Osmanlıda başlayan değişim süreci toplum hayatını da derinden etkilemiş, o zamana kadar oluşan padişah-devlet-baba algısı sarsılmıştır. Güçlü devlet, güçlü padişah ve dolayısı ile sınımlanmış güç yani baba ile özdeşleşmişti. Oysa Tanzimat ile birlikte artık devlet eski gücünü kaybettiğini ilan etmiş, Batılı olmaya heveslenmişti. Ortada bir babasızlık söz konusudur. Baba-padişah otoritesi sarsılmıştır. Toplum kendini huzursuz hissetmeye, yaşanan değişim karşısında korku duymaktadır. Bu korkuyu en fazla hissedenler ise ayrı bir hassasiyete sahip olan dönem yazarları olmuştur. Yaşanılan değişimin toplumu bozacağına inanmakta ve yazdıkları ile topluma yol göstermeye çalışmaktadırlar. Seçtikleri babasız kahramanlarla halka babasızlığın yol açtığı sorunları gösterme yolunu seçerler. İşte bu dönem yazarları için eserlerinde kullandıkları “baba” motifleri birer amaçtır. İntibah'ın Ali Bey'i, Felatun Bey ile Rakım Efendi'deki Felatun Bey babasız oluşları ile hep birer simgedirler.¹⁰³ Oysa Reşat Nuri'de böyle bir amaç yoktur. Romanlarında özellikle bir “baba” motifi yaratıp onun üzerinden mesaj verme kaygısı taşımaz. Onun için konusunu aktarmak önemlidir. *Yaprak Dökümü*'nde bir ailenin yıkılışını vermek ister ve bunun için Ali Rıza Bey'in penceresinden doğruları ve yanlışları ile bir aile reisini çizer. Hata, bir “baba”dan çok Ali Rıza Bey'dedir. Çünkü o, değişen toplumun değerlerine kendini kapayarak yaşamını devam ettireceğine inanmış, gerektiğinde ve zamanında alamadığı kararlar ile ailesinin dağılmasına sebep olmuştur. *Acımak*'ta ise Reşat Nuri'nin amacı bireysel bir dramı okuyucuya sunmaktır. İnsanda acıma duygusunun yoksunluğuna işaret ederek Mürşit Efendi'nin yaşamıyla bu duyguyu okuyucuya en derinden hissettirir. Burada da amaç bir “baba” motifi yaratmak değildir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Reşat Nuri, yazmış olduğu bu iki romanında “baba” motifini özel bir amaç olarak yaratmamış, iletmek istediği konuyu yarattığı baba karakterleri aracılığı ile vermiştir.

---

¹⁰³ Deniz, 203.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Gıyasettin, *Tematik Roman İncelemeleri Hayata Ayna Tutan Romanlar*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2008.
- Akyüz, Kenan, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*. Ankara: İnkılâp Kitabevi, 1995.
- Bourneur, Roland, Real Quillet, *Roman Dünyası ve İncelenmesi*, Çev. Doç Dr. Hüseyin Gümüş. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.
- Burdurlu, İbrahim Zeki, *Romanlarıyla Reşat Nuri Güntekin*. İzmir: İzmir Eğitim Enstitüsü Uyanış Dergisi Yayınları, 1971.
- Çelik, Hüseyin, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Sosyal Tenkid*. Van : Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, 1996.
- Deniz, Nuran, *Tanzimat Romanında Babasız Kahramanlar*. Balıkesir Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Elçi, Handan İnci, *Roman ve Mekân Türk Romanında Ev*. İstanbul: Arma Yayınları, 2003.
- Emil, Birol, *Reşat Nuri Güntekin*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.
- Emil, Birol, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıslar Dünyası I*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1984.
- Güntekin, Reşat Nuri, *Yaprak Dökümü*, 59.Baskı. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2009.
- Güntekin, *Reşat Nuri, Acımak*, 50.Baskı. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2009.
- Güntekin, Reşat Nuri, *Çalığışu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.
- Huyugüzel, Ömer Faruk, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı, Türkiye Cumhuriyeti'nin Temeli Kültürdür II*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.

- Kabaklı, Ahmet, *Türk Edebiyatı*, C.III. Ankara: Türkiye Yayınevi, 1966.
- Kanter, M. Fatih, *Ölümünün 50. Yılında Belgelerle Reşat Nuri Güntekin*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2006.
- Kaygana, Mehmet, *Acımak Romanı Üzerine Bir Tahlil Denemesi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları Sosyal Bilimler Dergisi, C. VIII / Sayı: 1 / Haziran 2006.
- Korkmaz, Ramazan – Editör, *Yeni Türk Edebiyat El Kitabı (1839 – 2000)*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2006.
- Kudret, Cevdet, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman II*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1987.
- Mutluay, Rauf, *50 Yılın Türk Edebiyatı*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 1976.
- Naci, Fethi, *Türk Romanında Ölçüt Sorunu*. İstanbul: YKY, 2002.
- Naci, Fethi, *50 Türk Romanı*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık, 1997.
- Narlı, Mehmet, *Roman Ne Anlatır Cumhuriyet Dönemi (1920-2000)*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.
- Necatigil, *Behçet, Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*. İstanbul: Varlık Yayınları, 1993.
- <http://ramazanmuellim.narod.ru/edeb.html> - 04.06.2012
- Oktay, Ahmet, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı 1923-1950*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993.
- Önertoy, Olcay, *Reşat Nuri Güntekin*, Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları, 1983.
- Önertoy, Olcay, Reşat Nuri Güntekin, *Romandan Piyas Çıkarmak*, Ulus Gazetesi, 13 Mayıs 1944. Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları, 1983.
- Parlatır, İsmail - Koordinatör, *Tanzimat Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2006.
- Poyraz, Türkan, Muazzez Alpek, *Reşat Nuri Güntekin Hayatı ve Eserlerinin Tam Listesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1957.

<http://www.turkishstudies.net/sayilar/sayi21/80-kanterfatih1708%28Hakem-1%29.pdf> -

29.05.2012

Uyguner, Muzaffer, *Reşat Nuri Güntekin Yaşamı, Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1993.

Uyguner, Muzaffer, *Reşat Nuri Güntekin Hayatı Sanatı Eserleri*. İstanbul: Varlık Yayınevi, 1967.

<http://www.yenimakale.com/resat-nuri-guntekinin-yaprak-dokumu-romani.html> - 29.05.2012

Yıldız, Saadettin, *Tanzimat Dönemi Edebiyatı*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006.

Yılmaz, Durali, *Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu*. İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2002.

Yücebaş, Hilmi, *Bütün Cepheleriyle Reşat Nuri*. İstanbul: Yeni Matbaa, 1957.